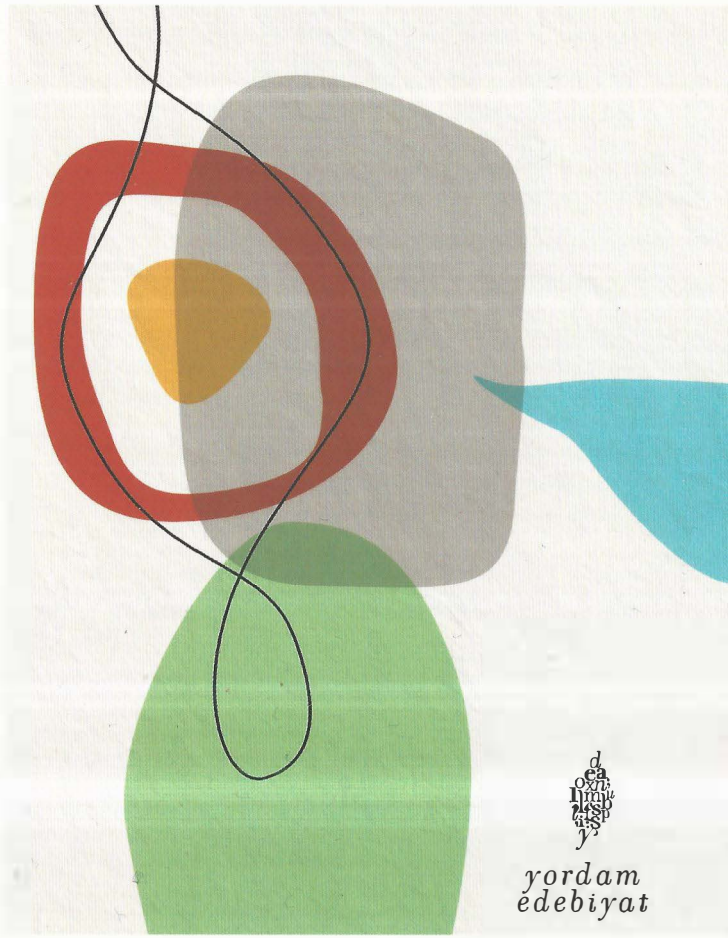
BARAGAN'IN DEVEDİKENLERİ

PANAİT İSTRATİ

BİR SOLUKTA KLASİKLER

yordam edebiyat

Türkçesi: Salâh Birsel

Salâh Birsel (1919, Bandırma - 1999, İstanbul)

Ünlü yazarlarımızdandır. Ortaöğrenimini İzmir Erkek Lisesi'nde tamamladı. 1948 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. Fransızca öğretmenliği, iş müfettişliği yaptı, 1956-1960 arasında Edebiyat Fakültesi Kütüphane Müdürlüğü, 1960-1973 arasında Türk Dil Kurumu Yayın Kolu Başkanlığı yaptı. Edebiyata şiirle başladı ama asıl ününü denemeleriyle kazandı. Günlük konuşma dilinde fazla bilinmeyen sözcük ve deyimleri, yanı sıra kendi yarattığı ilginç deyişleri de sıkça kullandığı bu denemelerde özgün bir üslup yarattı. *Salâh Bey Tarihi*'ni oluşturan *Kahveler Kitabı, Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu, Boğaziçi Şıngır Mıngır, Sergüzeşt-i Nono Bey, Elmas Boğaziçi* ve *İstanbul-Paris* kitaplarında, geçmişin İstanbul kahvelerini, Beyoğlu ve Boğaziçi'nin sanat çevrelerini anlattı.

Salâh Birsel'in Fransızca aslından Türkçeye kazandırdığı ve eserin ilk Türkçe çevirisi olan *Baragan'ın Devedikenleri* (*Les Chardons du Baragan*), Burhan Arpad ile Salâh Birsel yönetimindeki "A. B. Neşriyatı" tarafından 1943 yılında yayımlanmıştır. Yordam Edebiyat'ın bu basımında Salâh Birsel'in dil ve sözcük seçimi tercihleri büyük ölçüde korunmuştur. Çeviri, Cem Eroğul tarafından Fransızcasıyla karşılaştırılarak gözden geçirilmiş, zorunlu durumlarda değişiklikler yapılmıştır. Kitapta yer verdiğimiz (1943 tarihli basımda yer almayan) desenler Maurice Delavier'ye ait olup eserin 1928 tarihli Fransızca basımından alınmıştır.

Yordam Edebiyat: 95 • **Baragan'ın Devedikenleri** • Panait İstrati
ISBN 978-605-172-401-0 • *Türkçesi:* Salâh Birsel
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Birinci Basım:* Kasım 2020
© Yordam Kitap, 2020

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **İnkılâp Kitabevi Baskı Tesisleri** (Sertifika No: 44066)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna / Bahçelievler - İstanbul
Tel: 0212 496 11 11

BİR SOLUKTA KLASİKLER

PANAİT İSTRATİ

BARAGAN'IN DEVEDİKENLERİ

ROMAN

TÜRKÇESİ
SALÂH BİRSEL

yordam edebiyat

Panait İstrati, 1884-1935. Portre: Nihat Pınarlı

Panait İstrati*

Panait İstrati 1884 senesinde İbrayil'de dünyaya geldi. Asıl adı Gerasimo İstrati'dir. Babası bir Rum kaçakçısı, anası da bir Rumen'di. Hayata, küçük yaşta çalışmakla başladı. Duvar sıvacılığı, fotoğrafçılık, otel hizmetçiliği, şemsiye tamirciliği ve tabelacılığa kadar girmediği ve bulaşmadığı iş ve meslek kalmadı.

Pek genç yaşta karşılaştığı Fransızcayı, Fenelon, Jean Jacques Rousseau, Balzac gibi devlerin yakasını bırakmamak için gece yarılarına kadar kitap okuyarak çabucak öğrendi.

İstrati'nin hayatının önemli bir kısmı seyahatle geçmiştir. Yunanistan, Türkiye, Mısır, İtalya ve Fransa'da uzun müddet kalmıştır. *Azimetlerim*, *Akdeniz* romanları hep bu seyahatlerin mahsulleridir.

İstrati'nin hayatı üzerine tesir eden iki mühim mesele vardır: "Kötülüğe üstün gelen iyilik" ve "Kötünün cezasını bulması." Bu iki mesele İstrati'yi bütün hayatınca takip etmiş, muvaffak olduğu yerde onu mesut kılmış, muvaffak olmadığı yerde ise onu intihara sürüklemiştir. İşte bu intihar teşebbüsü, İstrati'nin boynuna bir ustura çalmasına ve 1921 yılının Ocak ayında Nis hastanesinde yatmasına sebep oluyor.

Fakat bu olay İstrati'nin hayatına yeni bir ufuk açmıştır. Hastanede, intihara teşebbüs eden bu adamın üzerinde çıkan

---

* Kitabın 1943 tarihli ilk basımında yer alan imzasız bu biyografi kısaltılmış ve kısmi olarak sadeleştirilmiştir. –*Yordam Edebiyat*

bir mektup Fransız yazarlarından Romain Rolland'a gönderilince, Romain Rolland 1921 Ocak'ından Mayıs'ına kadar on yedi ay bu adamı eser vermeye zorluyor.

Nihayet bu iş semeresini gösteriyor. Ve 15 Ağustos ve 15 Eylül 1923 tarihli *Europe* dergisinde İstrati'nin ilk eseri olan *Kira Kiralina* yayınlanıyor.

Gerçi bu zamana kadar, İstrati'nin Bükreş gazetelerinde yayınlanmış birçok makale ve seyahat yazıları vardı. Fakat asıl roman veya uzun hikâye imkânını İstrati, *Kira Kiralina* ve onu takip eden eserlerinde kazanmıştır.

İstrati ateşli bir mizaca sahip bulunduğunu kendi de itiraf ediyor. Bu ateşli mizaç onu anarşist olmaya götürecekse de sonradan onda da kendi insanlık düşüncelerini bulamayan İstrati bir manastıra* çekilmeye ve manastırdan dünyaya, "Artık ne ideal, ne sanat, ne dostluk, ne kadın!" diye bağırmaya mecbur kalacaktır.

İstrati'nin ölümü 1935 senesinde Bükreş hastanesindedir.

* Neamtz manastırı.

Panait İstrati'nin İnsanları

Salâh Birsel

Panait İstrati'nin dünya çapında bir yazar olduğunu kabul etmek lazım!

Onun romanlarında yaşayan insanların, şehirlerin ve kelimelerin, kendi mekânlarını zorlayarak azat olmak ve başka dünyalara doğru açılıp gitmek isteği içinde olduklarını görmek mümkün!

İstrati'nin romanlarının en bariz tarafı da budur zannederim: "Dünyayı görmeye gitmek!"

İstrati, gerek Adrien Zografi'nin çocukluğu, gerek Adrien Zografi'nin hikâyelerinde hep bu tema etrafında dönmek ve kahramanlarını mekânlarıyla birlikte yerlerinden sökerek onları alabildiğine yeni memleketler peşinde koşturmak üzere çaba sarf etmektedir.

İstrati'nin kahramanları bu türlü bir kadere evvelden razı olmuş gibidirler. Onlar, "Olt'lu erkekler gitti..." şarkısını söylerken artık bu ifadenin bir daha kendi yakalarını bırakmayacağını ve bunun hiçbir türlü geri dönüş yolu vermeyeceğini düşünmüş bulunmaktadırlar. Şarkının öteki satırlarında geride kalmış olmanın bütün hüznü vardır:

> Ve meyhaneleri doldurmak için
> Olt'lu kadınlar evde kaldı.

İstrati'nin kahramanlarında, insanların ıstırabını anlatmak, tasvir etmek isteyen bir dünya yaşayışı da mevcut!

İstrati, kahramanlarını hesaplarken, onların yalnız kendileriyle değil, tüm insanlarla, onların derdi ve ihtiraslarıyla da ilişkilerini düzenlemek ve onları bir dünya kelimesine bağlamak arzusundadır.

Bu arzuyu yerine getirmekte İstrati başarılı olamıyor. Onun bütün romanlarında, kahramanlar dünya gibi büyük bir kadroya bağlanmak istendikçe, bir anarşiye, bir perişanlığa doğru yol alındığı ve romanın neyi yapmak istediği ve artık neyi yapamadığı kolayca görülebilmektedir.

İstrati, kahramanlarını başıboş bırakmışa ve hatta onların kendisiyle alay etmelerini peşinen kabul etmişe benziyor. İşte İstrati'nin zayıf tarafı budur: Kadrosuzluk, İstrati'nin, değil kahramanları, kendisi bile, bütün eserleri boyunca bundan çok zarar görmüş gibidir. Onun kahramanlarının, mazbut ve sağlam bir hayat içinde yaratılmamış olmaları ve nasiplerinin bir kadro içinde tayin edilmemiş bulunması yüzündendir ki onların birer birer tutmuş oldukları yolda yorgun düştükleri ve noksanlaşmaktan kurtulamadıkları görülmektedir.

İstrati'nin kahramanlarının bir özelliği de, onların daimî bir huzursuzluk içinde oluşlarıdır. Bu da herhalde onların yerlerini yadırgamalarını, çevreleriyle anlaşmazlık halinde bulunmalarını ve insanlarla ilişkilerinde tek ve yalnız kalmalarını icap ettiriyor.

İstrati'nin kahramanlarındaki huzursuzluk da kendinden geliyor. Belki onun bir Yunanlı baba ve bir Rumen anadan oluşu, onu, hayatında daima ayrı ayrı şeyleri telif etmek [uzlaştırmak] ve bu telif imkânında kendi izahını kaybedivermek zoru karşısında bırakmıştır.

İsrati, bunun için, romanlarında şaşkına dönmüş bir hal içindedir.

İstrati'nin kahramanlarıyla, onların dışında kalanlar arasında insanın merhametini uyandıran, insanı melankoliye iten bir şey var!

Haydutların Takdimi ve *Snagov Prensesi* romanlarında Groza ve Floritçika'nın merhametinde her ikisinin de ahlaklı kalmak ve düşmanlıkları ortadan kaldırmak isteğiyle çırpındıkları görülebilir. Halbuki Groza ve ötekiler bütün bu müspet durumlarına rağmen, kader olarak kendilerine mevcut nizam dışı bir yol tutturmuşlardır.

Haydutların Takdimi ve *Snagov Prensesi,* İstrati'nin ilk romanları olmamakla beraber bunların öteki romanlara yön vermek şanslılığını taşıdığı ve merhametlerinin kendilerinden başkalarına genişlemek ve sirayet etmek şuurunda olduğu muhakkak. Öteki romanlara yeni birtakım ufuklar kazandırmak, birtakım yeni dünyalar vermek bakımından *Azimetlerim* ve *Akdeniz*'in de rol aldıkları aşikârdır.

İstrati bu son iki romanında insanlarını dünya ile haşır neşir olmaya götürmek ve onlara dünya halini anlatmak arzusunda.

Groza, Floritçika ve bütün öteki şahısların merhametine bir de onların kadınlık ve erkekliklerinin karıştığı ve dünya zevklerinden tatma isteğinin onların merhametini zorladığı kolayca görülebilir.

İstrati'nin şahıslarıyla bizim aramızda bu dünya zevklerinden faydalanma arzusu her dakika bir mesele olarak görünmekte ve ahlaklılıktan uzaklaşanları eski vaziyetlerine getirmek üzere müdahaleci bir mahiyet almaktadır!

Nitekim Floritçika'dan dünya zevklerini talep eden Joakin'in sesinde onun bütün merhametini, bütün iyiliğini, bütün mazeretini sezmek mümkün!

İstrati'nin, Diyojen'in feneriyle, dünyadaki iyiliği aramaya çıkan bir tarafı var.

Ama *Thüringer Ticarethanesi*'yle İstrati bu fikirdeki iflası kabul ediyor. Önsözde şöyle demekte:

"Adrien Zografi'me gerçek veya gerçeğe yakın mevcudiyetini vermek istediğim zaman flütümün çatlamış olduğunu gördüm: Mikail'im, büyük davası olan dostluğunu iyi müdafaa edememişti."

İstrati'nin şahısları hareket halinde yaratılmış! Onları sabit bir mekâna tespit etmek, belirli bir topraktan nasibini almaya mecbur etmek imkânsızdır.

Baragan'ın Devedikenleni, Kodin, Tsatsa-Minnka ve *İşbu İma Evi*'ndeki insanlar hep baş döndürücü bir sürat içinde yaşıyorlar.

Hele *Baragan'ın Devedikenleri*'nde eşya ve bitkilerin de bu sürat koşusuna iştirak eden bir hali var.

İstrati'nin romanlarında bir de belirsizlik görülebilir.

İstrati'nin eserlerinin nerede başlayıp nerede bittiğini kestirmek, konu ve tiplerini kati olarak tayin etmek hayli güçtür.

Zaten İstrati'nin insanlarını tek tipe, romanlarını da tek romana indirgemek lazımdır. Onun bütün eserlerinde yaptığı araştırmalar, çabalamalar, insanlar arasındaki dostluğu bulmak, iyiliği meydana çıkarmak arzusundan ileri geliyor.

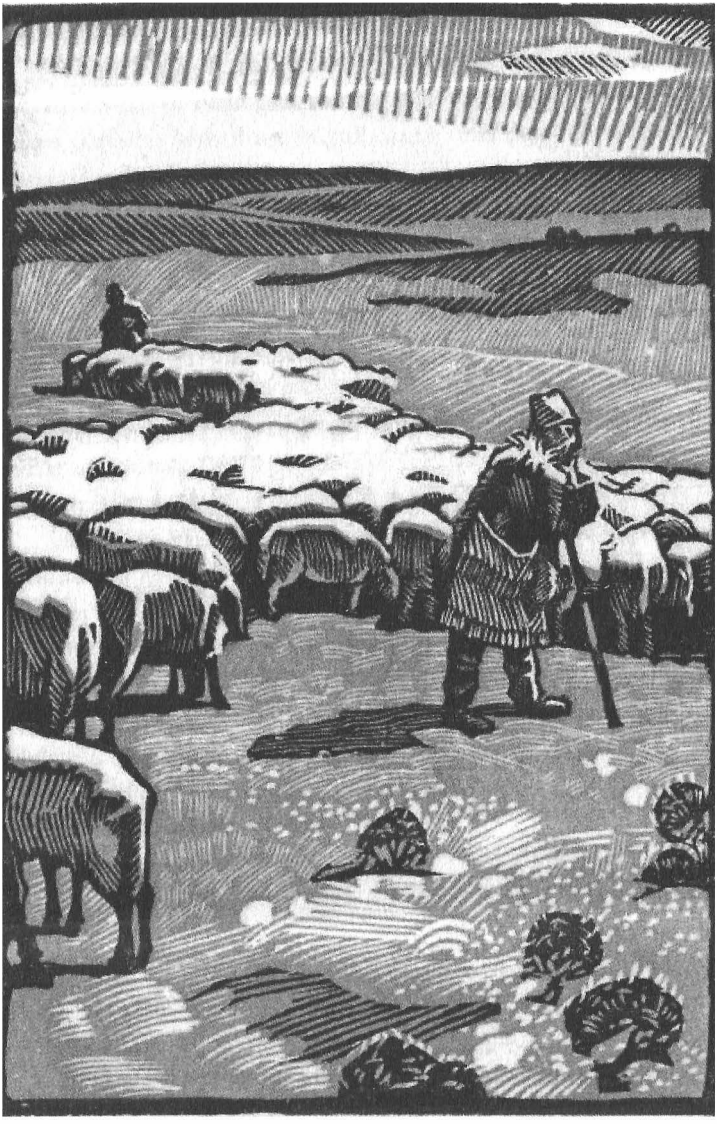
İstrati'nin şahıslarına şu ismi verebiliriz:

"Dünyanın hak arayıcıları..."

BARAGAN'IN DEVEDİKENLERİ

I

EYLÜL GELDİĞİ ZAMAN, Tuna boyundaki Valaşya'nın [Eflak'ın] ekilmemiş geniş ovaları, bir ay müddetle, binlerce senelik mevcudiyetlerini yaşamaya koyulurlar.

Bu, tam Sen Pantelimon gününde başlar. Aynı günde "Muskal" veya "Krivaç" ismini verdiğimiz Rus rüzgârı buz gibi nefesiyle geniş arazileri süpürür; fakat toprak hâlâ bir fırın gibi kavrulduğu için Muskal orada kuvvetinden biraz kaybeder. Yine de, kırmızı gözünü, tüylerini tersine çevirircesine kendisini okşayan rüzgâra diken ve birkaç günden beri düşünceye dalmış bulunan leylek, ılıman kıtalara doğru kayıp gider; zira leylek Moskovalıdan [Moskova rüzgârından] hoşlanmaz.

Bizim köylerimiz tarafından hürmetle ve biraz da korku ile karşılanan bu kuşun gidişi –"yuvasını bozarlarsa kulübeyi ateşe verir"–, bu beklenen, bu Yalomitsa ve

İbrayil halkı tarafından gözlenen göç, insanın Allah'ın toprağından istifadesine son verir. Leyleğin ufka kadar uçuşunu takip ettikten sonra *kojan* [köylü], başlığını kulaklarına kadar geçirir, alışkanlıkla hafifçe öksürür ve ayaklarının dibinde dolaşan köpeğe bir tekme indirdikten sonra evine girer:

"Çocuklar *uskaturi*'leri* toplamaya başlasın."

Bu karanlık sözler üzerine, kadınlarla çocuklar da, âdet üzere, titrer ve öksürürler:

"Leylek gitti mi?"

"Gitti."

İşte o vakit Baragan kumandayı eline alır.

Evvela, yere uzanmış ve artık ne kalkmak ne de ölmek isteyen bir adam gibi kımıldamadan durur. Baragan bir devdir!

Güneşin yakıp kavurduğu hazin Yalomitsa ile homurdanan Tuna arasındaki bütün topraklar üzerine uzanmış olan Baragan, ezelden beri, ilkbahar ve yaz mevsimlerinde, gezinmesinden ve bağırmasından başka her türlü rahat ve refahı kendisine çok gördüğü ve kendisinden hoşlanmadığı çalışkan adamla gizli bir muharebe halindedir. Bunun içindir ki Rumen memleketlerinde kendini halk arasında fazla başıboş görenlere her yerde şöylece bağırılır:

"Hey! Kendini Baragan'da mı zannediyorsun?"

Zira Baragan ıssızdır. Sırtında bir ağaç bile yoktur. Ve bir kuyudan öteki kuyuya kadar her dakika susuzluktan çatlanabilir. Açlığa karşı da olsun sizi müdafaa etmek Baragan'ın vazifesi değildir. Fakat eğer, siz, ağzın bu iki felaketine karşı hazırlıklı iseniz ve eğer Allah'ınız-

* Bütün kuru ve yanacak şeylere denir.

la baş başa kalmak istiyorsanız, Baragan'a gidin: Burası Romanya insanının, gönlünce hayal kurabilmesi için, Allah'ın Valaşya'ya bahşettiği yerdir.

İki dağ silsilesi arasında uçan bir kuş! Bu, insanın merhametini çeken bir şeydir. Aynı kuş, Baragan'dan uçarken, toprağı ve uzak ufukları da beraberinde götürür. Arkaüstü yattığınızda, altınızdaki toprağın arşa doğru yükseldiğini hissedersiniz. Her şeyden mahrum olan fakir adamın yaşayabileceği yükselişlerden en güzelidir bu.

Bundan, bizim Yalomitsa'lı ismini verdiğimiz Baragan insanının oldukça ağırbaşlı bir mahluk olduğu anlaşılır. Ve o, fırsat düştükçe neşe ile gülmesini bildiği halde, hürmetle dinlemeyi daha çok sever. Çünkü Baragan insanının hayatı serttir ve Baragan insanı her dakika, Baragan'dan daha iyi yarar sağlayabilmesinin yolunu öğretecek birinin geleceğini ümit eder.

Rüya, düşünce, yükseliş ve boş karın! Suyu kendi derinliklerinde gizleyen bu enginlikte, devedikenlerinden gayri hiç, hiçbir şeyin yetişmediği bu Baragan'da doğmuş olan adama ağırbaşlılık veren işte budur.

Bunlar, mısır gibi yetişen ve tüylü, kırmızı bir çiçek veren, bizim köylü kızların Sen Toader akşamında şarkı söyleyerek kırktıkları devedikenlerinden değildir:

Koditsele fetelor
Kat koditsa ispelor!

(Küçük kızların saç örgüleri
kısrak kuyruğu kadar büyüsün!)

Burada söz konusu olan devedikenleri, karlar erimeye başladığı andan itibaren, başı süngerle kaplanmışa benzeyen bir mantar türü gibi, bir top şeklini alırlar. Bir haftaya varmadan bütün toprağı istila ederler. Baragan'ın sırtında taşıyabileceği bütün şey budur. Bir de bu devedikenleriyle doyan ve onları hırsla koparan koyunları taşır. Koyunlar devedikenini ne kadar koparırsa koparsın, o, o kadar gelişir, büyür, daima bir top şeklini muhafaza eder ve iri bir damacananın boyutlarına ulaşır. Büyümesi durduğu ve korkunç surette batmaya başladığı vakit, hayvanlar onun yakasını bırakır ve bu kötü tohum artık kendisini müdafaa etmeyi bilir. Tıpkı insanın alçağı gibi, ne kadar işe yaramaz ise, kendini o kadar korumasını bilir.

Fakat neyin faydalı neyin faydasız olduğundan nasıl emin olunabilir ki?

Yalomitsa insanı topraktan bir avuç mısır veya birkaç patates çıkarmak için çabaladığı ve inat ettiği sırada, Baragan enteresan olmaktan çıkar. Ziyaret edilmeyi hak etmez. O artık, paçavralara bürünmüş bir güzel kadın, elmaslar takınmış bir kocakarı gibi karışık bir ucubeye dönmüştür. Toprak insana yalnız karnını doyurmak için verilmemiştir. Onun düşünceye tahsis edilen köşeleri de vardır.

Baragan, böyle bir yerdir işte.

Rus rüzgârının esmeye başladığı, devedikenlerinin azdığı ve çalışkan adamın evine kapandığı andan itibaren, Baragan hüküm sürmeye başlar. Bu, eylülde cereyan eder.

İşte o zaman, uzaktan uzağa, bir çobanın sırtını kuzeye çevirdiği ve sürüsünü otlatmaya çalıştığı görülür. Rüzgâr, değneği üzerine eğilmiş hareketsiz duran çobanı, sanki tahtadan yapılmış gibi sarsar, sendeletir.

Çobanın etrafında, gözün alabildiği yerlere kadar uzanan devedikenleridir; sonsuz bir devedikeni milleti! Âdeta yünleri çelikten olan koyunlar gibi dolgun, tıkız görünürler. Hepsi de diken ve tohumdan ibarettir. Toprağa saçılacak ve devedikeni, yalnız devedikeni fışkırmasına yarayacak olan tohumlar!

Tıpkı çoban gibi, devedikenleri de sendelemeye başlar; Baragan kulak kabartır, kurşuni gökyüzü toprağı ezer, şaşıran kuşlar havalanırken, Moskovalı, bütün hışmıyla, devedikenlerinin sıkı kitlesinin içine dalar.

Bir hafta böyle gider... Rüzgâr estikçe eser... Ve devedikenleri, serçe parmağından daha büyük olmayan bir sap üzerine oturtulmuş gövdeleriyle dört bir tarafa eğilerek mukavemet ederler. Sonra bir müddet daha direnirler. Fakat çoban? Hayır! O, Allah'ı nankörlüğüyle baş başa bırakarak evine döner.

İşte o zaman biz de *Tsipeni* (artık canlı hiçbir şey kalmadı) deriz. Bu Baragan'dır.

Ve, Allahım bu ne güzel şeydir böyle.

Atının muktedir olduğu bütün hızla Krivaç, devedikeni imparatorluğunu dörtnala döver, yeri ve göğü birbirine katar, bulutları toza bular ve kuşları silip süpürür; ve bir de bakarsınız ki devedikenleri çekip gitmiş! Kötü tohumlarını saçmaya gitmiş.

Küçük sap, kökünden biçilmiş gibi kırılır. Dikenli binlerce gövde yuvarlanmaya başlar. Pencereden bakan ihtiyarların dediği gibi, "nereden geldiklerini, nereye gittiklerini Allah'ın bildiği" devedikenlerinin büyük vedasıdır bu.

Devedikenlerinin hepsi de aynı zamanda gitmez. İlk azgın esintide, külrengi bir koyun çığı gibi yuvarlanarak sıvışanlar olur. Ötekiler evvela mukavemet gösterirler, fa-

kat birinciler bunları da vakitsiz seferlerine ortak eder ve peşlerinden sürükler. Devedikenleri birbirlerine karışır ve Krivaç'ın kendilerini kızgın nefesiyle dağıtması, havaya savurması, halka halinde döndürmesi, sonra yeniden ileri itmesine kadar, öteye beriye yuvarlanan şekilsiz bir kartopu manzarası arz ederler.

İşte Baragan'ı o anda görmek lazımdır. Krivaç bütün kızgınlığıyla eserken, sırtında yuvarlanan kalabalıktan memnun olan Baragan'ın da, zaman zaman yassıldığı veya kabardığı söylenebilir. O, uzun müddet, iyi arkadaşlar gibi dörtnala koşan, nezaketle birbirine çarpan, şakacıktan birbirini geçmeye çalışan, fakat derhal sıraya giren ve dirsek dirseğe koşularına devam eden birkaç devedikenine yol vermek için sessiz ve sakin durur.

Krizin sonunda, tek başlarına kalmış devedikenleri vardır. Bunlar en gözde olanlardır, çünkü en uzun beklenenler bunlardır. Gerek hemen kırılabilmesi için saplarının kâfi derecede kuru olmaması, gerek bir müddet için bazı hendeklere saplanıp kalmaları, nihayet gerekse çocukların onları takip etmiş ve yollarından alıkoymuş olmaları, bu zavallı devedikenlerini geciktirmiştir. Her birinin kendi başına, acelesi olan küçük adamlar gibi yuvarlanıp gittiği görülür.

Gökyüzü ve bütün Baragan onları seyreder: Bunlar, yalnız başlarına kalanlar, en çok sevilenlerdir.

Sonra birden bütün hayat durur. Engin topraklar bir prensin avlusundaki döşeme taşları gibi temizleniverir.

İşte o zaman Baragan beyaz kürkünü sırtına geçirir ve altı ay için uykuya dalar.

Ya devedikenleri?

Onlar maceralarına devam ederler.

II

BU HEMEN HEMEN DUYULMAMIŞ bir hikâyedir, zira bizim Rumen topraklarında cereyan etmiştir. Fakat hikâyeyi baştan almalıyım...

Borsea! Babasıyla boy ölçüşmeye cüret eden şu Tuna kızı üzerindeki Lateni'nin bataklık adamı olmama rağmen ben, Yalomitsa'nın yerlisi değilim. Benim Eyyub gibi fakir olan Olt'lu ebeveynim, ben iki yaşıma girerken dünyayı görmeye gitmiş. Size bundan fazla ne söyleyebilirim? Yirmi vilayet boyunca yapılan bin türlü hicretten sonra ebeveynim, heybelerini ve bir çizme boyu kadar olan beni Borsea'nın karşısında ışıldayan bu kasabaya bırakıvermişler.

Bu size tuhaf gelebilir, fakat bu böyle. Benim ebeveynim, mezbahaya götürülen hayvanlar gibi boynunu eğip

ağır işler görmeye alışık insanlardan değildi. Bilhassa babam bir nevi şaşkındı. Ancak açlıktan bayıldığı zamanlar kavalının içine üflemeyi unutabilirdi. Ve Lateni'de hiç olmazsa elin yetişebildiği yerde balık vardı. Yani balık kendiliğinden tencereye atlardı.

Düşünün:

İlk ve sonbaharda, Borsea'nın sarı renkteki suları ekilmemiş yüzlerce hektar araziyi kaplardı. Ve bu geniş su sathında turna balığı, küçük sazan balığı o kadar çoğalırdı ki, kediler bile su kenarına, çatlayıncaya kadar balık yemeye gelirlerdi.

Ve işte bu, artık kazan avı idi. Hakiki ve ucuz yemek! Torbaları boyunlarında asılı, kalçalarına kadar çıplak adamlar, kadınlar, çocuklar bu su altında kalmış toprak parçası üzerinde mümkün olduğu kadar yavaş yürüyerek avcı neferi gibi açılırlardı. Hepsinin yanında altı tamamen delik olan eski kazanlar vardı. Su hiçbir zaman dizleri aşmıyordu. Bataklıkta yürürken balıklar ayaklarımıza çarpardı. Ama bunlar küçük balıklardı, biz ise büyüklerini arardık. Balıkların bitkilerin köklerini dişlemeyi sevdiklerini biliyorduk. Hiç kımıldamadan bakışlarımızı diktiğimiz, bizim bu otlardı. Otun biraz oynadığı görülünce, plaf! Hemen kazan üzerine kapatılırdı. Balığın kabın kenarlarına çarptığı duyulurdu. İşte o zaman balığı elle yakalayıp torbaya atmaktan başka yapılacak iş yoktur. Balığı elinden kaçırmak için çok acemi olmak lazımdır.

Bununla beraber babam muntazaman balığı elinden kaçırırdı. Onunla alay ederler, gülerlerdi. Bu ona hiç dokunmazdı. O yine kazanıyla etrafında oynayan ve oynamayan otlar üzerine atılmaya devam ederdi. Bir saat

avdan sonra hepimiz torbalarımız balıkla dopdolu olarak eve dönerdik. Babam bir tek balık bile getirmezdi. Bunu görerek annem ona evde kalmasını, balığı tuzlamasını, yemeği pişirmesini, çamaşırları yıkamasını ve kavalını çalmasını nasihat etti.

Bu bana gözyaşı döktürmeye kâfi geliyordu. Bir erkek çamaşır yıkamaz ve yemek pişirmezdi. Fakat babamın erkeğe benzer yeri yoktu: O, ıssız gecelerde uzaklarda çınlayan ve köpekleri havlamaya sevk eden kavalının üzerindeki derin ve bitkin gözleri ve siyah bıyıklarıyla, yumuşak bir kadındı. Üstelik ne zaman balık pişirse, çamaşır yıkasa işini en iyi bilen ev kadınları bile ondan ders almaya gelebilirdi. Heyhat! Bununla beraber onunla eğlenirlerdi. Bir erkek, kadın işlerinde çalışmamalıydı.

O zaman bütün köyle kavgalı olurdum. Çünkü babam kimseye küfretmez, her şeye metanetle tahammül gösterirdi. O daima ensesine düşen sivri külahı, uzun boynu, iyi yamanmamış pantolonu ve merhametsizce güzel olan hayattan intikamını almaktan geri kalmayan kavalıyla Borsea'ya doğru gülümseyerek uzaklaşırdı.

Bazen onu takip ederdim. Bazen ve gizli olarak, çünkü o yalnız kalmayı severdi. Sessizliğin balçık kokusuna karıştığı ılık akşamlarda onu köklenmiş bir söğüt ağacının üzerinde keşfederdim. Ve insana soluğunu kaybettirecek hazin bir nağmeden sonra, temiz ve alttan alıcı sesiyle bizim Olt memleketinin unutulmaz türküsünü söylediğini işitirdim:

İla, İla, İla
Olt'lu erkekler orağa gitti...
Meyhaneleri doldurmak için
Olt'lu kadınlar evde kaldı.

Evet, Olt erkekleri karılarını, bu tamamen doğru olmasa da, "meyhaneleri doldurmak için" evde bırakarak orağa ve daha bin türlü iş yapmaya giderler. Fakat babam bu usulü tatbik etmedi: Giderken karısını ve hazineleri olan beni de beraberinde aldı. Bunun için annem onu çok, çok severdi. Bunu bana avda, damarlarının varisten şiş şiş olduğu ve benim ona kolay işleri neden babama bıraktığını sorduğum zaman söylerdi:

"Çünkü onu seviyorum, çocuğum... Allah onu böyle yaratmış ve onu koca diye bana vermiş. Bu kabahat kendisinin değil, zavallı adam..."

Lateni'de işte böyle yaşıyorduk.

O zamanlar ben dokuz yaşındaydım. Yorulduğunu hiç itiraf etmeyen annemle beraber balık avına giderdim. Bu, ya sazan balığının kapımıza vurmaya geldiği taşkın zamanlarında ya da senenin öteki aylarında Borsea'ya sazan balığı aramaya gidildiğinde olurdu.

Burada, artık söz konusu olan av, kazan avı değil; fakat komşu balıkçıların refakatinde *kiptçel* ile, *prostovol* ile, *plasa* ile veya *varçti* ile hatta bazen *navod* ile yapılan avdı.

Kocasını seven bir Olt'lu kadını anlamak için bu balık tutan kadını, bilhassa omuzlarına kadar çıplak kolları, pek yukarılara kadar toplanmış entarisi, basma örtü altında iyice sıkılmış saçları ve uçsuz bucaksız bataklığa uzanmış olan gözleri, ağzı ve burun delikleriyle *prostovol*'u çevirerek fırlattığı anda görmek lazımdır. O anda, sanki Borsea'nın bütün balığını toplayacak gibidir. Onun böyle yaptığını gören balıkçılar:

"*Helal* böyle bir kadına!" diye bağırırlardı.

Yine de biz, daha az sıkıntı çekmezdik: Demek bu dünyada fazla meşakkate katlanmak para etmiyor, çalışma insana bir şey kazandırmıyordu.

Balığa çıktığımız vakit –zira ben de ava katılırdım– babam evde var kuvvetiyle balıkları tuzluyor, büyük fıçılara dolduruyor, daha evvel tuzlanmış olanları da kurutarak satışa hazırlıyordu.

Satış... Böyle bir satıştan Allah sizi korusun! Hasis tüccarlara toptan satılan bu balığın yüz kilosu beş ila on frank arasında idi. Mamafih ondan kurtulmaya muvaffak olundu diye memnun olunuyordu; çünkü artık balığı koyacak yer bulunmuyordu. Balıklar, tuzlanırken bize her türlü sıkıntıyı verdikten sonra bizi yükü altında eziyor ve çürüyerek kokmaya başlıyordu. Evet: Yüz kilosu beş ile on frank arası! Bütün meşakkat yalnız devlet için ve tonlarca tuz satın almak için çekilirdi.* Bize ise ne mısır unu, ne de köpekleri bağlayacak bir zincir için para kalırdı. Ne de annemin daha iyi bir hayat uğruna büyük bir ümit ve gayretle Borsea'dan avladığı ve çürüdüğü için tekrar Borsea'ya dökülecek olan balıklar...

Halkın şu sözleri söylemekte hakikaten hakkı vardır:

İyi memleket, kötü idare:
Bu düzenin kahrolası adıdır.

Bütün mesele buydu: Kötü teşkilatlandırılan ve kötü idare edilen zengin bir memleket! Bunu annem her Rumen köylüsü kadar bilirdi. Annem, Valaşya'nın bir ucundan öteki ucuna uzanan göçebe hayatının uzun seneleri sonunda, nehrin uzağında kaldıkları ve ete para veremeyecek kadar fakir oldukları için yalnız sebze ve *mamaliga*

* Romanya'da tuz tekeli devlete aittir. Fiyatını da devlet belirler.

[mısır unu lapası] yiyen* bu insanların halinin ne kadar sefil olduğunu pek çok kere tespit etmek fırsatını bulmuştu. Bu insanlar sebze ve *mamaliga* yerken Tuna'nın ve onun kollarının katettiği yüzlerce kilometre boyunca, milyonlarca kilo balık yatıyor, bozuluyor ve faydasız bir hale geliyordu. Fakat bin seneden beri olduğu kadar, bugün de, memleketin dörtte üçü nakil vasıtalarından mahrum olduğu için, Allah'ın nimeti bu ucuz yiyeceği nakletmek için yapılacak bir şey yoktur.

Bunun üzerine annemin aklına bir fikir geldi ve bunu bize haber vermeden uyguladı ve bizi balıkla, yalnız balıkla beslerken –nadiren biraz *polenta* [mısır unu] ve pek nadiren bir lokma ekmek– gizlice para biriktirdi ve bir sene sonra kendisine, dört tekerleğinden ikisi sallanan ve kırılmak üzere bulunan elden düşme küçük bir araba ile cılız bir hayvan almasını temin eden 100 frank biriktirmeye muvaffak oldu.

"İşte," dedi babama annem, "sen ve çocuk bununla köyleri dolaşmaya ve tuzlu balık satmaya gideceksiniz..."

Yüzü sararmış olan babam:

"Bununla mı?" diye içini çekti. "Bununla Baragan'ı geçmek mi?"

Sonra bu sıska atla cılız arabayı süzdü ve bana:

"Benimle gelmek ister misin, küçük?" dedi.

Ne sual! Bunu değil istemek, bunun için çıldırıyordum!

Baragan'ı görmek! Her çocuğun fikrine musallat olan bu "sahipsiz toprak". Demek arkadaşlarımın hikâyelerini

---

* Büyük Rumen düşünürü ve sosyoloğu merhum Dobroyeann-Gherea'nın tahminlerine göre büyük harpten evvel bizim köylünün günlük yiyeceği 0,35 frank tutuyordu. –*Yazarın notu*

tatlı tatlı anlattıkları devedikenlerinin peşinden ben de artık rüzgârla itilecek, koşan toprakla beraber koşacaktım. Neşemi belli etmeyerek, ciddiyetle:

"Neden tecrübe etmeyelim?" dedim. "Bundan ne kaybedeceğiz ki?"

"Hay Allah! Evvela at, sonra araba ve nihayet biz! Hepimiz Baragan tarafından yutulacağız."

Baragan tarafından yutulmak! Bu, bana, ürperme veriyordu. Evet bunu iyice arzuluyordum.

Ertesi sabah, şafakla beraber, bütün lüzumlu şeylerin, acınacak durumda olan bütün lüzumlu şeylerin refakatinde hareket ediyorduk.

Bizi ölüme gönderiyormuş gibi bütün cesaretini kaybeden ve üzüntüye boğulan o iyi annemiz bizi, çölden kaçınarak Borsea kıyısını takip eden, İbrayil'den Kalaraşi'ye giden devlet yolunun epey ötesine, Baragan'ın eşiğine kadar, yaya geçirdi. Orada, otuz beş yaşına henüz gelmemiş olmasına rağmen çizgilerle örtülü ve gözyaşıyla ıslak olan yüzü ile bizi kucakladı. Artık bir daha göremeyecek olduğu atı da okşadı ve mukavemetinden emin olmak için arabanın bir tekerleğini sarstı. Annem arabayı da artık bir daha göremeyecekti.

Kurşuni ve süt rengindeki sabah içinde simsiyah siluetlerimiz hemen yakınımızda olan çölün üzerine yayılıyor ve bu yağmurlu yaz göğünde, kargalar bağrışıyorlardı.

Külahı elinde olan babam dizginleri kavradı ve istavroz işareti yaparak:

"Allah bizimle beraber olsun!"

"Allah sizinle beraber olsun!"

Baragan bizi yuttu, ama bunu dert etmedi. Babam, şarkının

Olt'lu erkekler gitti...

sözlerine refakat etmek için kavalını canhıraş bir sesle öttürmeye koyuldu.

İşte, bir daha göremeyecek olduğumuz zavallı annemi böyle terk ettik.

III

ARABANIN ARKASINA YIĞILMIŞ üç yüz kilo balık, onu tartmak için kasaya asılmış terazi, bir torba mısır unu, *mamaliga*'yı pişirmeye yarayan bir *dökme demir tencere*, bir sacayağı, bir çıkın soğan, iki örtü, toplanacak parayı koymak için bir çanta ve icabında çantayı müdafaa için sağlam bir sopa; bütün sermayemiz işte buydu.

Yerle gök arasında, denizde olduğu gibi kaybolmuş bir halde, yaya gidiyorduk. At bizi öksürerek takip ediyordu.

"Benimle beraber gelmeyi istememiş olsaydın, dünyada hiçbir şey beni yerimden kıpırdatamazdı."

Issızlığın ortasında, babamın bana sarf ettiği bu ilk sözü, ancak öldüğümde unutacağım. Bu söz o zamandan beri beni takip etmektedir. Ve bütün hayatımca da beni takip edecektir. Bu maceranın mesulü, demek on dört yaşında bir çocuk olan bendim.

Demek, istememiş olsaydım... Fakat bunun imkânı var mıydı?

Zaten bunu laf olsun diye söylemiş olan babama hiç cevap vermeyerek, arabanın arkasına geçtim. Oradan, kumlu toprağa saplanan atın tırnaklarını, güçlükle kalkan ve güçlükle yere konan tüylü ihtiyar tırnakları görüyordum. Tekerleri yağlamak için kullanılan *yağdanlık* da dingillerin arasında sallanıyordu. Bunları bir saniye seyredebildim. Ve birden kendimi kaybettiğimi hissettim, çünkü ani olarak meydana çıkan güneş kör edici ışık demetini bizim yalnızlığımızın üzerine tutmuştu. Binlerce sert devedikeni mor renkte elmaslarla doldu; onları dilimin ucuyla tatmaya ve parmaklarımla dokunmaya koyuldum. Bu sırada sırtlarını doğuya vermiş olan babamla araba da yavaş yavaş uzaklaşıyordu. Çekirgeler kadar çok olan kır fareleri, kokarcalar, gelincikler şaşkın şaşkın kaçıyorlar ve beni köpeğimizi yanımıza almamış olduğumuza pişman ediyorlardı. Sahipleri gibi hep balık yemekten yüreği bulanmış olan köpeğim, bu hayvanlarla kendine iyi bir ziyafet çekebilirdi. Sonra ben onda, babamın kavalında bulduğu arkadaşlığı bulabilirdim. Fakat annem, *mamaliga* yediğimizi gördükçe salyaları akacak olan bu köpeği başımıza sarmamamızı nasihat etmişti. Hem babamın uykusu hafifti ve Baragan'da yolcuya pek az ve kötülük yapmak isteyene de daha az rastlanırdı.

Bununla beraber, şu anda *Ursu*'nun yokluğunu hissediyordum. İyi arkadaşlarla birlikte yapılan uzun yolculuklara ve yalnızlığa susamıştım. Senelerden beri, balık avına mahkûm kudretsiz bir şahit sıfatıyla, Krivaç

ve güzel eylül devedikenlerimizle dörtnala giden arkadaşlarımın gidişlerinde hazır bulunurdum. Nereye giderlerdi? Başlarına ne gelirdi? Ne görürlerdi? İçlerinden bazıları bir daha evlerine dönmezdi. Bazısı için "kayboldu" denilirdi. Bir başkası, müreffeh akrabalarının yanına kapılanır ve kendini evlatlığa kabul ettirirdi. Bu nasıl olurdu? Nasıl kaybolunur ve nasıl evlatlığa kabul olunurdu? Babama refakat etmeyi işte bunun için birdenbire kabul edivermiştim. İri ve cüsseliydim. Ben de rüzgârla ve devedikenleriyle beraber koşmak, kaybolmak, kendimi evlatlık edindirmek ve bir hiç için istif edilen bu balıktan, bu ayaklarımı çürüten sudan kaçmak kurtulmak istiyordum.

Şimdi, devedikenleri burada, ayaklarımın ucunda, kocaman şimşirler gibi güzel, yıldızlar kadar çok, etli, özsuyundan çatlayacak halde fakat hareketsiz idiler. Hiç kımıldanmıyorlardı, zira ağustosun başında idik. Bir aya kadar onlarla koşabilecek miydim? İnsanı nereye götürdüklerini, nereye gittiklerini öğrenebilecek miydim? Onların ekserisinin herhangi bir sobada çatırdaya çatırdaya yanıp kül olacağını biliyordum. Fakat ötekiler? O macera peşinde koşanlar? Çocukların gözlerinde hangi memleketleri canlandırırlar? Bazılarının yazgısını değiştirmeye nasıl muvaffak olurlar?

Ah, bana çılgınlıklardan bahseden, bana yalan söyleyen, fakat biraz rüya görmeme ve cüretkâr olmama müsaade edecek olan biriyle dertleşmeyi ne kadar isterdim. Ve devedikenleri de rüya ve cüretten, sahip olunanı, bunun beteri de olsa sahip olunabilecekle değiştirmek için yapılan bir davetten ibaretti. Çünkü dünyayı seven için, oturduğu yerde çürüyüp kalmaktan beter şey yoktur.

"Sonsuz olduğu" söylenen Baragan bizim çocuk gözlerimiz için "bütün dünya" idi. Baragan'ın çöl ve kısır olduğu ve tehditlerle dolu bulunduğu bilinirdi. Bununla beraber, bir daha geri dönmemek üzere devedikenleriyle gitmek sayesinde, zavallı Brosteanu Baba'nın oğlu Matei, bugün Bükreş'in en büyük bakırcılarından biri olup çıkmıştı.

Hiç fevkalade şeyler hayal etmediğimi itiraf ederim. Sadece hayal ediyordum. Bu pis kokulu balık deryasına, bu çamurlu gölcüklerin uyuşukluğuna ve beni kıymetsiz yazgılarına mirasçı yapmak isteyen öz ebeveynime karşı isyankâr idim. Halbuki ben, yediği ekmeğe bile sattığı malın kokusu geçen seyyar gazcılar da dahil, bundan daha keder verici bir yazgı bilmiyordum. Gerçi biz ekmeği dört pazardan birinde tadarken, gazcılar hiç olmazsa her gün ekmek yiyorlardı. Nedir ki ebeveynim, Borsea'dan karaya çıkarken balığın bol olduğunu görünce bayağı memnun kalmışlardı.

"Hiç olmazsa, burada balık var!" deyip duruyorlardı.

Hakikaten, balık o kadar boldu ki bu, babamı ve beni oradan gitmek zorunda bırakmaya ve sonra da annemi öldürmeye yetti.

Bir haftadır insan yüzü görmeden yaşıyorduk. Nihayet babam, Baragan'ı düşey olarak ikiye bölen Markulesti yoluna vardığımız zaman dedi ki:

"Bütün bu balıklarla ilerlemek imkânsız. Onların bir kısmından kurtulmalıyız."

"Nasıl, onları atacak mıyız?"

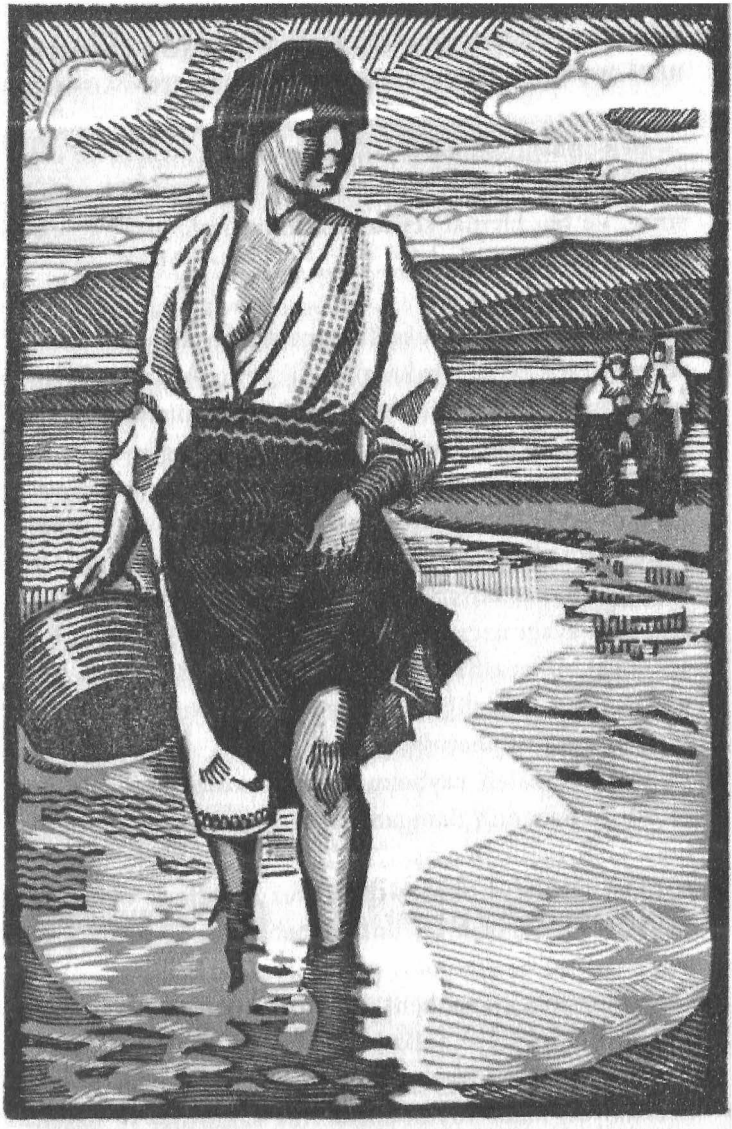
"Hayır, ama onun gibi bir şey. Bu yol hayli işlektir: Mısırlarını toplamaya giden köylülere, balığın elli kilosunu on franka satmaya çalışacağız. Bu da oldukça kârlı bir satıştır."

Ben annemin hesabını düşünüyordum:

"Kilosunu kırkla elli santim [kuruş] arasında satarsınız. Ve bu, birinci seyahatin dönüşünde atın ve arabanın parasını çıkardıktan sonra üste küçük bir de kâr bırakır."

Şimdi atımızın sönük gözlerine, babamın korkunç surette süzülen yüzüne bakarak bu ilk ve son seyahatimizin kazancını evvelden tahmin edebilirdim. Arabaya gelince, son kuvvetini sarf ediyordu. Birkaç yakıcı gün daha, o da bir tahta ve demir yığını haline gelecekti. Zaten son iki gün zarfında arabanın tekerlekleri sürekli tamir sayesinde tutunabiliyor ve at, yüz adımda bir herhangi bir sürçme ile yere yuvarlanıyordu. Atı kuyruğundan çekerek, dört ayağı üzerine getiriyorduk. Fakat Baragan'ı bu şekildeki bir katediş babamı, gün geçtikçe daha korkunç görünen bir sessizliğe boğuyor ve bana, yolculuk sabahındaki sözlerini hatırlatıyordu.

Ben hakikaten kaybolmak, kaçıp kurtulmak isteyebilirdim. Babamın Baragan'ınkine benzeyen bu suskunluğu korkunçtu. Baragan'ın sessizliği yalnızca, uzakta süzülen tepelerin bitmez tükenmez geçidinde oyulmuş yuvaları olan çıplak boyunlu akbabaların ve deniz tavşancıllarının tiz çığlıkları ile kesiliyordu. Bu yırtıcı kuşların meydana çıkışı, beni, artık babamı bir an için bile olsa terk etmemeye zorladı. Korkak olan ve otlakların dışına atılan leşleri parçalamakla yetinen akbabalardan korkmuyor, fakat koyun sürülerine saldırdığı ve bazen

kuzuları pençeleri arasında götürdüğü söylenen deniz tavşancıllarından çok çekiniyordum.

Ancak bu korku o kadar canımı sıkmıyordu. Hatta neşeli ve silahlı bir arkadaşın yanında, kendimi, tehlikeler ve zaferler hayal eden bir *haydut* farz edebilirdim. Fakat Rabbim, her şeyin yiğitlik ve tehlikeden ibaret olduğu bu Baragan'la, yanında yalnızca hayatın ezdiği biri varken boy ölçüşmek ne hazin şeydi!

Harikulade hikâyeler kaynağı olan bu yerlerin ortasında, kavalı dışında hiçbir şeyle alakadar olmayan bu babanın, ekseriya kim olduğunu sorardım. Onun annemi hiç kucakladığını görmemiştim; bana gelince, Lateni'ye geldiğimiz ilk sıralarda hisseme ancak birkaç seyrek okşama isabet etmişti. Babam hakkında malumatım atımızdan fazla değildi, hatta daha eksikti bile.

"Maceralar peşinde koşan" bu devedikeni krallığında, on iki yaşımda, "haydutluk yapmaya" işte böyle yürek kararıcı bir arkadaşlıkla cesaret ettim...

Markulesti yolu üzerinde durduğumuz zaman vakit öğleydi. Serbest bırakılan at sağa sola sallanarak otlamaya başladı, fakat çok susamış olduğu için boylu boyunca yere serildi ve bir daha kımıldamadı. Atı ayağa kaldırmak ve yolun nihayetinde çıkrığı görünen kuyuya götürmek için gayret sarf ettik, fakat atı yerinden oynatmak mümkün olmadı; o zaman, biz, su getirmeye gitmek ve ona olduğu yerde su vermek zorunda kaldık. Daha sonra her zamanki gibi arabanın gölgesinde, iyi bir *mamaliga* ve kırmızı biberli, ebedî balık salamurasından ibaret yemeğimizi yedik.

Yemek yerken babam sık sık ufku gözlüyor ve oradan bir köylü arabasının çıktığını göreceğini ümit ediyordu.

Yemeğin sonuna doğru, arkasında bir toz bulutu bırakan, tırısa kalkmış güzel bir araba gözüktü. Teker göbekleri çanlar gibi ötüyordu. Zengin koşumlu iki kuvvetli *at*, arabayı sıçrayarak çekiyordu.

Gelen, bizim gibilerin işlediği verimli toprakların sahibi, şu arabacı-demirci ustalarından biri, sonradan görme bir çingeneydi. Vahşi gözlerini döndürerek ve süt gibi beyaz dişleriyle sırıtarak büyük bir gürültüyle arabasını durdurdu ve:

"Ho, ho, ho-o!" diye gürledi.

Bu cüret karşısında babam tevazuyla başını öne eğdi.

Çingene:

"Günaydın Rumaniler," diye bağırdı. "Ne satıyorsunuz bakalım. Karpuz mu?"

"Hayır, yarı tuzlu balık."

"Hangi balıktan?"

"Sazan balığı."

"Kurtlu filan olmasın?"

"Kurtluysa almazsınız..."

"Fiyatına göre! Hem niçin almayayım? Onları yiyecek olan ben değilim ki? Hıh..."

Bu sözler üzerine çingene aşağı atladı ve dizginleri tekerleğin birine bağladıktan sonra bizim arabaya bakmaya geldi. Balığın iki yanını çevirdi, kulaklarını kaldırdı, burnunu içine soktu ve hatta ısırdı, sonra:

"Balıkların henüz kurtlu değil, fakat çok dayanacağa benzemiyorlar. Ne kadar malın var?"

"Üç yüz kilo."

"Kaça veriyorsun?"

"Kurtulmak için, elli kilosunu on franka veririm."

"Ya malının yarısını alırsam? Bana daha ucuza vermez misin?"

Düş kırıklığına uğramış olan babam:

"Bir metelik aşağı olmaz," dedi.

Bunun üzerine çingene köpürerek bağırdı:

"Deli misin sen? Bu çatlamış hayvan ve bu araba ile balığı nereye satmaya götüreceğini ümit ediyorsun?"

Ve bunu söyleyerek, deminden beri yerde yatmakta olan atın sırtına bir tekme indirdi. Babamsa bu alçakça hareket karşısında dişlerini gıcırdattı, sopayı kavradı ve arabasına doğru gerileyen çingeneye yaklaştı:

"Atıma niçin vuruyorsun, pis herif? Sanki ben sana balığımı alasın diye yalvardım, sana merhaba mı dedim? Şimdi bu sopayı beynine indiririm."

Sapsarı kesilmiş olan öteki, hemen sözünü geri aldı:

"E, tabii, canım! Yerden göğe kadar hakkın var; ama ben de haklıyım; eğer başka türlü olsaydım zaten çingene olamazdım: Her zaman açıkgözlük yapmak fena bir huy! Haydi vazgeç bu hiddetten de gel şerefine bir kadeh *çuika* [erik rakısı] kaldırayım. Sonra dediğin fiyata yüz elli kilo sazan balığı tartarız."

Babam bir saniye düşündü, sonra bir, hatta birçok kadeh *çuika*'yı kabullendi. Bundan ben de hissemi aldım. Ondan sonra on beş kere on kilo balık tarttık. Otuz frank babamın çantasına girince, çingeneyle babam tekrar *çuika* içtiler ve oldukça candan allahaısmarladıklarla ayrıldılar.

Ve yarı yükünden kurtulmuş olan araba ikindi duasının okunma vaktinde, tekrar Baragan boyunca, görünmeyen yoluna koyuldu.

IV

PEK UZAĞA GİTMEDİK... Hemen hemen on kilometre... Daima güneşi takip ederek... Fakat araba ve attan hayır gelmediği için, bu kadar mesafeyi katetmeye iki günden fazla zaman sarf etmemiz lazım geldi. Nihayet, at ve araba, her ikisi de fazla harap oldukları için bir anda çöküverdiler.

Araba, bir darbede, parça parça olmuş olan üç tekerleğini kaybetti ve yere devrilirken kasasını da ezdi. At, batan güneş çöle, perişan eşyamıza ve mahzun yüzlerimize son bir yaldız vururken öldü. Zavallı hayvan, ruhunu hiç zahmet çekmeden ve belki de ölmüş olmaktan memnun kalarak teslim etti.

Külahını çıkaran babam cesede bakarak şöyle dedi:

"Ata ıstırap çektirmediğime Allah şahidimdir. Ona su bulabilmek için üç kurşun atımı yere kadar koştum. Otu

hiç eksik olmadı. Kamçım ise zaten yok. Benim ellerimde öldüğü için Allah taksiratımı affetsin, fakat benim bunda hiçbir suçum yok."

Babam, ümitsizlik içinde kendisinden ayrıldığı doğuya karşı diz çöktü ve istavroz işareti yaptı.

Geceyi, neşeli cırcır böceklerinin insanı sinirlendiren sesini dinleyerek uzun müddet uyanık kaldığımız ölü atın yakınında geçirdik. Ertesi sabah, şafakla beraber kargalar korkunç sesler çıkararak oraya üşüştüler. Kargalara leşi ve bütün geriye kalanı terk etmek için acele ettik. Babam yol için kocaman bir *mamaliga* pişirdi, *demir tencereyi* balıkla doldurdu ve heybesine hemen hemen boşalmış olan mısır unu torbasıyla maşrapasını yerleştirdi.

Ben, örtülerle sacayağını yüklendim. Yola koyulurken, babam tıpkı Lateni'den ayrılışımızdaki gibi:

"Allah bizimle beraber olsun," dedi.

Ona cevap vermek üzere artık annem yoktu ve babam kavalını artık çalmadı.

Kalaraşi yoluna düzüldüğümüzün aynı günü; öğleye doğru, büyük bir güneybatı rüzgârı esmeye başladı. Babam:

"İşte, *baltareç*," diye bağırdı. "Bu Krivaç'ın öncüsüdür. Yaz bitti. İnsan, artık gönlü isterse, devedikenlerinin peşinden dörtnala gidebilir."

Sonra, benim bir nevi karasevda içinde devedikenlerine baktığımı görerek ilave etti:

"Zaten, seni Baragan'ın ağzına sürükleyen şeyin bu olduğunu biliyorum. Şimdi felaket geldi çattı; artık beraberce dörtnala koşabiliriz!"

"Lateni'ye mi dönüyoruz?" diye sordum.

"Evvela Kalaraşi'ye gideceğiz. Orası vilayet merkezidir ve şarkının söylediği gibi:

Tüccar, küçük tüccar

Kalaraşi pazarına gidelim, haydi!

Yüzüne biraz neşe vermeye çalışan iyi yürekli baba! Büyük bir istekle onu ellerinden öptüm, o da benim yanaklarımı okşadı:

"Felaketi unutalım, yavrum! Hayat böyledir... Bu aşağılık dünyada kefaretimizi ödemek için bulunuyoruz... Fakat Allah bunları hesaba katar."

Nihayet, muntazam bir yol üzerinde iki günlük bir yürüyüşten sonra Kalaraşi'ye geldik. Borsea, burada Tuna ile karışıyor ve Harsova'ya kadar yüz elli kilometrelik bir sahada beraberce koştuktan sonra tekrar beşiğine kavuşuyor.

Hayatımda ilk defa olarak, taşla döşenmiş sokakları, birbiri üstüne inşa edilmiş evleri ve panayırlardaki gibi birbirini iten insanları olan bir şehrin ne demek olduğunu Kalaraşi'de öğrendim. Zenginlerin avlularında büyük söğüt ve kayın ağaçlarından odun yığınları vardı.

Babam, bunu görünce bir baltayla bir testere satın aldı ve bir *maçuna** inşa etti. Ve bu odun dolu avluların önünde, *Oduncu! Oduncu!* diye bağırmaya başladık.

Her tarafta iyi karşılandık ve kârı olmak şartıyla her fiyata çalıştık. Babam hep iki misli fiyat isterdi. "Çünkü," derdi, "zenginler, çingeneler gibi hareket eder." Ama sonunda gene anlaşmaya varılırdı. Ve zavallı babam şafak-

* Maçuna: İslimle çalışan ağırlık kaldırma makası. (*Dil Derneği Sözlüğü*)

tan geceye kadar ter dökerdi. Teri ben de dökerdim, zira elimden geldiği kadar babama yardım ederdim. Böylece günde ortalama olarak on frank kazanmaya muvaffak olmuştuk ki bu işitilmemiş bir şeydi. Babam:

"Bu lazım, oğlum," diyordu. "Eve, şimdi Baragan'ın ortasında yatmakta olan yüz frankı götürmek mecburiyetindeyiz. Yoksa annen kederinden ölür."

Bu yüzden, ekmek peynir yiyerekten testereyi canıgönülden kullanıyordum. Ekmek! Onu yemiş olmakla ne kadar memnundum. Bizim Lateni'nin ebedî balığı yanında, bu hakiki bir çörekti!

Akşamları, yorgunluktan bitmiş bir halde, pazar yerindeki handa, kendimize güzel bir lahana dolması ziyafeti çekerdik. Hancı babamı tanıdığı için bize samanlığın bir köşesinde yatmak müsaadesini veriyordu. Buna mukabil babam da, fazla cimri görünmemek için her gün bir litre şarap parası öderdi. Bu, bir hafta sürdü. Bizi bir hafta daha iş bekliyordu ve sonra, anneme parasını götürmek üzere Lateni yolunu tutabilecektik. Hatta Fetesti'ye ve ondan öteye gitmek için bize arabalarında yer veren iyi yürekli *köylüler* bile vardı.

Köylüler bizi beraberlerinde götürdüler de. İkinci iş haftasını bile doldurmadan yola çıktık. Fakat bu, iyi yürekli annemle buluşmak için değildi, çünkü annem ölmüş bulunuyordu.

Fakaeni'li Gravila Spann elinde kamçısı olduğu halde, toz toprak içinde hana girip her zamanki patavatsızlığıyla babama:

"Demek böyle... Marin! Sen lahana dolması yiyorsun ve senin Anika ise..." dediği zaman biz hiçbir şeyden şüphelenmeden handa bulunuyorduk.

Babam onun elini sıkarak:

"Evet, biliyorum," dedi, "biliyorum. Anika bizi sabırsızlıkla bekliyor. Fakat şu mübarek Baragan'da bizim de başımıza ne felaketler geldi. Otur da bize biraz Anika'dan bahset."

Gravila benim sağımda yer aldı ve karşısında oturan babama tuhaf tuhaf bakarak şapkasını çıkardı ve yere tükürdü:

"Bana bir *sürahi çuika* getir," diye hancıya seslendi.

Ve babamdan evvel bardağını kaldırarak, tek kelime konuşmadan kolunu uzattı ve döşemeye birkaç damla *çuika* akıttı.*

Onun böyle yaptığını gören babam da şarap bardağını kaldırdı ve kendi sırasını savmak için yeri sulamak istedi. Fakat ona, kimi kastediyorsun diye soruyormuş gibi bakışları Gravila üzerine dikili kaldı.

Köylü cevap vermedi, bana kaçamak bir bakış attı ve bıyığını burdu. Onun kaşlarını oynatarak babama işaret ettiğini gördüm.

Anladım ve gözyaşlarım boşandı. O zaman, hafiflemiş olan Gravila, benim yüzümü ellerime kapayıp ağladığım esnada, kısaca hikâyeyi anlattı:

"Evet, zavallı kadın öldü. Balığın içini temizlerken, parmağına bir kılçık batmıştı. Çok önemsiz bir şey, denildi. Fakat bu, sekiz gün içinde ciddi bir hal aldı. Bunun üzerine Anika, Fakaeni'ye gelip beni buldu. Ben de ertesi

* Ortodoks usullerince bu hareket, ölen ve bahsi geçen bir insanın hatırası anılmak istendiği zaman yapılır.

gün Kalaraşi'ye mal götürecek olduğumdan, karım onu bizim evde misafir etti ve şafakla beraber yola düzüldük. Bütün yol müddetince gözünü bir saniye kırpmadan feryat etti. Evvelki akşam, buraya varıp doğru hastanenin kapısına gittik. O gece ruhunu teslim etti. Dün de onu 'kestiler' ve gömdüler."

Adam bir saniye sustuktan sonra ilave etti:

"Anika sizden hakkınızı helal etmenizi istedi ve size hakkını helal etti."

Babam şaraptan bir iki yudum alarak:

"Allah taksiratını affetsin!" dedi.

Gravila:

"Bir gün hepimiz onu takip edeceğiz..." diye bitirdi ve babamın tabağının yanına bir çıkın halinde olan büyücek bir mendil sürdü. Ben, annemin balık avında başına sardığı kırmızı basma örtüsünü tanıdım.

"Parası," dedi. "Galiba on iki frank kadar olduğunu söylemişti."

Korkunçlaşan gözlerini masaya dikmiş olan babam mırıldandı:

"Lanet olası Baragan... Ve şu lanet balık... Allahım! Şu ızdırap dolu hayatı sonuna kadar götürmek ne de güç şey!.."

Gravila, babamla kadehlerini tokuşturarak:

"Toprağı bol olsun!" dedi. Sonra: "Baragan'da uğradığınızı söylediğin felaket nedir?"

"At öldü, araba bin parça oldu ve balık da helak..."

"Yalnız bu kadar mı? Rabbim, Rabbim! Ya şimdi?"

"Bir haftadan beri odun biçiyoruz... Ve çok yorulduğumuz için lahana sarması yemenin mübah olduğunu zannediyordum."

Bu büyük sıkıntı gecesinin daha ertesi gününde Gravila ile beraber hareket ettik. Gravila evine dönüyordu, halbuki biz ise... Nereye gidiyorduk? Lateni'yi her ne olursa olsun artık görmek istemiyorduk, ne babam ne de ben. Bunu birbirimize itiraf etmiş değildik; fakat bu, yüzümüzden okunuyordu. Bununla beraber köy komşumuzun daveti üzerine, hiç irademiz kalmamış olduğundan, arabasına bindik. Bunu yalnız kalmanın korkusuyla yaptığımızı zannediyorum.

Beygirlerin aksırıklarından başka bir şey işitilmeyen yerlerde uzun molalar vererek, hiç konuşmadan üç gün ve üç gece yolculuk yaptık. Borsea ile beni çağıran, beni isteyen ve bana, sessizlikleriyle başımı döndüren bu babamla bu Gravila arasında hiçbir zaman bulamayacağım şeyi vaat eden Baragan'ın kıyısını takip ederek yapılan, üç güzel yolculuk günü!

Onlar önde idiler, ben arkada, kamburu çıkmış sırtlarına bakıyordum. Zaman zaman bir yük arabasına rastlıyorduk. Arabacı:

"Merhaba," diyordu.

İki dilsiz adam da cevap veriyordu:

"Teşekkür ederiz."

Hepsi buydu. Dingillerin gıcırtısı, tekerleklerin tekdüze gürültüsü, ne sonu, ne başı ne de ümidi olan yer ve gök! Arkamızda uzun bir yol uzanıyordu; öteki kadar uzun ve can sıkıcı olan bir diğeri de, bizi önde bekliyordu. Bir cansız eşarba benzeyen bu yol, insana istediğini yapabilirdi.

Ve işte yolculuğun üçüncü günü akşamına doğru, uzakta, kulaklarını dikmiş ve arka ayakları üzerine

oturmuş bir köpeğin ümitle yola bakmakta olduğunu gördük.

Bunun, benim "Ursu"m olduğuna emindim. Arabadan atladım ve ona koştum, o da bana doğru sıçramıştı. Birbirimize çarptık ve toza yuvarlandık. Ursu beni yerde bırakıp, kendisini göğsünden yakalayan babamın sırtına sıçramadan önce ötemi berimi dişledi; beni salyalara boğdu ve çıplak ayaklarıma işedi.

Artık evden iki kilometre mesafede idik. Babam Gravila'ya dedi ki:

"Birader, görüyorsun, köpek bile artık bu evi istemiyor! Orada ne bulursan al, biz artık oraya gitmiyoruz. Biz; bu çocuk, bu köpek ve ben dünyayı dolaşmaya gideceğiz. Artık kadınsız kalan bu *ev* senin olsun!"

Arabasında ayakta duran Gravila bir saniye bıyıklarının ucunu ısırarak düşündü:

"Hakkın var, Marin," dedi. "Kadınsız ve topraksız adam hiçbir işe yaramaz. Sen en iyisi dünyayı görmeye git! İşte evinden elde edeceğim kerestelere karşılık da sana otuz frank!"

Sonra kamçısıyla beni işaret ederek ilave etti:

"Bu, yaramaz bir çocuk gibi görünüyor bana. Devedikenleri vaktinde ona göz kulak ol... Seni yüzüstü bırakıp kaçabilir! On sekizine basar basmaz onu evlendir, ona biraz toprağı olan bir kadın bul ve evlerinin etrafında her işi görsün."

"Hiçbir şey yapmayacağım," diye haykırdı babam. "Allah'a emanet ol!"

Gravila omuzlarını silkti ve gitti.

Lüzumsuz eşyalarımız ve bakışlarıyla ne yapacağımızı soran Ursu ile beraber ıssız yolun ortasında kalmıştık.

Şaşırmış bir halde olan babam, çakılı bir direk gibi, sekiz sene müddetle balığın karnını yardığı ve ümit beslediği Lateni ufkuna uzun uzun baktı. İşte o zaman ben onun kadere karşı savrulan bir küfür gibi Baragan'ın göbeğinde sarf edilen sözlerini ilk defa olarak hatırladım:

"Benimle beraber gelmeyi istememiş olsaydın, yerimden hiçbir şekilde kıpırdamazdım!"

Kuzeyde kalan Yalomitsa'ya ve başka topraklara doğru yola düzüldüğümüz zaman uzaktaki bir kilisenin çanları ikindi duasını haber veriyordu.

Çıplak ve yassı tepeleriyle küçük dağlar çöle nezaret ederken, devedikenleri okyanusu da, ibikleri gurupla kızaran dalgalarını oynatıyordu. Berrak gökyüzünde turnalar ve leylekler daire çiziyorlar ve veda danslarından sonra yola çıkıyorlardı.

Onlara bakmaktan ensem acımış ve kendimi toprağa çakılmış görmekle yüreğim kabarmıştı.

Ursu havada böcekleri yakalarken önüme geçiyordu. Bizden hayli ilerde olan babam, epey zamandan beri unutmuş olduğu kavalını çalıyordu:

Olt'lu erkekler gitti...

V

YALAMİTSA'NIN HER İKİ YANINDA toprak verimli ve çiftlikler çok sayıdadır. Burada Baragan ancak kırık dişleriyle ısırır.

Irgat olarak kapılanacak bir yer bulabilmek için Hagieni ile Patonesti arasında tam üç gün dolaştık; fakat her yerden bizi dehlediler. Nihayet bir akşam, bitkin bir halde, bizi alıkoymayı kabul eden bir konağın, harap bir çiftliğin, kapısı önünde yere serildik. Burası köyden dört kilometre mesafede, az ekini ve hayvanı olan, fakir bir bey evi idi.* Baragan, onu daha şimdiden, her şeyi yutmak isteyen vahşi iştahıyla gözetliyordu. Yalnızlıkla kuşatılmış olan çiftlik ise, bu insan ayağı değmeyen sonsuz-

* Tercümede: bey, efendi, derebeyi tabirleri Fransızca *seigneur* kelimesinin karşılığı olarak alınmıştır. *–Salâh Birsel*

luğun obur âşığına karşı hiçbir mukavemet göstereceğe benzemiyordu.

Çiftliğe vardığımız zaman, kaynamakta olan *mamaliga*'nın mis gibi kokusu burun deliklerimizi gıdıklandırdı ve Ursu'nun neşe ile kuyruğunu sallamasına sebep oldu. Hizmetçi erkekler, kadınlar ve çocuklar avluda dolanıp duruyor, miyop tavuklar kümeslerine doğru gidiyorlardı.

Bizi karşılayan vekilharç kadın oldu. Şehirli bir görünüşü, kararlı bir yüzü ve kemerinde bir sürü anahtarı vardı. Bizi, uzun müddet sorgulamadı ve bir pencerenin altına giderek bağırdı:

"Duduka! Duduka!*"

Balkona çıkan kişi, beyaz saçlı, uzun boylu, yüzünde asil çizgileri olan, zayıf fakat dimdik bir Duduka idi. Evvela üstümüze havlayan köpekleri susturdu, sonra:

"Nedir o, Mari?"

"İki yabancı adam, yatacak bir yer ve mümkünse iş istiyorlar."

Duduka parmaklıktan uzanarak:

"Yaklaşın," dedi.

Ursu'yu dışarıda bıraktık ve külahlarımızı elimize alarak balkonun altına gittik. Duduka, benim yüreğimi dolduran müşfik gözleriyle uzun uzun yüzümüze baktı. Ve babam, Duduka'nın kısa soruları üzerine her şeyi ona anlatıverdi. Duduka:

"Zavallılar!" diye mırıldandı.

Demode olmuş siyah elbiseleri onu azametli gösteriyorsa da, hayırhah sesi bu azameti unutturuyordu.

---

* Matmazel.

"Bir köpeğiniz de var ha?" diye içini çekti.

Babam:

"Onu öldürmek lazım mı?" diye sordu.

"Hayır... Bir köpek her zaman kendi yiyeceğini çıkarır. Burada ötekilerle beraber kalın. Ve madem balıktan anlıyorsunuz, işe çiftlik için biraz tuzlama yapmakla başlayın."

Babam oradan uzaklaşırken:

"Pekâlâ!" dedi. "Bu kahrolası balıktan hiç kurtulduğumuz olmayacak."

Ve yüzü çaresizlikle gerildi. Kanı zehirleyebilecek olan tehlikeli kılçıklar, göze sıçrayan pullar, en ufak bir bereyi kavuran tuz ve mide bulandıran kursaklarla dolu olan bu hayata, bütün bu çok iyi bildiğimiz ve ondan kaçmakta bulunduğumuz Lateni'deki hayata doğru yuvarlandığımızı görüyorduk.

Sanki korkumuzu artırmak içinmiş gibi, avlu birdenbire, akşam yemeği için ızgarası yapılan tuzlu balıktan gelen bir kalın duman tabakası ile doluverdi. Hem de nasıl balık! Pis kokulu bataklıklardan kürekle çıkarılan ve bizim kendisine "veremli balık" adını verdiğimiz siyah pullu şu talihsiz sazan balığı ile şu küçük turna balığı! Ursu, Lateni'de bunun daha iyisini yerdi.

Fakat sofraya oturmadan evvel, Duduka'nın çiftliğinde her şeyin buna benzediğini fark ettik. *Mamaliga*'nın kaynamakta olduğu *dökme demir tencerenin* etrafında *fakaleç*'e çarpan *terciu** parçalarını parmaklarıyla toplamaya hazır iskeleti çıkmış çocuklar, bir açlar halayı çeker-

* *Terciu,* kaynamakta olan *polenta*'nın [mısır unu] posasıdır; *fakaleç* ise bu kaynayan şeyi karıştırmaya yarayan değnektir.

miş gibi dönüp duruyordu. Bunu yaparken elleri yanıyor; fakat bu, onların tekrar oraya dönmelerine ve bala bulanmış gibi parmaklarını yalamalarına mâni olmuyordu. Bazı çocuklar ise bu oburluğa, bin bir zahmet mukabilinde çaldıkları ve kebap yaptıkları yarı sütlü darıları tercih ediyorlardı. Çocukların hepsini, ateş etrafında dolanan ve bir göz açıp kapamada balıkları çalan köpekler misali kovuyorlar, en ağır küfürlerle sövüyorlar ve dövüyorlardı.

Sessiz ve karanlık yüzlü erkekler ve kadınlar, bolluğun hakikaten hiç mevcut olmadığı bu "avlu"yu gözetleyen vekilharç Mari'ye kaçamak bakışlar atarak, bir ağırlık ve bir tembellik içinde iş görmekte idiler. Bu çiftlikte intizam ve şiddetin de yer almadığı ve herkesin hiçbir şey yapmamakla vaktini öldürdüğü görülebiliyordu. O halde, bu kadar hizmetçiye ne lüzum vardı?

Bunu bilhassa kendime, vekilharç kadının, bir adamın öğününü teşkil eden ve bir lokmayı geçmeyen *mamaliga* parçalarını cimriliğe varan bir tasarruf fikri ile dağıttığını gördüğüm zaman sordum. Babam:

"Evet," dedi bana. "Burada bir ineği sağmak için iki kişi ve aynı parça *mamaliga*'yı yemek için de dört kişi var."

Her biri, büyük hasırların etrafındaki alçak taburelere oturmuş, bu küçük *polenta* porsiyonundan başka bir de bir *strakina** içinde salamura alıyordu. Hepsi bundan ibaretti. Ve sonra, kimse bundan mahrum kalmasın diye, dağıtım esnasında, *mamaliga*'nın başına bir bekçi oturtuluyordu. Çünkü çocuklar aç kurt yavruları gibi *mamaliga*'ya saldırıyorlardı. Bunlardan hırsızlıkta maharet sahibi olduğu söylenen birinin hapsedildiğini gördüm.

* Toprak çanak.

Kimse bu hayattan şaşkına dönmüşe benzemiyordu. Her çehrede tabii bir tevekkül okunuyordu. Mevcut olanı yer ve bol miktarda su içerken pek az konuşulmaktaydı. Yemek bitince erkekler, yarısı sönmüş olan ateşin yakınına çömelmeye ve darı pişirmeye gidiyorlar ve köpekler kadınların attığı balık artıkları için çekişirken, onlar da, akşamla beraber, sakin sakin darılarını kemiriyorlardı.

Bu ilk akşamımızda pek az şey öğrendik, fakat ertesi gün her şeyden haberdar olduk.

Duduka, zengin bir aileye mensuptu. Nefret ettiği bir adamla kendisini zorla evlendirmek istedikleri günden itibaren ailesiyle arası açılmıştı. Bu iş on yaşında iken olmuştu. Halbuki o çok evvelden, kalbini "ahu gözlü, abanoz perçemli ve haydut gösterişinde olan" güzel bir delikanlıya kaptırmıştı. Duduka çocukluğunun her eylül ayında, evini terk ederek bu delikanlı ile devedikenlerini takibe koyuluyordu. Hiçbir çocuğun, bunların ikisi kadar, Krivaç, Baragan ve Baragan'ın ebedî devedikenleriyle çılgınca uçup gidemediği söyleniyordu.

Başlangıçta bir endişe duyulmamıştı. Fakat sonraları, Duduka sevgilisinin kolları arasında yakalanınca, Duduka'nın babası tarafından tutulan korkunç mu korkunç adamlar, bir gece Tudoraki'yi o kadar vahşice dövdüler ki, zavallı çocuk bir daha ayağa kalkamadı. Bunun üzerine Duduka, Meryem ana resminin önünde, maktule sadık kalacağına yemin etti. Ve sözünü tuttu. Ebeveyni ise onu miraslarından mahrum etti ve öldüklerinde, bütün servetlerini şimdi rahat bir hayat süren iki küçük kız kardeşine bıraktılar.

Duduka, yaşamakta oldukları bu küçük inziva yuvasını bir amcasına borçluydu. Bu iyi idare edilemeyen yuva, "*Pustiyetali*'ye* susamış olan Baragan" tarafından parça parça yutulmuştu. Bununla beraber, başka yerde çalışmaları imkânsız olan bu hizmetçileri, hemen hemen sefalete yakın yaşamasına rağmen, gene bir anne şefkati ile ağırlayan "iyi kalpli Duduka" oluyordu. Duduka bir rahibe gibi, pahalı zevklere yüz vermeden yaşıyor ve evin içinde ne varsa hizmetçilerle bölüşüyordu. Bütün eğlencesi Baragan'ı, bilhassa devedikeni zamanında seyretmekten ibaretti. Bu gibi zamanlarda Duduka'nın gençliğini anılarında canlandırarak hoş saatler geçirdiği ve bazen de başını balkonun parmaklığına dayayarak ağladığı görülürdü.

Vekilharç Mari, onun sır ortağı ve aynı zamanda "çiftliği idare eden el" idi. Gerçi bu zayıf bir eldi; çünkü Duduka ona hizmetçilere karşı sert davranmayı yasaklamıştı.

"Herkes istediğini, elinden geleni yapsın," diye Mari'ye söylenmeyi alışkanlık haline getirmişti. Yeter ki işler, düşe kalka da olsa yürüsün.

Evet, "işler düşe kalka da olsa..."; fakat "işler" yürümüyordu. Ve iki cami arasında kalan vekilharç kadın da *mamaliga* porsiyonunu gittikçe azaltıyor ve köyde, kendileri için, aşağıdaki şarkının söylendiğini duyuyordu:

Bizde, Duduka'nın evinde
Mamaliga'yı cevizden büyük yapmazlar,
Ve onu topuzla müdafaa ederler.
Ve pençeleriyle *polenta*'yı götürmemeleri için
Çocukları demir altına kapatırlar.

* Çöl, yalnızlık.

Duduka tarafından himaye edilen dökün tülerin en eskisi Mari idi. En kederlisi de yine oydu. Çünkü kırk yaşına geldiği halde tek ihtirası, bir Tudoraki'yi, devedikenleriyle koşuya çıkan çocukluk neşesini ve Baragan'ı hatırlarken dökülen gözyaşlarını bile tanımadan, hanımına hizmet etmekti.

Fakat insanoğluna, sebebi ne olursa olsun, gözyaşı dökmek mukadderdir. Onun için, güzel eylül gecelerinde Mari, köylülerin bu alay dolu köy şarkılarını bağırıp çağırdıklarını işittiğinde, hanımının balkonu altına çökmeye gider ve hanımı mazideki rüyalarla kendini kaybettiği, kendini âşığıyla beraber koşar gördüğü esnada, zavallı vekilharç da, sırtına haksız yere yüklenen kaderinin altında, solgun bir sadakatten ibaret hayatı için acı acı ağlardı.

"Bu topuzla müdafaa edilen" ve "cevizden daha büyük olmayan *mamaliga*" hikâyesi, bu "pençelerinde *mamaliga*'yı götürmemeleri" için "çocukların demir altına kapatıldığını" söyleyen alaycı halk destanı, bu aynı zamanda müşfik ve vahşi olan şarkı babamın kafasına takılmıştı.

"İyi seçilmiş birkaç kelime," diyordu babam. "Burada, Duduka gibi zavallı mal sahipleri değil, Duduka'nın babası gibi memlekete zulmeden derebeyleri tarafından haksızlığa uğrayan milletimizin bütün ıstırabı var."

Babam bunu anlayabilirdi, çünkü o bir uçtan öbür uca kadar bütün Romanya'yı katetmişti. Ve köy şarkılarımızın çoğunu ezbere biliyordu. Fakat babamı, kendi deyişiyle "Allah tarafından dövülen iki kadın"dan bahseden ve halkın verdiği hükmü taşıyan bu şarkı kadar, hiç-

bir şeyin ürküttüğünü görmedim. Babam bu şarkıyı bir hafta, ben onun yanında Duduka'nın balığını tuzlarken, sabahtan akşama kadar söyledi. Ve belki de kavalı hiçbir zaman bundan daha hüzünlü bir melodiyi terennüm etmemiş ve dudakları bundan daha dokunaklı sözler sarf etmemiştir.

Bense kendimi, etrafımda gördüğüme benzer bir köpek hayatına mahkûm ve kurtarıcı devedikenleriyle yapılacak müstakbel bir firara her zamankinden daha hazır hissederek, korkudan çılgına dönmüş bir halde, babama ekseriya "sızlanmalarıyla" canımı sıktığını haykırırdım.

Sonraları buna ne kadar pişman oldum!

Fakat bu masum sızlanmanın, kısa zamanda onun hayatına mal olabileceğini kim düşünebilirdi ki?

VI

VE İŞTE DÜNYAYA ATILDIĞIM GÜN! Onu her şeye hazır bekliyordum. Bana, bilhassa iyi davrandı.

Babam, birkaç adamla Giurgeni'ye iki araba saman aramaya gittiği sabah bana dedi ki:

"Dün gece, boradan sonra, domuzların ağızlarıyla saman sürüklediklerini gördüm. Bu, Krivaç'ın bugün veya yarın esmeye başlayacağı demektir. Şu devedikenleriyle başıma iş açmaya kalkma! Kışı burada geçirelim... Bahara düşünürüz."

Hiç cevap vermedim ve babam durumu anladı, çünkü beni kucakladı. Zavallı babacığım... Fakat bu böyledir: Herkes kendi kaderini yaşar. Eğer yazgım tamamen değiştiyse, eğer bugün kendi evimde ve kendi toprağımda canımın istediğini yapıyorsam, bunu geniş ölçüde o lakırdı anlamaz çocuk hoppalığına borçluyum.

Çiftlikte benim gibi zayıf, pis, çıplak ayaklı ve yırtık elbiseli dört erkek ve üç küçük kız çocuğu vardı. Devedikenlerinin büyük koşusu için gösterdikleri irade pek zayıftı: sekiz kilometrelik bir koşu, sonra da, "cevizden büyük olmayan *mamaliga*"ya talime devam. Bunlar doğuştan böyle küçük işler için yaratılmışlardı. Ben de onları, kendi düşüncelerime ortak etmeyi lüzumsuz buluyordum.

Buna karşılık, köy çocukları bir haftadan beri yalnız devedikenlerinden bahsediyorlardı:

"Ah! Bu sene büyük bir *lata** yapacağım!"

Müreffeh insanların veya "toprağa çakılı" fakirlerin çocukları, bir kısmı çok şımartılmış olmaları, öteki kısmı da sefil bulunmaları yüzünden *lata* yapacaklarını, bir ağızdan birbirlerine vaat ediyorlardı. Biri:

"Devedikenlerini Kalaraşi'ye kadar süreceğim!" diye haykırıyor.

"Ben, Bükreş'e kadar," diyerek piyasayı yükseltiyordu bir başkası.

Hakikatte, yüz veya iki yüz kilometreyi yaya katetmek söz konusu değildi! Fakat Allahım, Baragan'ın yamaçlarında doğmuş bir çocuğun dimağında yer edebilecek olan ümitler, faraziyeler, hayaller ve cüretkârlıklar ne güne duruyordu?

Mesela niçin, altı atlı faytonu ile geçen müşfik, güzel ve kurdelelerle süslü bir hanımefendiye veya zalimleri öldüren ve dukaları,** zillete batmış adamların nasırlı avuçlarına boşaltan, ellerinde can alıcı filintaları ile gezen haydutlardan birine veyahut da, kendisini elinden tutup

---

* Çılgınlık.

** Bir çeşit Venedik altın akçesi.

annesi hanımefendinin önüne götürerek: "Anne, işte nişanlım!" diyecek, devedikenleri koşusuna katılan çılgın bir derebeyi kızına rastlanılmasındı?

Niçin olmasın? Büyükanne'nin, ocağın önünde, o kadar anlattığı şeylerden hiçbirine de mi inanmamak lazım gelecek? Kasabanın ihtiyar sığırtmacı, Nastas Baba'nın söylediklerinden de mi hiçbirine? Bilhassa onun?

> Livezi'li Nastas Baba
> Yüz türlü iş çevirir:
> Bakan, gözlerine inanamaz.

Evet, onun için böyle deniyordu. Bir omzu kambur, ayağı aksak, gözleri sulu, burnu yassı, saçı başı birbirine karışmış, boyu değneğinden kısa olan ve hemen her zaman pantolonunu kaybeden bu küçük adam, kasabanın ruhu idi. Bir inek mi hastalandı? Nastas Baba elini dirseğine kadar makatına sokar, ineği iyileştirirdi. Bir dana dünyaya "ters" mi geliyordu? Gene eli sayesinde, danayı, burnu ayaklarının üzerine zarif bir şekilde uzanmış olarak dünyaya doğru dürüst getirirdi. Büyüme buhranı sebebiyle bir domuz ishal mi olmuş? Ona, ne olduğu bilinmeyen bir şeyle karışık bir avuç yulaf vererek, onu kendine getirirdi. Bir köpek kudurma alametleri mi gösteriyor? İki gözünün ortasını kırmızı demirle dağlardı ve her şey geçerdi. O bir babadan daha iyi masaj yapmayı, hiç yanılmadan havanın nasıl olacağını söylemeyi, üç aylık piliçlerden hangisinin daha çok yumurta yumurtlayacağını, horozlardan hangisinin "çalışkan" çıkacağını tayin etmeyi bilirdi.

Fakat Nastas Baba'yı bilhassa, bir ucunda ip olan çubuklarla bir at yavrusunu veya boğayı iğdiş ederken

görmek lazımdı. Bu, "fuduli"lerle hayvanı kavradığı ve hayvanın gözlerinin yana kaymaya başladığı anda her şey olup biterdi. Hayvan el çabukluğuyla "kurtulur" ve Nastas Baba da bir şarkı tuttururdu:

Yaklaşsana, küçük
Bekâr yaşayacaksın
Kızlar seni böyle daha çok sever

Çocuklara gelince, kimse Nastas Baba'dan daha çabuk, onlara hata yapmadan yüze kadar saymasını öğretemezdi. O sırada Nastas Baba, bastonunu kaldırarak, onlara amirane bir tavırla şöyle derdi:

"İnsan ancak dünyayı gidip görmekle, adam olabilir. Bilhassa kafasında bir parça uyanıklık varsa; eh bizim gibi *köylülerin arasında da böyleleri yok değildir.*"

Ve örnekler zikrediyordu:

"Kalaraşi'de, hâkim Bay Vasilika'ya, Bükreş'te şapkacı Bay Andrei'ye, İbrayil'de büyük manifaturacı Bay Take'ye bakın. Bunların hepsi bizim *köylülerin* çocuklarıdır. Eğer buradan gitmeselerdi bugün ne olurlardı? Irgat mı? Eskici mi? Halbuki işte hepsi adam olup çıktı!"

Çocuklar onun etrafını alıyor, onu dinliyor, "Kalaraşi'de hâkim" istikbalini keşfetmek için birbirlerinin suratlarına bakıyorlar ve sırf çocukluğun muktedir olduğu şekilde hayale dalıyorlardı.

Onları, üç gün için Giurgeni'ye giden babamın hareket sabahında, bulmaya koştum.

Hazırlamakta olduğum kaçış günü için yanıma nevale olarak iyi bir parça *mamaliga*, iki veya üç pırasa almam

lazım geliyordu. Ve bunların hiçbiri Duduka'nın evinde yoktu. Fakat kasabanın araba tamircisinin oğlu, Çürük-Diş bana bu yiyecekleri temin edeceğini vaat etmişti. İşte, benim görmeye gittiğim, oydu.

Ona babasıyla yolda rastladım. Bir at tarafından çekilen tırmığa yatırılmış bir inek ölüsünü, Baragan'a atmaya gidiyorlardı. Çürük-Diş, bana:

"Onu bir gelincik ısırdı," diye bağırdı. "Gel, babam onu nasıl yüzecek, gör."

İş çabuk bitti, sonra ineğin derisini tırmığın üstüne atarak araba ustası eve dönmek için acele etti. Çürük-Diş ise:

"Şimdi, fırıncıya hücuma geçmeye gidelim," dedi. "O kasabada *katiuga*'sıyla* beraberdir. Belki ondan bir ekmek aşırmanın çaresini buluruz. Devedikenlerinin peşinde yapacağımız koşu için bu, çok iyi bir şey olacak. Ha? Bir *bulka*?..** Uzun zamandan beri yemedim. Elbet sen de yememişsindir."

Elbet... Ben de her köylü gibi ondan mahrumdum. Fakat, fırıncıdan ekmek aşırmak? Hayır, bu bana göre değildi. Ona:

"Ben bir parça *mamaliga* ile idare ederim," diye cevap verdim.

Çürük-Diş kafama vurdu:

"Amma da salaksın! *Mamaliga* ve pırasa yiyeceksin, anladık. Ama ekmek başkadır."

Ekmeğin –bilhassa fakirler için– ne kadar başka olduğunu, çocukların ekmekçinin *katiuga*'sını takip ederken şeytanca gürültü çıkardıkları köye geldiğimiz vakit anladım.

---

* Bir nevi kapalı araba.

** Ekmek (argo lisanında).

"Ekmek! Ekmek! Ekmek!"

İşitilen yalnız bu kelimeler ve ekmekçinin geçişiyle onlar da çılgına dönen köpeklerin havlamaları idi. Zavallı adam! Köyümüzde satmaya muvaffak olduğu beş veya altı kilo ekmek için, her hafta sokak çocuklarıyla hakiki bir muharebeye tutuşması icap ediyordu. Ve çocukların başına kamçı darbeleri yağıyordu. Ekmekçinin, zararsız olarak çekildiği pek nadirdi. Misali şu ki, Çürük-Diş o gün bir ekmek çalmaya muvaffak olabildi. Fakat Çürük-Diş, kıskanç bir arkadaşı tarafından ihbar edildi ve ekmekçi, dört kuruşu talep etmek için araba ustasına başvurdu. Araba ustası oğluna bir sürü küfür ve tehdit savurduktan sonra parayı ödedi ve:

"Bunu iyi bil, bu sefer seni öldüreceğim!" diye gürledi. "Yeter ki eve bir daha ayak basmayasın!"

Çürük-Diş, kolunda ekmek ve etrafında kendisine yalvaran bir sürü çocukla kaçtı:

"Bir kırıntı, yalnızca bir kırıntı!"

İyi çocuk! Çürük-Diş ekmeğin yarısını dağıttı. Bundan ben de payımı aldım.

Çürük-Diş:

"Gerisi, yarın için," dedi.

Ve hep beraber meraya, Nastas Baba'yı bulmaya gittik. Sığırtmaç, tehdit ve hırsızlık yükü altında bulunan Çürük-Diş'i teselli etmek nezaketini gösterdi:

"Ben bilirim," diye bağırdı. "Kıssın çenesini, senin yaşındayken baban senden fazla çalardı. İşte papaz efendi de buna şahitlik edebilir."

Papaz, sakin yüzlü ve kırmızı burunlu bir ihtiyardı. Bütün köy halkı gibi üstü başı yırtık pırtıktı. Ama iyi bir

adamdı. Sığırtmaca, mısır toplamak ve saman dövmek mecburiyetinde kalmaktan sızlanıyordu:

"*Keara ei dö bizerika!** Bir papazlarını bile beslemekten acizler!"

"Ya ben?" diye cevap veriyordu Nastas Baba. "Ben ki bir kabak, bir elek mısır unu ve nadiren birkaç yumurta gibi bir hiç karşılığında bu kadar angarya yaparım. Sürüye gelince: O da hayvan başına iki frank için, marttan eylüle kadar beni oradan oraya koşturur durur."

Papaz:

"Evet, Nastas, sen benim kadar işkence içindesin," diye onun fikrini onaylardı.

Ve yama içindeki cübbesinin cebini karıştırarak küçük bir şişe çıkarırdı:

"Al, Nastas, şu güzel *çuika*'dan bir yudum iç! Kederini dağıtır."

Simion Baba'nın, yalnız ismi papazdı. Pek bir cemaati kalmadığından, çoğu köy kiliseleri gibi onun kilisesi de bütün hafta kapalıydı. Pazar ve bayram günlerinde, yalnız birkaç eli ayağı tutmaz ihtiyar kadın dinî merasimde hazır bulunuyordu. Elinde tepsi ile dolaşan kilise müstahdeminin, "Kilise için! Yağ için!" diye sağır gibi bağırmasından ve satılan mumlardan, kendisine bir iki frank kalırdı.

Ölüm, nikâh ve vaftiz pek nadir olurdu. Ve ayın birinci günleri papaz, evleri kutsamaya gittiği zaman, kazanındaki takdis edilmiş suya, kuruş yerine, düğme ve metelik atılırdı.

Fakat köylüler onu severdi, çünkü hoşgörülü ve iyi yürekliydi. Onun hakkında eğlenceli bir hikâye anlatılırdı.

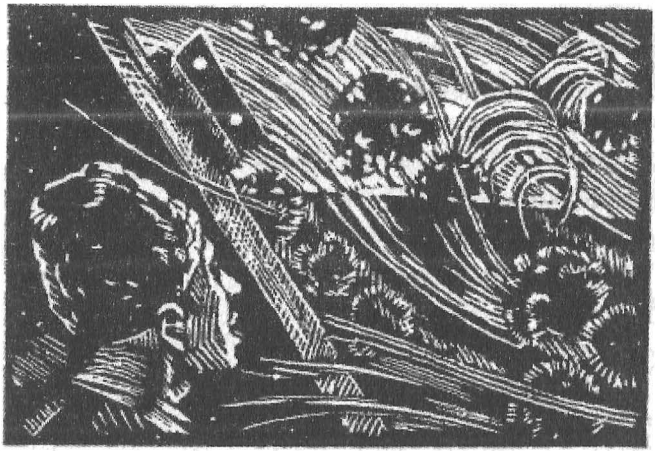
---

* Kutsal Meryem adına!

Papaz ihtiyarladıkça, hafızası kendisine ihanet ediyordu. Onun için, kendisine birdenbire, "Paskalyaya kaç gün var?" diye soran Hıristiyanlara eksiksiz bir cevap verebilmek için papaz, her Büyük Perhiz'den sonra, Paskalyaya olan gün sayısı kadar mısır tanesini cebine koyuyordu. Her akşam bunlardan bir tanesini çıkarıp atıyordu. Böylelikle, bir köylü kendisine o can sıkıcı soruyu sorduğu zaman, cebinden bütün mısır tanelerini çıkarıp sayıyor ve doğru dürüst bir cevap veriyordu.

Fakat bir defasında, şeytan gibi bir çocuk cübbesinin cebine bir avuç mısır doldurmuştu. Bü yüzden zavallı papazın günlük mısır tanesini atması boşuna idi; cebinde hep çok mısır vardı ve bununla beraber büyük bayram yaklaşıyordu.

Böylece sorular altında bunalan papaz, köylülere cebini şişiren mısırları göstermek ve "Bu sene, Paskalya olmayacak!" demek zorunda kaldı.

VII

ÇÜRÜK-DİŞ, yalnız başına uyumakta olduğum samanlığın kapısına vurmaya geldiği zaman, gece yarısıydı. Onu elinden tutarak, bana yatak vazifesi gören boş çuvalların yanına getirdim. Çürük-Diş, tir tir titreyerek hemen oraya sığındı ve yavaşça:

"Babam, beni hiç olmadığı kadar dövdü," diye mırıldandı.

Sesi çok değişmişti. Onu daha çok, bebek gibi nefes alışlarından tanıdım. Çürük-Diş devam etti:

"Samanların arasında kendime bir yer bulabilmek için gecenin geç saatini bekledim. İşte babam beni orada, uyurken yakaladı. Ve eğer annem gelip beni elinden kurtarmasaydı, beni öldürebilirdi."

"Daha neler!.. Bir baba..."

Çürük-Diş ağlamıyordu. Ateşli gözlere sahip kemikli, soluk ve çok hareketli yüzünü tahmin ediyordum. Çürük-Diş benim tek dostumdu. Onu bir kardeş gibi seviyordum. Uyumadan evvel bana yine:

"Aç mısın?" diye sordu. "Yarım ekmek hâlâ duruyor. Burada, çuvalların üstünde. İstersen ye."

"Ya sen," dedim, "bugün ne yedin?"

"Közlenmiş mısır; bir parça daha var, ama hem soğuk hem de sert."

"Onu bana ver."

Mısırı çıkarmak için koynunu karıştırırken bir feryat savurdu:

"Her tarafım çürük içinde," diye izah etti.

Mısırı kemirirken, babamın beni hiç dövmediğini düşünüyordum. "Daha neler, bir baba!" Zavallı Çürük-Diş... Kolumu onun boynuna doladım ve öylece uyuduk.

Ne sabahtı öyle!.. İşitilmemiş bir sarsıntı beni yerimden sıçratarak uyandırdığı vakit henüz şafak sökmemişti: samanlığın kapısı menteşelerinden koparılmıştı.

"Krivaç!" diye haykırdım.

Fakat ağır bir uyku içinde olan Çürük-Diş hiç tınmadı. Onu, muhtaç olduğu bu uykuya devam etmesi için serbest bıraktım ve irileşen gözlerimle karanlığa bakakaldım.

Duduka'nın evinde avlu "tıpkı Baragan'da gibi", denmiyordu boş yere. Bilhassa sırtı kuzeye çevrili samanlık, Krivaç'a en maruz kalandı. Evvelce pencere bulunan bir menfezden, rüzgâr kalın dalgalar halinde, hiddetle saldırıyordu. Zevkten titriyordum. Şimdi kapı yerde yatarken, Krivaç da pencereden girip yüzümüzü yıkayan ve yıkık kapının bıraktığı koca gedikten dışarı akan bir seli andı-

rıyordu. Hatta, eğer fazla karanlık olmasaydı, ağırlığını ve soğukluğunu duyduğum kadar, rüzgârın esişini de görebilecektim diye düşündüm.

Dışarıda ıslıklar, homurdanmalar ve çatırtılarla dolu ahenkli bir kargaşa vardı. Metruk bir baca, bir boğa gibi böğürmekteydi. Her taraftan tahtalar düşüyordu. Başı çuvalların arasına gömülü olan arkadaşım horlarken, ben de yapyalnız, gözlerimi boş yere eski pencere deliğine dikmiş bütün bunlara kulak kabartıyordum.

Birden ani bir rüzgâr esti ve dehşet verici bir şey şappadak suratıma çarptı ve dikeniyle yüzümü kanattı.

Krivaç'ın bize üfürdüğü dikenli balonu iterek haykırdım:

"Devedikenleri! Devedikenleri!"

O zaman Çürük-Diş yerinden sıçradı ve neşe içinde:

"Buradalar mı?" diye bağırdı. "Haydi çabuk olalım."

Giyinmemize lüzum yoktu: zaten giyiniktik. İkimiz de elinde bir değnek, başına iyice geçirilmiş külahlarımız olduğu halde, pırasa ve *mamaliga*'nın yerini tutacak olan ekmeği unutmadan hemen dışarı fırladık.

Olmayacak çılgın hayat!.. Bugün, yirmi sene sonra, hâlâ kendi kendime bu peri oyununun rüya olup olmadığını, çocukluğumun onu hakikaten yaşayıp yaşamadığını sorarım. Çünkü, dillere destan zalim Türk hâkimiyetinden beri, benim çalışkan ve tatlı memleketim, hiçbir zaman size anlatmakta olduğum hikâyedeki kadar müthiş günler görmemiş, benim müşfik vatanım, bundan daha fazla acı çekmemiştir. Fakat biz çocukların, bundan ne haberimiz vardı? Biz, bir kulübenin içinde doğanların nankör mevcudiyetleri ve insanoğlunun

hayatını törpüleyen, mahveden ve alışkanlık yüzünden artık kimseyi isyan ettirmeyen, değişmez mahrumiyetleri dışında, Romanya'nın bir başından öbür başına kadar milyonlarca köylü göğsünden çıkan umumi iniltiden ne biliyorduk? Biz, yamaçlarında hayatın uyku halinde şekil bulduğu ve serap içinde devam ettiği, tembel ve hür Baragan çocukları! Allah'ın yetişmesine müsaade ettiği mısır koçanlarını masumiyetle kemiriyor ve *mamaliga*'mızın inceliğini sessizce terennüm ediyorduk. "Cevizden büyük olmayan *mamaliga*"! Bu, Rumen memleketinin her köşesinde böyle idi, şu farkla ki başka yerlerde kan ter içinde yetiştirilirken, Allah'ın ve insan kılığındaki sülüklerin unuttuğu bizler, onu hiç çalışmadan elde ediyorduk. Bunun hiç de farkında değildik. Bunu ancak, devedikenlerinin kötü tohumlarını savurmaya hazır olduğu gün Baragan'da esmeye başlayan Krivaç tarafından sürüklendiğimizde öğrenecektik.

Şafakla az çok beyazlaşmış bir gökyüzü parıltısı altında, kıvırcık devedikeni bulutları, kâh görünmez toprağı yalayarak, kâh deli bir tanrı tarafından başlatılan çıldırtıcı yuvarlak gölgeler yaylım ateşi gibi karanlığa karışarak, yarı saydam boşlukta sıçraşıyorlardı.

Çürük-Diş kurşuni ova tarafından yutulmak üzere olduğumuz sırada, ciddi bir üzüntüyle:

"Ah! Ne olurdu onların üzerlerine binmeye ve *smei*'ler [yarış atları] gibi uçmaya muvaffak olabilseydik!" diye içini çekti.

Ve o anda, Krivaç'la devedikenleri bizi birbirimizden kopardı. Bir saniye sonra, ikimiz de, karnı yerde dörtnala

giden iki hayaletten farklı değildik. Çürük-Diş'in, uzakta, kendi güzel devedikenine güçlükle hâkim olmaya çalıştığını fark ediyordum. Onunki kadar iri ve yuvarlak olan benimki de, bana daha az zahmet çektirmiyordu, çünkü rüzgâr fırtına gibi esiyordu. Binlerce devedikenini birden takip etmek lazım gelmiyordu, bir tanesine olabildiğince uzun müddet sahip olmak yetebilirdi, zaten güzel olanlar da nadirdi. Böylece, ucu çengelli hafif sırıklarımızla, uçan çalıcıklarımızı, bizi yolda ekmeye yeltendikleri an hizaya getirebiliyorduk. Bazen nefes almak için onları durdurmak mecburiyetinde kalıyorduk.

Arkadaşımınkilerden daha uzun bacaklara sahip olmam yüzünden, güneş ilk ışınlarını kırmızı birikintiler halinde Baragan'ın o müthiş dağınıklığı üzerine döktüğü zaman, Çürük-Diş'ten bir kilometre ileride bulunduğumu düşünüyordum. Bunun üzerine, devedikenimi sırığın çengelinden kurtarıp bir tepenin üzerine çıktım. Oradan, çölün bittiği yerde, Krivaç tarafından süpürülen bir otlaktan, sürüsüne bir sonuncu gün için daha yiyecek istemekte ısrar eden Nastas Baba'yı fark ettim.

Biraz sonra, kendisini uzaktan uzağa takip eden bir sürü arkadaşıyla Çürük-Diş göründü. Çoğunun şimdiden nefesi tükenmişti. Kendileriyle beraber yuvarlanan devedikenlerinin hercümerci arasında, hemen her yerden fışkırıyorlardı. Zaman zaman, sivri bir külah, iki kol ve küçük bir değnek, bir kır faresi gibi, iki ayağının üzerinde dikilip aniden meydana çıkıncaya kadar, hangi topacın bir devedikeni ve hangisinin bir çocuk olduğu fark edilmiyordu. Sonra Krivaç; sivri külah, iki kol ve değneği yeniden birbirine katıyordu.

Onlar gelmeden ben tekrar yola koyuldum.

Bir saat sonra, ikinci bir durakta bana yetiştikleri zaman, sayıları yarıya inmişti. Ufukta, köyden ve Duduka'nın çiftliğinden hiçbir iz yoktu. Alabildiğine Baragan... Berrak havada, ıslık çalarak kayan devedikenleri... Topallaya topallaya yollarına devam eden küçük çalı demetleri... Yolunu şaşırmış kargalar... Bizim en büyüğünü sığınmak üzere seçtiğimiz tepeciklerin bitmez tükenmez uzanışları.

Topu topu altı kişiydik. Aramızdaki ikisinin ayakları çıplak olduğu için, daha şimdiden onlara büyük acı vererek kanıyordu. Bu ikisi, kendi *mamaliga* ve pırasalarını bize nazikçe bırakarak bu konak yerinde ayrıldılar. Çürük-Diş onlara ekmek kırıntılarından bir ziyafet çekti ve onlar, biraz üzgün, dönüş yolunu tuttular.

Dört kişi için bu, gıpta edilecek bir şölen oldu. *Mamaliga* ve tuzlu pırasa hiç bu kadar obur ağızlar görmemiş, hiçbir tereyağlı ve peynirli *plaşenta* [börek], Çürük-Diş'in bize pasta yerine cömertçe dağıttığı bu ekmek kırıntılarından daha hora geçmemişti. Bu ekmek o kadar iyi idi ki, öteki iki yol arkadaşımız ondan birer kırıntı daha istediler.

Çürük-Diş:

"Bütün kalanı size veriyorum," dedi. "Fakat siz de kendi *opensi*'lerinizi bizimkilerle değiştireceksiniz."

Hakikaten, onların ayaklarında hemen hemen yeni sayılabilecek sandal ayakkabıları vardı; bizimkilerin ise tabanları delinmişti. Arkadaşım izah etti:

"Siz pek uzağa gidecek değilsiniz. Halbuki Matake ve ben... Orasını Allah bilir!"

Ötekiler tereddütle birbirlerine baktılar. İçlerinden biri:

"Çok pahalı," dedi.

Çürük-Diş:

"Nasıl pahalı?" diye bağırdı.

Ve yüzündeki çürükleri göstererek:

"Bak bu ekmek bana neye mal oldu!"

Yol arkadaşımız mukavemet edemedi. Fakat adına konuşmaya yetkili olduğu arkadaşıyla beraber *opensi*'lerini çıkarırlarken:

"Bize fazladan dört tane de sedef düğme vereceksin," dedi.

Sedef düğmeleri, kalan ekmeği ve bizim delik *opensi*'lerimizi aldılar. Biz de onlarınkini giydik, sonra Çürük-Diş:

"Şimdi ekmek kırıntısı vermek sırası sizde," diye ima etti. "Kendimize *galuşka** yapmayı unutmuşuz."

Bu unutkanlık bir an için, iki ulvi ekmek parçası sahibinin yüreğine indi, fakat mert çocuklar, fedakârlığı kabul ettiler. Hepimiz *galuşka* yaptık ve müteakip konaklamada yemek üzere külahlarımızın içine sakladık.

Ve devedikenlerimizi salıvererek ve rüzgârla bağıra rak ileri atıldık:

İleri, Profira'ya doğru
Lira'nın yedi duka ettiği yere!

* Bizde bu *galuşka*, son ekmek veya *kovrig* (peksimet) lokmasıdır ki bazı çocuklar onu çiğnedikten sonra yutmazlar, top halinde ağızlarından çıkarırlar ve "bir ikinci defa yemek" zevkini muhafaza için bir kenara saklarlar. –*Yazarın notu*

VIII

BİR DAHA dört kişilik bir konak olmadı, çünkü daha birkaç kilometre gitmeden, iki arkadaşımızın tabanları kanamaya başladı. *Opensi*'leri değiştirmek için pazarlık edeni daha dayanıklıydı, biraz daha ileriye gitmek istiyordu, ama öteki kendi devedikenini atarak arkadaşının ceketine asılmış ağlıyordu. Bu ona külahının üstüne bir şamar yemeye mal oldu ki, bu da *galuşka*'sını ezdi. Saçlarından ve külahının içinden kirlenmişti, bununla beraber zavallı çocuk *galuşka*'sını topladı ve hıçkırarak onu yedi.

Bu sonuncusu kıymetli bir kibrit kutusuna da sahip olduğu için Çürük-Diş ona iki sedef düğmeye karşılık kutuyu vermesini teklif etti.

"Bunun için üç düğme verirsin!"

"Peki, üç düğme veririm."

Böylece, sedef düğmeler sayesinde, ikinci parlak iş de nihayetlendi. Düğmelerden hepimiz çıldırasıya hoşlanırdık, çünkü pek nadir ve güzeldiler. Madenî düğmelerden on kere daha pahalı idiler. Onları elde etmek için iki çare vardı: müthiş dayaklar pahasına evdeki kadın elbiselerinden koparmak veya Çürük-Diş gibi düğme oyununda kazanmak! Çürük-Diş köyün hemen hemen bütün sedef düğmelerini elinde bulunduruyordu. Biraz ağıra giden bir üçüncü çare de, iyi *opensi*'lerini çok kötüleriyle değiştirmeye veya kibrit kutusunu vermeye razı olmaktı. Kibrit, şehir eşyası idi ve ekmekten bile daha nadir ve önemliydi; çünkü, çalılıkta ateşini tutuşturamayan bir köylü çocuğu, son kurşununu tüketmiş bir avcı kadar zavallı duruma düşerdi. Bunun için Çürük-Diş, arkadaşlara bir parça *skarpiniş** ile birkaç da kibrit vermek cömertliğini gösterdi. Nihayet, birbirimizden ayrıldık.

Onlar, başları rüzgârla hafif yana yatmış olarak topallaya topallaya geri döndüler. Onlara, gözden kaybolunca ya kadar baktık.

O zaman Baragan bize büsbütün çöl göründü. Hakikaten pek yalnızdık ve ikimiz de çocuktuk. Arkadaşımın bir şey söylemesini veya koşusuna yeniden başlamasını bekliyordum; fakat o da bunu benden bekliyordu. Ve orada, omzumuz rüzgâra karşı, bir ayağımız devedikenini tutan sırığın üzerinde, birbirimizin gözüne bakmaktan korkarak dikili duruyorduk. Bakışlarımız daha ziyade arkadaşlarımızı yutuveren sonsuzluk tarafına dönüktü.

Onları takip etmek daha akıllıca mı olurdu?

---

* Kibrit kutusunun kibriti ateşleyen tarafı.

Çürük-Diş'in, külahından *galuşka*'sını çıkarıp zevk içinde yavaş yavaş çiğnemeye başladığını gördüğüm zaman, yüreğim kabarmış, kendime bunu soruyordum...

Çürük-Diş'in böyle yaptığını görünce, ben de külahımı çıkardım...

Fakat *galuşka*'mı ağzıma atmaya vakit bulamadım. Şiddetli bir rüzgâr devedikenlerimizi ve külahlarımızı uçurdu!

Buna sevinç haykırışlarımız cevap verdi. Ve dörtnala koşu en mükemmel şekliyle yeniden başladı.

İşte insanın yolunu kader böyle çizer.

Gökyüzü, toprak, güneş ve Krivaç'la dolu bir hayat kadar zengin ve uzun olan bu günü koşarak geçirdik. Akşam olunca etraf, bizi çöl ortasında bastırıveren meçhul karanlıklarla doluverdi. İşte o zaman bizi bir korkudur aldı, ama her birimiz ötekine cesur görünmek istediği için, bunu birbirimize itiraf etmedik.

Çürük-Diş etrafına bakınarak:

"Hortlak yok, Matake, sakin olabilirsin," dedi.

"Evet yok, biliyorum. Mezarlıklarda belki..."

"Ne münasebet! Oraya bir defa geceleyin gittim."

Çürük-Diş üç kere istavroz işareti yaptı:

"Bununla beraber, yine de istavroz çıkarmalı!"

Ben de memnun, aynı şeyi tekrar ettim.

Dikenli çalı dolu küçük bir vadide konaklamak için durduk. Burası her yerden daha karanlıktı ve Krivaç'a karşı muhafazalı idi. Güzel bir ateş yaktık ve geceyi geçirmeye karar verdik. Çürük-Diş cebinden yiyeceklerimizi çıkardı. Fakat hararet ve yorgunluk bize göz açtır-

madı. Ağırlaşan kollarımız yiyecekleri ağzımıza götürmeyi reddetti. Esnemeler çenemizi yerinden sökecekti. Birbirimizin üzerine yığıldık; gözlerimiz, siyah gece ile çevrili olan kırmızı ateşle dolu idi. Bu manzarayı uykuma taşıdım, ama uykum sabaha kadar devam etmedi.

Geceleyin bir rüzgâr, vadide ezelden beri birikmiş devedikeni ve çalı yığınları üzerine yakıcı külleri savurmuş ve onları ateşe vermişti. Göklere varan alevlerin karşısında şaşkına dönmüş halde uyandık. Müthiş bir hararet bizi bulunduğumuz çukurun yamacına çekilmeye zorluyordu ve biz de, sırtımız karanlık Baragan'a çevrili, yangının karşısında bir ebediyet uykusuna yatmış gibi idik. Derken, çılgın bir koşu sesi karanlıkları delip toprağı ve içimizi titretti ve bizi, ateşin yavaş yavaş sönmek üzere olduğu vadinin dibine fırlattı.

Kalbim, soluğumu tıkayacak kadar atıyordu. Çürük-Diş'in yüzü kadavrayı andırıyordu. İkimiz de dilsiz bir halde birbirimize gözlerimizle, bu izahı kabil olmayan koşunun mahiyeti hakkında sorular soruyorduk. Aynı sesi duyacağım diye korkuyordum. Sessizliğin ortasında uzun müddet, ateşin yutuverdiği dalların her çatırtısı, heyecandan taşlaşmış vücutlarımızı sarstı.

Bir an geldi ki, arkadaşım bana bir şey söylemek istedi. Yalnızca dudaklarını oynatabildi. Nihayet, son alevlerin de ortadan kalkmasıyla artık birbirimizin gözüne bile bakamaz olduk; bu da, korkumuzu daha çok artırdı. O zaman birbirimize sıkı sıkıya sarıldık.

Tam zamanıydı, çünkü müthiş koşu yeniden ve bu sefer bulunduğumuz çukurun kenarını yalayarak geceyi titretti.

Bu, şafağa kadar devam etti; bitkin düştüğümüz şafakta, yanaklarımızın gözyaşlarıyla taştığı bir anda, korkumuzun herhangi bir bey çiftliğinden kaçmış bir aygır yavrusundan ileri geldiğini öğrendik. Tay, başının üstünde uçan devedikenlerinden korkuyor ve Baragan'ı genişliğine ve uzunluğuna katediyordu.

Rahatlamıştık. Krivaç'ın bir saniye kamçılamaktan geri kalmadığı kör edici güneş ışınlarının altında tekrar uyanmak üzere iki mağlup melek gibi uyuduk. İştahla yapılan bir kahvaltı bütün nevalemizi bitirdi. Ve hayat gözümüze yeniden olduğu gibi göründü.

Hayat, ışık ve çirkinliklerle dolu idi.

Onun ışığını tanıyordum. Çirkinliği hakkında ise o sabaha kadar fazla bir şey bilmiyordum; fakat vadiyi terk etmeye hazırlandığımız esnada patlayan iki karabina atışı beni derhal insanın zulmü hakkında aydınlattı. Bununla beraber, hemen olup bitiveren dramı anlamaktan uzak bulunuyordum.

Kurşunların sesini işitince:

"Avcılar olacak" dedim.

"Herhalde" diye onayladı Çürük-Diş. Ve düzlüğün kenarına kadar tırmanarak, Baragan'a bir göz attı ve korku içinde gerileyerek, "İki jandarma, öldürdükleri bir adamın üzerine eğilmişler!" diye inledi.

Dikenli çalıların arkasına saklanarak, çabucak tepenin arkasına sığındık. Oradan jandarmaların, cesedi birer kolundan tutarak vadiye doğru sürüklediklerini ve bir tekmeyle onu vadiye yuvarladıklarını gördük. Yeni sönmüş olan ateşi fark edince jandarmalardan biri:

"Çobanın biri geceyi burada geçirmiş!" dedi.

Karabinaları sırtlarında, asker adımlarıyla, sakin sakin uzaklaştılar.

Jandarmalar ufukta kaybolunca, öldürdükleri adama bakmaya gittik. Bu, üstü başı yırtık bir köylüydü. Kolları açık, bacakları ayrık ve yüzü sarsılmış halde, parlak gökyüzüne karşı yerde yatıyordu. Morarmış bilekleri, taşıdığı kelepçenin çok sıkıştırıldığını ortaya koyuyordu.

Ölünün başucunda dinelmekte olan Çürük-Diş birden yere çömeldi ve ölünün göz kapağını açarak:

"Yeşil gözleri var," dedi. Sonra ayağa kalkarak: "Savcı gelmeden kaçalım!"

Arkadaşım her köylü gibi savcıdan korkuyordu. Fakat Baragan'da savcıların işini akbabalar görüyordu.

Artık ne devedikenlerimiz ne de sırıklarımız vardı; ateş onları yutuvermişti. Krivaç'ın etrafımızda, durmamasıya tekerlendirdiği diğer devedikenleriyle koşmak arzusunu da pek göstermiyorduk.

Kollarımızı sallayarak ve rüzgârla itilerek sessiz sedasız yürüyorduk. Bazen hile yapmayacağımıza yemin ederek, "kapalı gözle kim daha uzun süre yürüyecek?" diye bahse tutuşuyor ve buna rağmen hile yapıyorduk. Bu, eğlenmemize mâni olmuyordu. Nihayet ufukta bir binanın silueti göründü: Burası, Baragan'ın kalbi *Çulniça* garı idi. Uzaktan, çölde terk edilmiş bir barakayı andırıyordu. Birkaç cılız ağaç onu daha ziyade yalnız gösteriyordu. Gar şefi, tabanlarını kaldırmış bir köpeğin peşi sıra koşuyordu; köpek ise bir tavuğu kovalıyordu. Rüzgârla etekleri kalkan bir kadın, çamaşır sermek için güçlük çekiyordu.

Baragan'ın eziyet verdiği bu ev halkının berisinden geçerek, fakirlere karşı, "devlet elbisesi giyen" insanlardan genellikle daha misafirperver olan istasyonun meyhanesine yöneldik. Meyhane sahibi, saf yüzlü, dinç bir köylü idi. Bizi beklediğimizden daha iyi karşıladı. Kendisine devedikenlerinin peşinden geldiğimizi itiraf ettik. Meyhane sahibi hiç paylamadan bize ekmek, domuz yağı ve hatta limonata ziyafeti çekti. Bütün soru olarak bize "hangi taraftan" geldiğimizi sormakla yetindi.

"Hagieni tarafından," diye cevap verdim.

Ve hepsi bununla kaldı. Fakat biraz sonra garın lambacısı göründü ve bizi tehdide kadar varan sorularıyla hırpaladı: Kimdik, niçin evimizi terk etmiştik, nereye gidiyorduk?

"Sizi jandarmalara teslim etmeli," diye bitirdi.

"Çocukları rahat bırak," diye bağırdı meyhane sahibi. "Ne evli, ne de çocuk babasısın; bir şey bildiğin yok."

Lambacı derhal sustu. Sonra bir kadeh içki istedi; bu, kısa bir Türk kelimesiyle redde uğradı: *yok*! Ve kabare sahibi gazete okumaya koyuldu.

Bu esnada korkunç bir hadise oldu: Ayakları kan ve yüzü çamur içinde, toza dumana bulanmış bir köylü kadın, meyhanenin eşiğinde göründü ve pervaza dayanarak, ağlamaktan kısılmış bir sesle haykırdı:

"Hıristiyanlar!.. Zincirle bağlı bir köylüyü götüren iki jandarma göreniniz var mı?"

Çürük-Diş irkildi, şaşkın bir halde:

"Biz hiçbir şey görmedik," diye cevap verdi.

Kadın derhal koşarak kayboldu. Bunun üzerine lambacı arkadaşıma döndü ve her şeyi anlamak isteyen bir bakışla onu süzerek dedi ki:

"Pek acele verilen cevabına bakılırsa..."

"Çocukları rahat bırakmanı söyledim sana!" diyerek meyhane sahibi lafını kesti. "Sabahtan beri mütemadiyen içiyorsun. Haydi defol buradan!.."

Lambacı defoldu. Biz de meyhanecinin elini öptükten sonra kaçıp gitmeyi daha ihtiyatlı bulduk.

İstasyonda Bükreş'e gidecek bir marşandiz treninin tekerlekleri büyük bir gürültü çıkarmaktaydı. Baragan'da hiç böyle bir şey görmemiştik. Trenin manevra yapışını seyrederken hareket edeceği sırada ona takılmak fikri bizi aldı. Arkadaşım bana:

"Onun rüzgârdan hızlı gittiğini söylüyorlar," diye fısıldadı. "Bu, herhalde harikulade bir şey olmalı."

Hakikaten harikulade idi. İnşaat ahşabı yüklü bir vagona saklandık. Tren hiç durmadan bizi Lehliu'ya kadar götürdü. Yolda etrafı seyretmek için saklandığımız yerden çıktık ve birkaç saat içinde, tanıması bir seneyi alacak şeyleri, bilhassa hemen hemen kısır olan topraklarını eken, karılarını ve hayvanlarını döven köylüleri gördük. Başka köylüler ise, kötü yollar yüzünden mallarının devrildiğini ve her türlü meskenden uzakta arabalarının kırıldığını görüyorlar ve kırların ortasında, işin içinden çıkmak için bir yardımcı bulamadan kalıyorlardı.

Yolculuğun sonuna doğru bir *frânar** tarafından keşfedildik. Bize bir şey yapmadı. Bir evvelki vagonun nöbetçi kulesine oturmuş, birdenbire kaval çalmaya koyulmuştu. Bizi kendisine çeken işte bu kaval oldu. Evvela ihtiyatla yaklaştık. Sonra bize tatlı tatlı güldüğü için, onu daha yakından dinlemeye gittik. Rüya gördüğü hissini

* Freni idare eden demiryolu görevlisi.

veren yaşlı bir adamdı. Sık sık parmaklarını tükürüklüyor, kavalının deliklerini ıslatıyor ve kaşlarını çatarak *doina*'lar [ağır havalar] çalıyordu.

Lehliu garına girmezden az evvel benim ve babam için pek aziz olan melodimizi çalmaya başlamıştı:

Olt'lu erkekler gitti...

Bu, yüzüm ellerimin içinde, beni hayli ağlattı.

Lehliu'ya geldiğimiz zaman *frânar* bize şöyle dedi:

"Artık, iyice eğlendiniz... Şimdi, biraz bekleyin, az sonra Çulniça'ya giden bir tren geçecek, ben sizi evinize götürmesi için bizimkilerden birine söylerim."

Çürük-Diş:

"Fakat biz Çulniça'dan değiliz. Ve artık bir daha eve dönmeyeceğiz!" diye haykırdı.

"Haa! O zaman iş değişir. Şu halde nerelisiniz ve nereye gidiyorsunuz?"

"Hagieni taraflarındanız ve dünyayı görmeye gidiyoruz!"

"Dünyayı görmeye mi? Ciddi iş!.. Üstelik dalga geçermiş gibi bir haliniz de yok... Haydi benimle gelin!"

"Bizi jandarmalara teslim etmeyeceksiniz değil mi?"

"Allah muhafaza etsin!.. Ben de dünyayı görmek isteyenlerden biriyim ve evimi sizden daha küçük yaşta terk ettim. Bu nedenle, size nasıl faydalı olacağımı da bilmek isterim. Herhalde evinizi fazla şımartıldığınız için terk etmediniz: Köpek çörekten değil, kötekten kaçar."

Bir saniye kayboldu, sonra geldi. Ve iki tarafında biz olmak üzere, birçok köylü arabasının konakladığı hana doğru yollandık. İşte burada kaderimiz, en umulmaz bir şekilde ve kendiliğinden yeni bir istikamet aldı.

Han, büyük bir panayırdan dönen köylülerle dolu idi. İçeri girdiğimiz zaman Çürük-Diş'in bakışları, salonun nihayetinde, güzel bir kadınla yemek yiyen genç bir köylünün bakışlarıyla karşılaştı; ikisi de bir süre böyle, birbirlerine bakakaldılar. Sonra adam, eliyle kalçasına vurdu ve oradakilerin dikkatlerini kendi üzerine çeken bir sesle haykırdı:

"Aklıma ölüm gelirdi de, seni burada görmek gelmezdi. Yonel! Yaklaşsana!"

Yonel (dişleri çürük olduğu için biz Çürük-Diş diye çağırırdık) mahcup mahcup yaklaştı ve adamın sağ elini öperek sessizce ağlamaya koyuldu:

"Ağlama," dedi öteki, "işte karım, Lina."

Ve yanındakine:

"Düşün bir kere, kardeşim!" dedi.

Yonel kendisini kucaklayan, okşayan ve gözyaşlarını kurutan kadının da elini öptü.

Ağabeyi ona:

"Arkadaşların kim?" diye sordu.

Frânar:

"Doğrusu, artık ailesine kavuştuktan sonra, ben hiçbir şey değilim. Ama sıhhatinize bir kadeh içebilirim!"

Masaya oturduk. Biraz sonra, maceramızı herkes öğrenmişti.

IX

YONEL'İN AĞABEYİ yüzü asılmış bir halde:

"Devedikenleri hikâyesi!" diye haykırdı. "Bu ne çocukların, ne de ailelerinin kabahati. Dorohoi'den Varkiorova'ya kadar bütün memleket bir Baragan'dan ibaret; ve üzerinde dolaşan eli kamçılılar, devedikenlerinden çok daha zehirli. Başka felaketlerin yanı sıra, bir de çocukların evlerini terk edip dünyayı tanımaya gittiklerinin görülmesi istenmiyorsa, kökünden temizlenmesi lazım gelen bu devedikenleridir."

"Çok yüksek sesle konuşuyorsun, Kostake!" diye ona mırıldandı, endişeli bakışlarla etrafına bakınan karısı. "Gitme zamanının geldiğini düşünmüyor musun? Atlar yeterince dinlendi."

Kostake ayağa kalktı. Sıhhat dolu, dinç ve hayli esmer bir adamdı. Gözleri hiddetten parlayarak:

"Haydi kalkın!"

Sonra bir elini başıma koyarak şefkatle:

"Demek bizimle beraber Valaşka'ya geliyorsun," dedi. "Orada da devedikenleri, güneş altındaki en iyi yerleri kapar. Fakat hiç değilse sana ve Yonel'e araba yapma sanatını öğretirim. Bir gün köylüler için araba yapmaya başlarsınız ve benim gibi, panayıra onları satmaya gidersiniz. Ve memleketi de, çektiği azabı da tanırsınız."

Böylece Kostake, karısı ve Yonel'le Valaşka'ya gidiyordum.

Nahiyenin adı "Üç-Köyler"di. Oraya karanlık, buzlu ve yağmurlu bir öğle sonrası, yorgunluktan bitik bir halde, her birimizin başını ve sırtını muhafaza eden çuvallara rağmen iliklerimize kadar ıslanmış olarak vardık. Akşam inmek üzereydi. Bununla beraber bu "Üç-Köyler" isminin nereden geldiğini anladım: Burası hakikatte, tam belediye binasının önünde birleşen iki dere tarafından birbirinden ayrılmış üç köy topluluğundan ibaretti. Nahiye fakirdi. Çürümüş sazlarla örtülü olan evler toprağa gömülüydü. Bunları, dikenli çalıyla örülmüş, ama kendilerini bir tecavüze karşı koruyamayacak kadar kötü çitler çevreliyordu.

Âdet olduğu gibi kızgın köpek sürüleri tarafından karşılanmadık. Onların boğuk havlamaları, yağmurla yassılaşmış saman kümelerinin altından işitiliyordu.

Ve işte Kostake'nin evindeydik. Bu ev Kostake'nin kayınpederi, tanınmış zanaatkâr, araba ustası Toma Baba'ya aitti. İki dereden birinin kenarında, demirhane ve araba atölyelerine bitişik uzun bir oda sırasından

müteşekkildi. Gelişimiz kulakları sağır eden bir patırtı ile karşılandı: Karanlık içindeki çamurlu geniş avlu, erkek ve kadınların bağırışları, çocukların haykırışları ve sevinçten deli olan köpeklerin ulumalarıyla çınlıyordu. Büyükler kucaklaştılar. Çocuklar arabayı yoklayıp durdular. Köpekler üstümüze sıçrayarak, bizi müthiş surette kirlettiler. Ve o anda ailenin bütün dikkati iki yabancıya, bizim üzerimize çevrildi. Dört arabacı çırağı bize:

"Kimsiniz siz?" diye sordu.

Çürük-Diş onlara cevap verdi:

"Ben Yonel, Kostake'nin kardeşiyim, bu da benim kardeşim gibi bir şey, Matake."

"Nerelisiniz?"

"Yalomitsa'dan."

"Bizimle beraber mi kalacaksınız?"

"Evet; köylüler için araba yapmayı öğrenecek ve Kostake gibi bunları satmaya panayıra götüreceğiz."

Bir çırak:

"Bu yarına kadar olmaz!" diye alay etti.

Bir düzine insanı ferah ferah alabilecek bir *tenda*'ya [sundurmaya], peşimizi bırakmayan köpeklerle karmakarışık dolarken, demirhanede yavaş yavaş sönmekte olan ateşe bakıyordum. Köpekler, arsızlıklarına kızan "Büyükanne" tarafından derhal odadan çıkarıldı. "Büyükanne" denilen kadın, genç evlilerin tek evlatları olan üç yaşındaki erkek çocuğunu avundurduğu için bu ismi alıyordu; yoksa Toma Baba'nın hiç de ihtiyarlamamış karısı evin hâkimi vaziyetinde görünüyordu, çünkü her iş için ona müracaat ediliyordu. Onu, ocağın önünde bağdaş kurmuş, kucağındaki küçüğe, arzusuna göre değiştirdiği

bitmez tükenmez *basm*'lardan [masallardan] birini anlatır bulduk:

"O zaman zalim Smeu yeniden bağırdı:

'Bir kor ve bir kömür, susar mısın, çocuk?'

Bunun üzerine Fet-Frumos işe karıştı:

'Bir kor ve bir kömür, hiç susma, çocuk!'"

Küçük onun lafını kesiyordu:

"Fakat ne diye Fet-Frumos, Smeu'yu öldürmüyor?"

Küçüğü kucaklamaya ve panayırdan satın alınmış güzel bir kuklayı ona vermeye gelen babası cevap verdi:

"Çünkü o zaman *basm* biter ve Büyükanne'nin Patruç'a anlatacak bir şeyi kalmaz."

Sonra Büyükanne'nin kulağına eğilerek:

"Tudoriça nasıl?"

"Hep aynı, mütemadiyen ağlıyor!.. Onun gibi güzel bir kız! Sanki dünyada başka oğlan kalmamış gibi!"

"Bu, güzelliğe bakmaz, bilirsin."

Evde bizim gelişimize çıkmayan ve terk edildiği için ağlayan güzel bir kızın da bulunduğunu anladım. Daha sonra bütün hikâyeyi öğrendim. Çünkü tanışıklığımızı artırmaya gittiğimiz demirhane çırakları, bize her şeyi teferruatına kadar anlattılar. Onları şeytanca dürten Çürük-Diş oldu:

"Burada, daha şimdiden, Tudoriça'dan başka herkesi tanıyoruz. Tudoriça herhalde hasta olmalı..."

Daha fazla devam etmek lazım gelmedi. Kırmızı yüzlü geveze bir çırak:

"Hayır, hasta değil," diye bağırdı. "Saklanarak ağlıyor. Çünkü evlenmek istediği Tanas, derebeyimizin

metresi olan bir *taratüra** ile, Stana ile nişanlanmış bulunuyor. Hatta Stana, derebeyinden gebe. Tanas'ın, ihtiyar ebeveyni ve küçük kardeşleri gibi pek çok karnı doyurmak mecburiyetinde oluşundan çıkıyor bu. Derebeyine 'satılık-borçlu' vaziyetindeler ki, şimdi Tanas, Stana'nın 'namusunu kurtarmak' için onunla evlenmeye razı olduğundan derebeyi de onlara borçlarını bağışlıyor. Ve hatta toprak ve hayvan da veriyor. İyi bir çocuk olan Tanas'a yazık. O da çok üzgün, ama başka türlü de yapamazdı ki. İşte Tudoriça bunun için bütün gün saklanıyor ve ağlıyor."

Akşam yemeğinde Toma Baba'nın sofrası başında toplanan "ağızları" sayarak, bunların Tanas'tan yiyecek bekleyenlerle boy ölçüşebileceğini gördüm: on iki kişi idik. Sofraya gelmesi için yüksek sesle kendisine yalvarılan Tudoriça ile on üç kişi oluyorduk. Üstelik bir de Patruç'un küçük ağzı vardı. Toma Baba'nın, ortanca kızı Marya'yla evlenmiş Dinu adında araba ustası olan bir damadı daha vardı. Bu, aynı işe bağlı üç aileden müteşekkil bir ev halkı meydana getiriyordu. Ama bu iş kimseyi zengin edeceğe benzemiyordu. Aksine, yetişkin uşak ve işçi eksikliği ve eve hâkim olan ciddi bir iktisat fikri, bu kalabalık ailenin, daha ziyade sıkıntıda olduğunu ortaya koyuyordu. Bu iyi yürekli insanların, Yonel'i ve beni, hiç surat asmadan kabul etmekle gösterdikleri fedakârlığı takdir ediyordum. Hep beraberce habersiz çıkıp gelişimizi müzakere ettikten sonra, Büyükanne:

* Sefih kadın.

"On iki kişinin yemek yediği yerde, on dört kişi de yiyebilir," diye kestirip attı.

Kostake:

"Sonra," diye ilave etti, "burada o kadar iş var ki: hayvanlar, atölyeler, ev işleri... Onlar, kendilerine birkaç sene zarfında bir zanaat öğretilerek yapılacak hizmetten bahsettirmemek için ekmeklerini kazanabilirler. Ne yapayım? Onları, dünyayı keşfetmek üzere dolaştıkları Baragan'ın ortasında bırakamazdım ya! Bu kahrolası derebeyi memleketinde, bu bir köpeğe bile yapılmaz!"

Kostake hiddete kapıldı:

"İşte devedikenlerinin hakiki hikâyesi. *Kiokoi*-devedikenleri! Cellat-devedikenleri!..* Ucu bucağı olmayan bir Baragan haline gelen fazlasıyla sabırlı memleketimizin üzerinde şiddetle hüküm süren cüzzam! Bininci defa olarak kendime soruyorum: Nasıl oluyor da *köylüler, tenda*'larını istila eden, sırtlarına binen ve son damlalarını da akıtan bu devedikenlerinin ısırıklarını duymuyorlar? Nasıl oluyor da öfke tepelerine çıkmıyor? Ve öz yuvalarından kendilerini kovan bu ayrıkotlarının topunu birden ateşe vermiyorlar?"

O zamana kadar, kimsenin böyle konuştuğunu görmemiştim ve memnuniyetten titredim. Ötekiler de Kostake gibi düşünüyor olmalıydı. Çünkü kimse ona itiraz etmedi. Kederli bir tavrı olan büyükler, bunu peşinen kabul etmişe benziyorlardı. Acemi halli, aptal bakışlı ve sarı saçlı Dinu ise, bir nevi hüzünle karışık hürmet içinde dinlemekteydi. Zaten Dinu pek genç ve kolayca görülebileceği gibi saf bir adamdı. Lina ve Marya adındaki iki

* Zalimler kastedilmektedir.

genç evli kadına gelince, erkekleri için besledikleri aşkla dolu gözlerle sakin sakin oturuyorlardı.

Münakaşadan en çok payını alan dört çırak oluyordu. Aralarında, büyüklerin kulaklarına anlaşılmaz gelen kelimeler fısıldamaktaydılar. Bilhassa kırmızı yüzlüsü, çok küçük olmasına rağmen, şeytan bir şeydi. Adı Eli idi ve dünyada kimsesi yoktu. Diğer üçünden ikisi, şimdiden yarı işçi vaziyetinde idiler. Ciddi görünmek için çok uğraşıyorlardı. Sonuncusu az konuşan ve dediklerine göre beygir gibi çalışan bir oburdu. Dördü de eve pek bağlı görünüyorlardı. Ve "evin direği" diye gördükleri Kostake'ye özel bir sevgileri vardı. Bu nedenle dört çırak Kostake'nin sözlerini yutarcasına dinlediler ve öfkesini paylaştılar.

Kostake'yi işiten ve tasdik eden biri daha oldu: Tudoriça. Onu, bu gece göreceğimizi hiç beklemiyorduk; fakat yavaşça bir kapı açıldı ve Tudoriça göründü. Kiraz dudaklı, cüretkâr bakışlı, iri gözleri mor bir daire ile çevrili, çok temiz ve biraz koketçe giyinmiş zarif bir genç kızdı. Elini gür kestane saçlarının üzerinden geçirerek kararlı bir selam verdi; bize, yeni gelenlere, kısa bir bakış attı ve annesiyle babasının ortasına oturmaya gitti. Sonra isyanla titreyen bir sesle:

"Memleketimizi yakıp kavuran bu yılan yuvalarını ateşe vermeyi istemekte haklısın *nene* [sevgili] Kostake! O günlere ulaşırsak, yardım için bana da güvenebilirsin!.." dedi.

Tudoriça bu haliyle ne kadar da güzeldi! Eğer henüz on beşinde bile olmayan bir çocuğun kendinden büyük bir kızı büyük bir aşkla sevebileceği bir hakikatse, işte benim Tudoriça'ya vurulmam o dakikada oldu.

Toma Baba onu kucakladı ve kendine çekti:

"Bu kadar kızgın olmamalı," dedi. "Her şey geçer, hatta vefa görmeyen aşk bile. Ve sonra, Tanas sana layık değil."

"Hayır! Tanas, benim dengimdir. Onu affediyorum ve bundan sonra kimden nefret edeceğimi ben biliyorum. Ve bana inanın; ben devedikeni hissemi ateşe vermekten geri kalmayacağım! Onların bana yaşattıkları acıyı hissettim ben!"

Tudoriça'yı daha fazla kızdırmamak için, annesi ötekilere susmalarını işaret etti. Bunun üzerine Lina ve Marya başlarını kocalarının omuzlarına yaslayarak gözlerini kapadılar. Bunu gören Tudoriça üzgün üzgün sordu:

"Ya ben? Benim başım için de, sevilen bir erkeğin omzu olmayacak mı?"

O akşam, herkes, yüreği kabarmış bir halde yatmaya gitti...

X

BİR HAFTALIK SEYAHATİMİZ müddetince fena giden havalardan sonra, güneş birkaç gün için etrafı yaktı, kavurdu ve Üç-Köyler, mısırlarını toplama kararını verdi. Her aile olağan meşguliyetini terk etti ve bütün nahiye halkı, erkekler, kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, hayvanlar, köpekler, kediler ve hatta birkaç domuz tarlalara saldırdı. Kendi öz tarlası olan ve derebeyinin toprağına muhtaç bulunmayanlar kendi öz tarlalarında çalışıyorlardı. Derebeyinin tarlalarında ise, kendilerine efendileri tarafından şartlara bağlı olarak verilen toprakları ekip biçen, sayısız "toprağa bağlı fakirler" vardı. Ve bu şartlardan birisi de derebeyinin mahsulünün ilk önce toplanacak olması idi.

Bu mısır toplama manzarasının, ne neşe ne de kederden yana bir eksiği vardı. Evvela kederden eksiği yoktu: Çünkü bütün sene kurak geçmiş ve genellikle bir at boyunu aşan mısırlar *kulegatori*'lerin* başlarını dışarıda bırakmıştı. Mısır başaklarına, tanelerine gelince, köylüler bunları veremli diye vasıflandırıyorlardı. Ve bundan epey gayrimemnun görünüyorlardı:

"Hiçbir şey satamayacağımız, dolayısıyla borçlarımızı da ödeyemeyeceğiz gibi, 'Büyük Perhiz'e varmadan *malai*** tükenecek. Bu kış açlıktan gebereceğiz, hayvanlar da öyle!"

Sıkıntıdan yüzü gerilmiş olan *köylü*, başağı eliyle tartıyor, ona uzun uzun bakıyor, onu kokluyor ve iç çekiyordu. Bizim Yolamitsa insanına benzeyen bu Valaşya'lılar, zavallı mahluklardı: zayıf ve bir deri bir kemik idiler. Alınları, daha genç yaşlarında kat kat kırışmıştı. Gözleri pek iyi seçemiyor ve haftalarca tıraşlı kalıyorlardı. Dizlerine kadar sarkan gömleklerinin üzerinde yamaların adedini saymak imkânsızdı. Pantolonları parça parça idi. Ayakları ve başları çıplak, hakiki bir dilenci manzarası arz ediyorlar ve sanki hepsi de ebeveynimmiş gibi bana azap veriyorlardı. Otuzu geçen karıları ihtiyarlara benziyordu. Çabuk görülmesi lazım gelen bu işle sıkışmış olanlar, yavrularını emzirip onları küçük kardeşlerine terk ediyorlar, onlar da mısırların ortasında boğulurcasına viyaklıyordu. Köpekler kirli kundakları kemirmeye ve yüzleri yalamaya koşuyorlardı. O zaman büyük çocuk, yumurcağı kolundan kavrıyor ve onu bir paket gibi arka-

* Mısır toplayıcılar.

** Mısır unu.

sından sürükleyerek, "İşte annen! İşte!" diyerek annesini bulmaya gidiyordu.

Hayır, evli insanların hayatı neşeli değildi. Buna mukabil gençler ise, düğündelermişçesine eğleniyorlardı. Bağırışlar, şarkılar, kahkahalar, öpücükler, şakalar, ateş kırmızısı, limon sarısı, mavi-yeşil bluzlar, çıplak mısır koçanlarıyla dolu arabalar ve her şeyin üzerinde, göz kamaştıran bir güneş. Şehvetten yanıp tutuşan bakışların altında, âşık kızlar sivri memelerini oynatarak birbirlerinin ardı sıra koşuyorlardı. Oğlanlar ise daha hızlı koşuyor ve sivri memeleri, erkek göğüslerinin üzerinde eziyorlardı. Birbirlerinin bedenini daha iyi hissetmek için direnir gibi yapıyorlar ve bu işlerden hoşlanmayan annelerin bakışları karşısında, itiraz edermiş gibi görünmeye çalışıyorlardı. Ancak bu bakışların hiçbir ehemmiyeti yoktu.

Kediler ve köpekler, öteden beriden meydana çıkıveren fareleri kovalıyorlardı. Boyunlarında tasma bulunan yaramaz domuz yavruları, ağızlarında mısır başakları ve tirbuşona benzeyen kuyruklarıyla kaçışıyorlardı. Bu hasat neşesinden, yalnızca evli insanlara benzeyen yük hayvanları hiçbir pay almamaktaydı: Koşum vaktini beklerken, aynı kuru sap ve melankoliyle, lakayt lakayt geviş getiriyorlardı.

Toma Baba'nın tarlasında hemen hemen aynı ilgisizlik hüküm sürüyordu. Çünkü burada da evliler vardı ve Tudoriça evli olmadığı için bundan hüzün duyuyordu. Parlak renkli desenleri olan bir eteklik ve bir bluz giyen ve başında kar gibi beyaz bir *tulpan* [tülbent] bulunan Tudoriça, usta işçilerin yaptığı gibi mısır başaklarını alışıl-

mış bir süratle ve bir tane bile atlamadan toplamaktaydı. Sepetler göz açıp kapayıncaya dek doluyordu. Bunları, mısırların güneşte altın gibi parıldadığı arabalara boşaltmaya götürüyorlardı. Henüz yeterince kuru olmayan başaklar ise kendi yapraklarıyla, ikişer bağlanıyordu. Ve biz onları köye dönme zamanında öküzlerin boynuzlarına kadar her yere asıyorduk.

Tudoriça'nın yanında bulunmaktan çok hoşlanıyordum. Eğer sıkıntısını azaltacağımı bilseydim, kendimi onun için ateşe atabilirdim. Tudoriça da benim köpek gibi bağlanışımı görerek benden hoşlanıyordu:

"Matake, benim kıymetli olduğuma inanıyor musun? Benim için iyi bu, zaten kendimi o kadar yalnız hissediyordum ki!"

"Tudoriça, senin için neyi temenni edebilirim, söyle?"

"Stana gebersin! Yahut da dünya ateşe batsın!"

Böyle bir temenninin yerine geldiğini görmek hayli güçtü. Çünkü Tudoriça'nın, bir şakayık gibi güzel manzara arz eden rakibesi, derebeyinin yakınımızdaki tarlasında henüz hiç doğurmamış bir inek haliyle sıçramaktaydı. Tudoriça'nın yanmasını arzuladığı dünya ise, Stana'dan da daha sağlam ve sıhhatli idi. Kasabaya nazır büyük tepenin yamacında yükselen, ahşapları meşeden güzel konağı, kuraklığa rağmen mısırla doldurulan ambarları, hayvanlarla dolu ahırları, gürültülü kümesleri ve mükemmel koşumlu hayvanların başında konakla tarlalar arasında mekik dokuyan ırgatlarıyla, bu dünyanın keyfi yerindeydi. Tudoriça'dan Tanas'ını ayıran ve onu bedbaht eden bu dünya, hiç de yanmaya hazır değildi.

Bütün nahiye Tudoriça'nın bahtsızlığına üzülüyor ve Stana'dan nefret ediyordu. Ve bu nefret, Stana'nın bir *ta-*

ratüra gibi davranmasından değil, kudretli âşığı derebeyi tarafından himaye edilip sefaletten kurtarılmasından ve hemen hemen bir hanımefendi konumuna geçmesinden ileri geliyordu. İşte köylü kocakarıları esas üzen şey buydu. Köylüler kendilerini teselli için:

"Fakat," diyorlardı, "bu ona saadet getirmeyecek. Çünkü Tanas onu hiç sevmiyor! Tanas, Tudoriça'yı seviyor."

Bu doğruydu. Bir akşam, Stoyan Baba'nın meyhanesinde Tanas'ın, kendisi için yazılmış görünen bir şarkıyı okuduğunu işittim:

Tudoriça nene!
Gel kirpiklerinden öpeyim!
Tudoriça nene!
Gözlerinden, kaşlarından öpeyim!

Stoyan Baba ona bağırdı:

"Tanas, dikkatli ol, Stana işitmesin!"

Bu işe zaten sinirlenmekte olan Tanas, gözlerinde alaycı bir kurnazlıkla, umursamaz görünmek isteyerek:

"Duyarsa duysun!" diye karşılık verdi.

"Güzel bir aile kuruyorsunuz!" diye bir köylü alay etti.

Kanı tepesine fırlayan Tanas haykırdı:

"Ne var yani?"

Öteki sesini alçaltarak:

"Hiç," dedi köylü, "yalnız bedbaht olacağını söylemek istiyordum."

"Anlaşıldı, anlaşıldı, merhametli adam!"

Köyde ve hatta daha uzaklarda Tanas'tan korkarlardı. Tanas az içer, çabuk kızar ve kavga ettiği zaman çok sert vururdu. Bununla beraber ağır hareketleri, gülümseyen ağzı ve hayalperest gözlerine göre hüküm vermek lazım gelirse, Tanas sevimli bir insandı.

Bir başka gün, onunla konuşmak zevkine eriştim. Bu, mısırın dövülme zamanında oldu. Toma Baba'nın, pahalı olduğu için her köylünün satın alamayacağı, elle işler bir döveni vardı. Bunu herkese memnuniyetle veriyordu. Çünkü dediğine bakılırsa, bu "makine devrinde, köylülerin hâlâ başakları bir çuvala doldurup, İsa zamanındaki gibi sopalarla dövdüklerini ve sonra elleriyle tanelerini ayırdıklarını" görmek kendisine azap veriyordu. Bunun için, kendi işi bitince döven evden eve geçiyor ve iyi günlerin bir müjdecisi gibi bütün kasabayı dolanıyordu. Dövenin hor kullanılmaması için, her gün kasabaya bir çırak gönderip dövenin nasıl işlediğini görmek, köylülere makineyi fazla sıkıştırmamalarını tembihlemek ve çocukları makineyi boşa çevirmekten ve bilhassa içine çivi doldurmaktan menetmek vazifesi yine Toma Baba'ya aitti. Dövenin nerede olduğunu anlamak için gürültü sesine doğru gidiliyordu. Çünkü böyle makineye, Toma Baba'dan başka belediye reisiyle, nahiye papazı sahipti ve bunlar da, pek tabii olarak makinelerini kimseye ödünç vermiyorlardı.

Böylece bir sabah, dövenin yerini ve durumunu anlamak üzere Toma Baba beni gönderdi. Döveni Tanas'ın evinde mükemmel işler ve tavukları korkutur bir halde buldum. Tanas'ın bir kız kardeşi, makineye makul miktarda mısır koçanı koyuyor, iki erkek kardeşi nöbetleşe tekerleği çeviriyor ve bir çizmeden daha büyük olmayan bir küçük kardeş, kendisinin de tekerleği çevirmesine müsaade edilmesi için yaygara koparıyordu. Mısırla dolu bir fıçının etrafında oturan iki erkek ve iki kız kardeş de, taneleri elle ayıklamakla vakit geçiriyorlardı. Bir diğer kız çocuğu annesiyle beraber çalışıyor ve en miniminisi-

ni de, müzmin bir romatizma ile mustarip olan babaları avutuyordu. Bu romatizma, babanın her sene bir çocuk yapmasına mâni olmuyordu. (Diğer üç oğul Giurgiu'da çalışmaktaydı.)

Bu kalabalık ailenin en büyük evladı zavallı Tanas idi. Ben oraya vardığım zaman, o, toz toprak ve ter içinde, dört kişinin işini görüyormuş gibi çabalıyordu.

Bir şey demiş olmak için:

"Kalabalık bir ailesiniz..." dedim.

"Evet... Bir torba mısır unu üç gün dayanıyor. Bu, mısır ununu elde etmek için sarf edilen zamandan da az."

Sonra:

"Yonel'le beraber devedikenlerinin peşine takılan sen misin?"

"Benim... Baragan'da insan açlıktan ölüyor."

"Her yer Baragan! Her yerde insanlar açlıktan geberiyor!"

Giderken beni kapıya kadar geçirdi:

"Toma Baba'ya söyle, yarın makineyi temizleyip yağlayıp kendisine göndereceğim. Artık kimsenin işi kalmadı."

Ve sonra yavaşça ilave etti:

"Tudoriça'ya da söyle, onu unutmuş değilim."

Her iki işi de yaptım, sonra hep beraberce Rumen köylüsünün hayatı olan bu hayvanca sefaletin kucağına gömüldük. Daha kimse samanlığına bir kucak *kiokani** koymamıştı ki, merhametsiz bir sonbahar omuzlarımıza

* Mısır sapları; yaprakları saman, gerisi de yakacak olarak kullanılır.

yüklendi. Yağmur ve dolu ile karışık bir bora, dünyamızı buzlu bir çamur haline getirdi. Dereler nehirleşti. Tarlalar ve köyler sel altında kaldı. Artık yol diye bir şey yoktu, yalnız gözün görebildiğine kadar sonsuz bir bataklık vardı.

Yakacağı bulunan ve rüzgâr, su ve çamur tarafından dövülen pencerelerin arkasından bakabilenler mesut sayılabilirdi. Üç-Köyler'de, küçükler ve kötürümler hariç, bu bahtiyar insanlardan ancak bir düzine vardı. Ötekiler, ihtiyarlar ve çocuklara varıncaya kadar dışarıda idiler. Hayatları, bir avuç un ve ateşe atacak bir çırpı için yapılan bu mücadelede, hiçbir insani taraf taşımıyordu.

Dünyanın sonu geldi dedirtecek kadar boz renkte bir göğün altında arabaların, tarlalar, yollar ve Allah'ın bütün kiniyle lanet ettiği topraklar üzerinde kaplumbağalar gibi ilerlediği görülüyordu. Arabalar şeklini kaybetmiş, hayvanlar cılız, insanlar tanınmaz bir halde, samanlar çamura batmış idi; hiçbir yerde merhamet yoktu, ne yerde ne gökte! Bununla beraber, insan merhametine olduğu kadar Rabbin merhametine de muhtaçtık. Çünkü arabalar çamura saplanıyor veya devriliyorlardı; çünkü hayvanlar diz üstü kapaklanıyor ve bizden yardım talep ediyorlardı; çünkü adamlar hayvanları dövüyorlar ve birbirleriyle dövüşüyorlardı; çünkü *kiokani*'ler bataklıklarda çürüyor ve saman demetlerini erkek, kadın ve çocuk sırtında taşımak icap ediyordu. Ve bu adamlar, bu kadınlar, bu çocuklar, çamura bulanmış hayvan sürülerinden, faydasız işler altında ezilen büyük toprak yığınlarından farklı değildi.

1906 sonbaharında Rumen köylüleri işte bu vaziyette idi.

XI

HALKI SARHOŞLUĞA İTEN sefalettir.

Romanya insanı ayyaş değildir, fakat kederli olduğu andan itibaren içmeye başlar. O bilhassa, sefalet bıçağının "kemiğe dayandığını hissettiği" anda içer. İşte o zaman tanınmayacak hale gelir. Tabii olarak kalender ve iyi yürekli iken, suç işlemekten bile çekinmeyen gözü dönmüş bir hayvana döner.

O sonbaharda, Üç-Köyler'de hiçbir suç işlenmedi, ama köylüler yine ellerinde olanı ve olmayanı içmekten geri kalmadılar. Hemen hemen bütün halkıyla, alkole bu kadar ümitsizlikle saldıran bir kasaba daha görmedim. Bizde, umumiyetle yalnızca pazarları içilir. *Kiokani*'leri ambara doldurma korkunç işi tamamlanır tamamlanmaz, her gün içilmeye başlandı.

Bu ambara doldurma işini unutabilecek tek kimse yoktu. Pek haklı olarak. Nahiyenin yarısı hasta düşmüştü. Birçokları, bilhassa çocuklar, öldü. Birçoğu da, hayvanlarını koşumlarının yükü altında can verirken gördü. Ve bütün bu felaketlerin sonunda, *kiokani*'ler küflendi ve çürüdü. Açlık daha şimdiden, sadece *kiokani*'lerine güvenenlerin ahırlarını kasıp kavurmaktaydı. Çılgın telaş, işte bu suretle kafalarda yer etti.

Kasım ayının başlarında köylülerden bir temsilci heyeti, kendilerini derebeyinin huzuruna çıkarması için belediye reisine yalvarmaya gitti:

"Derebeyi bize biraz ödünç saman versin! Onda saman dolu. Her hafta vagon vagon satıyor!"

Derebeyinin adamı olan belediye reisi onları haşladı:

"Ödünç versin! Ödünç versin! Biraz işler yolunda gitmesin, hemen Bey'e koşarsınız: 'Bize ödünç versin.' Sanki derebeyi Allah'mış gibi! Biraz da kendi başınızın çaresine bakmayı öğrenin. Ve bir daha derebeyinin kendi malıyla ne yaptığından bahsetmenizi duymak istemiyorum! Eğer o samanını satıyorsa bu, kendisinin bileceği bir iştir!"

Köylüler, bunun üzerine, "huzur"a yalnız çıkmaya gittiler. Fakat vilayetin milletvekili olan derebeyi, aynı gece içinde Bükreş'e hareket etmişti. Derebeyinin vekilharcı onları, belediye reisinden de daha kötü karşıladı: Onlara terbiyesizce sövdü ve ırgatlarla dışarı attırdı. Artık bu yandan bir ümitleri kalmamıştı. Allah'tan yana da... Onlara yalnız, Allah ve kanun tarafından müsaade edilen büyük teselli verici, alkol kalıyordu. Yalnız alkol, herkesi tatmin edebilirdi. Kadınlar hariç.

Kadınlar herkese borç ödüyorlardı: kocaya, Allah'a, kanuna, derebeyine, saman eksikliğine ve hatta kötü ha-

valara. Karanlık yollarda, her akşam, her on adımda bir yıkılıveren bir köylüyü kulübelerine sürükleyen bir kadına, bir anneye, bir kız kardeşe rastlanabilirdi. Kadın, onu çamurda takip eder ve yumruk yerdi. Diğer yumruklar onu evde beklerdi. Ertesi sabah ise adam bir pişmanlık duyardı; çünkü o, esasında duyarsız bir hayvan değildi. İşte o zaman ev işlerine yardım eder, hayvanlarla meşgul olur, su taşır ve günün mühim bir vaktini, bazılarını yakarak, bazılarını sobanın etrafında kurutarak *kiokani*'leri ayırmakla geçirirdi. Ve umumiyetle temiz olan evler, bir ahır halini alır ve sofraya kadar her yer küf ve çamur içinde kalırdı.

Kadınlar:

"Rabbim, cehennem bundan daha fena mıdır?" diye yakınırlardı.

Ateşe yakın çömelmiş olan ve bir *openka* [sandalet] dikmekte bulunan erkek cevap verirdi:

"Bir gün bütün konakları ateşe vermek lazım ve hatta Bükreş'i de..."

Fakat bunu tek başlarına yapamıyorlardı. Bütün yapabildikleri şey, hanın yolunu tutmaktı ve bunu her akşam, can sıkıntısı, karanlık bir gelecek önsezisi ve kendileri gibi zavallı komşuları kapılarının önüne gelip durduğunda ve kendilerine tatlı teselli saatini hatırlattığı anda yaparlardı.

Toma Baba'nın evinde veya denildiği gibi "arabacıların" evinde, daha fazla refah yoktu. Gerçi açlık onları tehdit etmiyorsa da borçları ödemek için lazım olan paranın yokluğu hep aynı kapıya çıkıyordu. Ve sonra bu

kuraklık senesinde yeni araba yaptıran köylü pek azdı. Evvelce pek çok olan "sonbahar tamiratı" işleri de yolunda değildi. Bundan dolayı, artık hayvanların civarındaki işleri görerek, çene çalarak ve mısır kebabı yaparak vakit geçiriliyordu.

Kanaatkâr olmalarına rağmen Toma Baba da, iki damadı da demirhaneye bitişik olan Stoyan Baba'nın meyhanesine "vakit öldürmeye" gidiyorlardı. Kadınlar bir işle meşgul olmak üzere hep evde kalırlardı. Biz çıraklar ise çok gezmek ve az iş görmek şartıyla, hemen hemen her yerde vardık. Ben ekseriya yalnız kalmaktan hoşlanırdım, çünkü bir ailede olduğu gibi bir köyde de "bir yabancı, daima bir yabancıdır." Kızdıkları zaman beni "Dokuz köyün tavşanı" diye çağırırlardı. Ve sonra "devedikenleri maceramızı" bütün soran ve sormayanlara tekrar ediyorlardı:

"Onları bize devedikenleri peşkeş çekti."

Bu fena bir niyetle söylenmiş değildi, fakat yine de beni üzüyordu. Ben, merhamet edilerek "sokaktan toplanmış" bir çocuktum. Daha önce epey acı çekmiş ve on beş yaşında olan biri için, bunu işitmek pek hoş şey değildir. Bu, yürekte birikir ve bazen taşar ve insanı, ona Lateni'deki küçük kulübeyi, ölen anneyi ve dünyada kaybolmuş babayı hatırlatarak ağlatır.

Çürük-Diş tabii kendi evinde idi. Pek haklı olarak beni unuttu ve yavaş yavaş benden uzaklaştı. Buna karşılık ben, Tudoriça'nın kalbini kazandım, çünkü o da kadersizliğiyle baş başa idi. Onun sıcak gözyaşlarının dert ortağı oldum. Tudoriça bol bol ağlıyordu, çünkü Tudoriça'ya hayat veren son bir ümit ışığı da sönmüş, Tanas, Stana ile evlenmişti.

Yeni evlilere zoraki sağdıçlık yapan vekilharç beyin merasimde hazır bulunmasına rağmen, köylüler bunu "yüz kızartıcı nikâh" diye isimlendiriyorlardı. Bu nikâhta, derebeyine sempati gösteren köylüleri, hiçbir şeyden mahrum olmayan "*fruntusii satului*"leri [köyün varlıklılarını] parmakla saymak mümkündü. Sayıları bir düzine kadardı. Nikâhta bulunanlar kiliseden çıkarken, kalabalığın arasından yükselen birkaç ses Stana'ya köyün zalimi ile olan çirkin münasebetlerini hatırlattı ve bir çocuk çatlak bir çanağın üzerinde trampet çaldı.

Ben de o pazar, Tanas'ı *taratüra* adı verilen bir kadının yanında görmek için ötekilerle beraber bulunuyordum. Zavallı, bitkindi ve acınacak bir haldeydi, başını kaldırıp kimseye bakmaya cesaret edemiyordu. Ertesi gün daha da acınacak hale geldi. Onun, nikâh elbiseleri içinde hana yöneldiğini gördüğümüz anda ben ve Kostake demirhanede, aletleri intizama sokmakla meşguldük. Önümüzden başı önüne eğik, bir kelime söylemeden geçti. Bununla beraber bizi severdi; Kostake onun en iyi arkadaşıydı.

"Bizi görmedi," dedi Kostake. "Herhalde çok üzgün olmalı. Haydi gidip bakalım."

Han boştu. Dükkânın arka tarafında, Stoyan Baba ve Tanas, hiç konuşmadan, küçük kadehlerle ayakta içki içiyorlardı. Onları rahatsız etmemek için kucağıma bir kedi alarak bir köşeye çekildim, fakat onların, uzun müddet ağızlarını bıçak açmadı. Tanas'ın yüzü korkutacak derecede kıpkırmızıydı. Daha sonra, ceketinin iliğinden *beteala*'yı [süsü] ve küçük limon dalını çıkardığını ve usulca masanın altına attığını gördüm. Tanas, bakışlarını Kostake'ye çevirerek boğuk bir sesle:

"Oldu," dedi. "Şimdi, *taratüra* karımdır..."

Stoyan Baba:

"Bunu Allah istedi," dedi.

"Bunu köpek istedi," diye bağırdı Tanas. "Fakat bu günlerde ben de ona bir oyun oynamazsam, ben de onun gibi köpek olayım!"

Kostake:

"Kendine arkadaş olarak bütün bir vilayeti bulabilirsin," dedi. "Elbet, daha başka Stana'larla evlendirilmiş daha başka Tanas'lar da vardır."

Stoyan Baba'nın dükkânında buna benzer öfkeli çıkışlar sık sık baş gösterirdi. Çünkü hancı da derebeyine diş biliyor ve köylülerin tarafını tutuyordu. Fakat bir gün, hanın duvarlarını aşan bir öfke patlaması oldu.

Kasım ayının sonlarına doğru, bir pazar günü idi. Birkaç günden beri kuru bir don, bir ateş seli gibi hüküm sürmekte ve çamuru taş haline getirmekteydi. Tohumun korkunç surette yanmasını önleyecek bir parça kar bile yoktu. Öğleden epey evvel hanın önünde toplanan köylüler bu konudan bahsediyorlardı. Han, pazarları, dinî merasimden sonra açılırdı. Köylülerin meyhanenin kapalı olması yüzünden, hiç değilse pazar sabahları kiliseye gitmeye mecbur kalmaları için böyle bir kanun yapılmıştı. Fakat adamlar buna fazla kulak asmıyorlar ve dinî merasimi birkaç "ihtiyar sağır"a bırakıyorlardı. Kilisenin kapanıp meyhanenin açılmasını beklerken, sırtlarını Stoyan Baba'nın kapalı kepenklerine dayamaya geliyorlardı.

Akasyaların üzerindeki kırağıya ışık saçtıran güneşin altında, komik bir surette kırmızı bir fularla pazar

elbiselerini giymiş olan gençler ve ihtiyarlar, köy papazının kızgın kızgın geçip onlara, "Siz hepiniz serserisiniz! Allah'ın sizin üzerinize yıldırımlarını yağdırmamış olması garip," diye haykırdığı vakit onlar asık suratlarla konuşuyor ve yoğun bir kütle teşkil ediyorlardı.

Birisi:

"Yağdırıyor elbet. Ama paratoneri olan bazı mesut insanlar var," diye derhal cevap verdi.

Ancak o zaman aramızda bir yabancı, bir şehirli, şapkalı bir genç adamın da bulunduğunu anladık. Köy papazına cevap veren ve herkesi gülmekten kırıp geçiren o idi.

"Evet," diye tekrar söze başladı. "Bu köy papazının Allah'ı, siz köylülere ve biz şehir işçilerine her gün yıldırımlarını yolluyor: insanlara ve hayvanlara musallat olan kıtlıklar; tarlaları kırıp geçen don; geçen ayın, köylüleri ve hayvanları öldüren fırtınası gibi fırtınalar; bu senenin mahsulünü tahrip eden kuraklık gibi kuraklıklar. İşte yıldırımlar! Fakat neden derebeyiniz bu felaketlerin hiçbirine hedef olmuyor? Bunu sormak lazım! Neden onun ambarları dolu ve hayvanlarından telef olan yok? Neden ilahi yıldırımlar onu, papazı, belediye reisini ve arkadaşlarını da sefalete mahkûm etmiyor? Neden? Yoksa gökten gelen himayeye veya paratonere mi inanmak lazım?"

Yabancı adam, orada hazır bulunanlar üzerinde zeki ve sorgulayıcı bakışlarını gezdirdi. Köylüler onu çığrışmalarla tasdik ettiler, sonra da onun kim olduğunu öğrenmek istediler.

Yabancı adam:

"Bükreşliyim," dedi, "sizin gibi, ellerimle çalışırım. Fakat düşmanlarımı bilmenin yolunu öğrendim. Onlar ne Allah ne de Allah'ın yıldırımlarıdır. Onlar bolluk se-

nelerinde bile bizi sefalete gömen köylerdeki ve kentlerdeki mülk sahipleridir. Bizim ise hiçbir bolluk senemiz yoktur."

Bir paket broşür çıkardı ve dağıtmaya başladı. Sonra ilave etti:

"Burada her vatandaşın bilmesi lazım gelen şeyleri okuyacaksınız: Bu, memleketin Anayasasıdır. Veya bütün kanunlarımızın anası. Burada, toplanma, yazı yazma ve konuşma haklarına sahip olduğumuzu, hâkimin kararı olmadan tutuklanmış bir adamın yirmi dört saatten fazla tutulamayacağını ve sorgu hâkiminin kararı olmadan evinin aranamayacağını yazıyor. Bunlar sizin haklarınız; haklarınızı bilmeli ve bunlara hürmet ettirmelisiniz. Daha sonra başka haklar da elde etmek lazımdır ve evvela genel oy hakkı. Seçimde elli köylünün, köy papazının tek başına sahip olduğu hakkın aynısına sahip olması alçakça bir alaydır. Nihayet sizden çalınan toprakların iadesini de şart koşmalısınız..."

Köylüler:

"Doğru, doğru," diye haykırdılar. "Topraklarımızı istiyoruz."

Bunun üzerine ekşi bir ses:

"Toprak dağıtan da kimmiş?"

Bu, jandarma idi.

"Ben sadece Anayasa dağıtıyorum, efendim," diye şehirli adam cesaretle cevap verdi. "Toprakları köylülerin kendileri almalı."

Jandarma yabancı adamı götürürken:

"Biraz sonra kimin ne alacağını görürüz!" dedi.

XII

PENCEREYE GELİP YAPIŞAN ilk karla beraber Tudoriça'ya da sükûnet geldi. Onun pencere yanında nakış işlediği, benim ona bir yığın muhtelif renkteki yün ipliklerini çözüp hazırladığım bir öğle sonrasında, Tudoriça ve ben, yağan karı birlikte fark ettik..

Tudoriça ellerini bir çocuk gibi çırparak:

"Kar! Kar!" diye haykırdı. "Şimdi bize bir de beyaz sakallı Sen Nikola [Noel Baba] lazım!"

Ve işini tekrar eline alarak çekingen bir halle bir şarkı tutturdu:

Kim yaptı
Seni bu kadar zarif
Bu kadar ince
Tudoriça nene?

Eve geldiğim günden beri Tudoriça'nın şarkı söylediğini ilk defa duyuyordum. Kendisi de bunu fark edince:

"Allahım... dünyada her şey unutuluyor!" diye göğüs geçirdi. "Gördün mü Matake? Öleceğimi zannederdim. Ve işte şimdi şarkı söylemekteyim!"

"Daha iyi," dedim. "Herhalde bu şarkının söylediği gibi zarif ve ince olduğunu bilmekle memnunsundur."

Bana baktı; biraz alaylı ve güler bir yüzle:

"Bana âşık olmayasın ha, Matake!" dedi.

"Niçin olmayayım?" diye haykırdım.

"Evet, hakkın var: Niçin olmayasın? Belki bu, daha henüz on beş yaşında bulunmandandır. Fakat sen de bir gün yakışıklı bir delikanlı olacaksın. Ve o zaman seni birçok Tudoriça'lar sevecek."

"Senin tarafından sevilmeyi tercih ederdim."

"Ben, yavrum, o günlerde evlenmiş ve anne olmuş olacağım ve benim için her şey bitecek! Daima pis olan yumurcaklar ve daima huysuz olan bir kaynana arkamdan bağıracak. Artık beni sevmemeye başlayacak bir koca da, benim pis bir hizmetçi olduğumu söyleyecek ve belki de beni dövecek."

"O halde niçin daha yirmi yaşında, evlenmek için acele ediyorsun?"

"Bu bizim kaderimizdir, Matake... Düğüne, ölüme olduğu gibi seve seve gidilir."

"Demek Stana'nın da kaderini kıskanmamak lazım: Tanas onu sevmediğine göre, o da er geç dayak yer."

Tudoriça, gözü dalmış olarak bir saniye düşündü:

"Bu, aynı şey değil yavrum... Stana; derebeyi, nikâh ve aşkla olduğu kadar Tanas'la da alay eden, kendi zevkine düşkün, bir güzel sürtüktür. O, serbest bir hayat sürmeyi ve erkekleri elde etmeyi sever. Stana, çocuklarıyla kendini üzecek ve kocasının kendini dövmesine müsaade

edecek cinsten değildir. Kaderini kıskanmaya gelince... Hayır, kendi kaderimi tercih ederim."

Tudoriça'nın neşesi yerine gelmişti. Ev halkı ertesi günden itibaren ayaklandı. Noel'de ve daha sonra Paskalya'da yapılan senenin iki büyük temizliğinden birine koyulmak lazım geliyordu. Ve Tudoriça, elleri kalçalarında:

"Haydi, dostlar! Noel Baba yaklaşıyor: Kireç, kil ve at tersi getirin. Ve biraz daha çabuk olun!" diye bağırdığı zaman herkes sevindi.

"Yaşa, Tudoriça, yaşa!"

Tudoriça'yı buseye boğdular. Omuzlarında taşıdılar ve kar topu savaşına sürüklediler. Patruç haykırdı:

"Bir *tor* ve bir *tömür. Hiç susma çocut.*"

Mobilyaları bir üçüncü odaya doldurarak iki odayı boşalttık. Tenda'nın ortasına üç el arabası safran sarısı renginde balçık çamuru, bir el arabası da at tersi boşaltıldı ve bunların üstüne de sıcak su döküldü. Ve Tudoriça'nın var kuvvetiyle şarkı söyleyip duvarlarını badana ettiği odaların döşemesindeki karışımı ayaklarımla çiğneme vazifesini ben aldım. Tudoriça, annesinin eski elbiselerine bürünmüştü. Saçları ve yüzü, sadece güzel gözlerini meydanda bırakan büyük bir basma ile örtülmüştü. Ve elinde bulunan uzun saplı bir fırça ile, yalnız Balkan köylerinde bilinen ve Rumen köylüsünün sıhhat ve neşesini yapan mavimtırak bir kireçle duvarları ve tavanı badanalıyordu. Bu bitince, sıra zemine geldi. Bir pipo içmeye kâfi zaman içinde; geri geri gitmek suretiyle onu bir masa

kadar perdahsız bir şekilde düzleyen Tudoriça'nın mahir elleri altında onun da işi bitti.

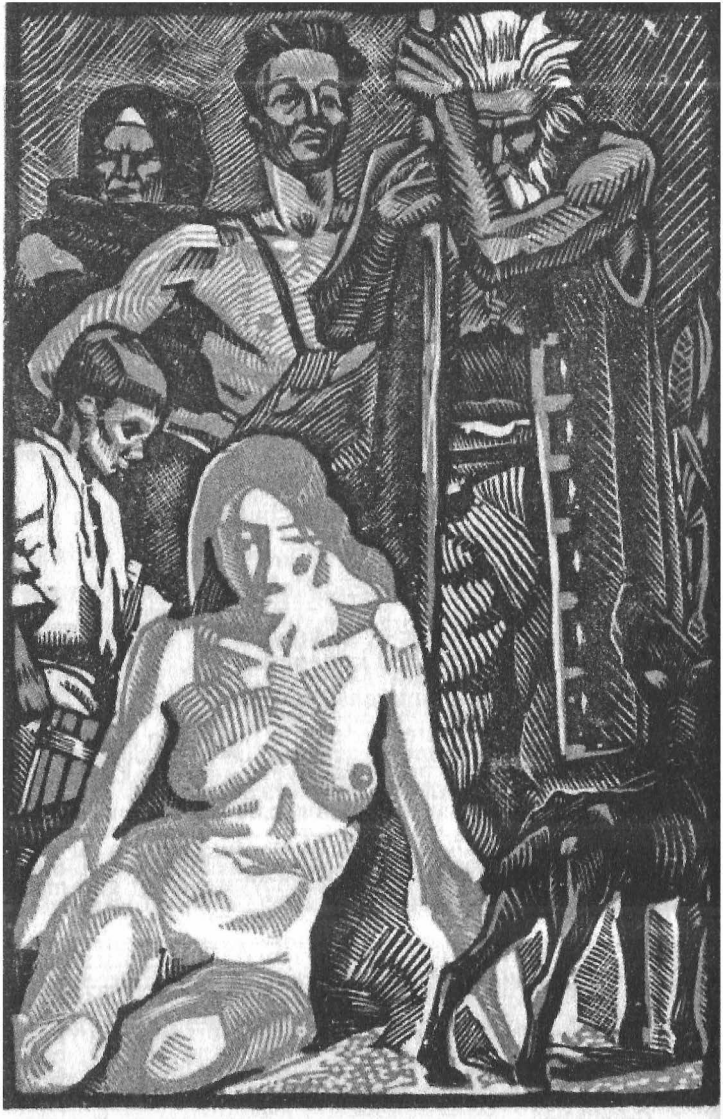
Bir hafta müddetle, bir akşam bir yerde, ertesi gün bir başka yerde olmak üzere felaketten bir yere sığınmış insanların hayatını sürdük ve kireç ve tezek kokan buharının burnumuzu yaktığı alaturka bir hamamda, yemeklerimizi ayaküstü yedik.

Nihayet evin bir ucundan öteki ucuna kadar zemin, duvar ve tavanlar yepyeni bir şekle girince mobilyalar eski yerlerini aldı; bayram halıları yere serildi; sırf iplik ve bürümcükten dokunmuş yatak örtüleri, kocaman kocaman havlular sandıklardan çıkarıldı; yataklar, pencereler, aynalar, tablolar süslendi ve en sonra Tudoriça "bayram günleri için hazırlanan odalara" ayak basmamızı yasakladı.

Aynı çekidüzen hemen hemen bütün köyde, *fata mare*'leri* olan evlerde de icra edildi. Herkes kendi kudretine göre, Noel Babayı şereflendirmek için bütün iyi niyetini ortaya koydu. "Toprağa bağlı zavallı"ların, peygamberlerinin doğum gününü kutlamak için iç çekişlerinden başka bir şeylerinin olmaması ne hazindir!

Fakat ister rahat ister kederli bir hayat için olsun aynı kar, günler ve geceler boyunca iyiye ve kötüye lakayt kalarak aralıksız yağdı. Evvela süpürge ile süpürülen, kürekle atılan ve sonra büyük yığınlar haline getirilen bu kar, aynı mezar içine neşe ve keder haykırışlarını gömmek üzere sabırla, o sakin istilasına devam etti. Artık hayvanları yalağa götüren adamlara, parmaklıkların üstünden uzanıp çene çalan kadınlara rastlanmıyordu. Çocuklar ve köpekler de ortada yoktu, çünkü kar bir adam boyunu aşmaktaydı. Her gürültü susmuştu. Beyazlık tufanı tara-

* Gelinlik kız.

fından yutulan her türlü siyah leke, tarlalardan da, kasabadan da silinivermişti. Tüten bacalarla ağaçların dalları, bu beyaz sükûn okyanusu arasından pek güçlükle fark edilmekteydi. Bunlardan yalnız, saadeti sefaletler üzerine kurulu olan konak, koyu kütlesi ve ağırbaşlı ışıklarıyla, gündüz ve gece tepenin üstünde görünüyor ve can çekişen toprakla mezar kazıcısı gökyüzüne kafa tutuyordu.

Genç köylü kızların kendilerine ayrılan kocaların mahiyeti hakkında kaderlerini anlamaya çalıştığı Sen Andre gecesi böyle bir havada geldi. Sınav, tehlikeli ve bazen de öldürücüdür. Genç kız, gece yarısından az önce, iki mum tarafından aydınlatılan bir aynanın önünde saçları çözülmüş ve çıplak olarak durmak mecburiyetindedir. İşte o zaman, dosdoğru aynanın içine bakmak suretiyle, kaderi olan adamın geçtiğini görür: genç veya ihtiyar, güzel veya çirkin, şehirli veya çiftçi. Eğer kocası olacak adam ölmüşse, kader, o zaman, bir iskelet halinde görünür, sırtında da bir tabut vardır. Bunun üzerine genç kız bayılarak yere düşer. Eğer kaderi ona kocasını aynada net olarak göstermekten kaçınırsa, bu sefer de genç kız, sadece bir gömlek giymiş olduğu halde avluya çıkmak ve arkasını dönerek çit duvarında dokuz kazık saymak zorunda kalır. Dokuzuncusuna işaret koyarak, ertesi gün onu kontrole gider, çünkü müstakbel kocası, taze veya kurt yenikli, kaygan veya pürtüklü, dik veya kıvrık olan bu kazığa benzeyecektir.

Tudoriça, tedbirli hareket ederek aynaya soru sormadı ve dokuzuncu kazığı bulmak üzere soğuktan titreye titreye elleri ve ayaklarıyla karı eşelemeye gitti. Tudoriça'dan başka kimse bu kazığın nasıl olduğunu öğrenemedi. Buna karşılık ben, pamuk mırıltısıyla yağan karı dinleyerek pencereden seyrettiğim, beyaz gömleği üzerine

çözülen saçlarıyla gecenin içinde bir hayal gibi kayan Tudoriça'nın ne kadar güzel olduğunu öğrendim.

Kış ağır geçti. Evvela Noel iç karartıcı oldu. Bunca ocak tütmezken, kesecek bir domuz yavruları bulunan insanların neşesi pek zayıftı. Ve bir komşunun sayesinde fakir sofralarında bir parça et görebilmiş bahtsızlar için bile, Noel ağlanacak derecede kötü geçti.

Yeni seneyle birlikte açlık ayyuka çıktı. İki yüzden fazla aile son *malai* istihkaklarının da tükendiğini gördü. Bazıları yük hayvanlarını, öküzlerini, atlarını ve süt veren ineklerini sattılar. Yardım göreceklerini ümit eden başkaları da, en sonunda ayakta duramayacak hale gelen hayvanlarını kesmek mecburiyetinde kaldılar. Fakat hayvanların asıl mühim bir kısmı, son mısır sapını, ahırın yemliklerini ve kalaslarını da kemirdikten sonra açlıktan öldü. Her gün, köpek sürülerinin derhal parçaladığı leşleri kasaba dışına götüren kızaklara rastlanıyordu.

Daha sonraları geniş bir dilencilik ortaya çıktı. Bilhassa çocuklar ev ev dolaşıyor ve bir kalbur *malai* talep ediyorlardı. Başkaca hiçbir şey. Hepsi de sendeliyor ve:

"*Malai, malai!*" diye korkunç şekilde inliyorlardı.

Verildi, daha verildi ve daha... Fakat verecek durumda olan çok ev yoktu. Refah ve zenginlik içinde yaşayan belediye reisi, nahiye papazı, birkaç *imansız* köylü ve bilhassa Ağa, açların yüzüne hemen kapılarını sürgülediler ve merhametsizce evlerine kapandılar.

Ağa, her zaman olduğu gibi, konakta değildi. Bükreş'te yaşıyordu. Fakat bir hadise, sıkıntının en son haddinde onu geriye getirdi. Bu hadise, ovayı kaplayan leşlerin

kokusunu alan kurt sürülerinin bizim civarda meydana çıkması idi. Ateşli bir avcı olan derebeyi bir sürek avı tertiplemeye geldi. Köylüler hemen onun üzerine üşüştüler ve dövünerek ona yalvardılar ve en sonu birkaç çuval *malai* ile birkaç küme *kiokani* elde ettiler.

Derebeyini işte o günlerde, bir an için görebildim. Elli yaşlarında dinç, kıranta, sefih suratlı, geberesiye mağrur, bir boğa gibi kuvvetli ve sıhhatli bir adamdı. Kendisine yalvaran köylülere sert bir sesle:

"Haydi, haydi," dedi. "Sefalet diye feryat etmeye her zaman hazırsınızdır. Sene sadece sizin için kötü gitmedi."

Ertesi gün, şafakla beraber, silahlarla donanmış otuza yakın köylü konağın yanındaki küçük ormanı kuşattılar. Bu adamlar bizzat ağa tarafından seçilmişti. Bununla beraber, ilk ağızda öldürülen birkaç kurttan sonra, nasıl olduğu bilinmeden bir kurşun, fena bir tesadüf neticesi, ağanın sol omzunu parçaladı.

Köylüler:

"Biri efendimizi kurt sanmış olacak!" diyorlardı.

Evet, fakat bu kurda ateş eden kimdi?

Onu aradılar. Birçok masum boş yere işkence gördü. Ancak yargılanmaları söz konusu olur olmaz Tanas meydana çıktı:

"Ateş eden benim."

"İnşallah geberir!" diyordu Kostake. "Baragan'ımızdan bir devedikeni eksilir."

Ağa ölmedi ve Vlaşya Baragan'ı, o koca devedikenine katlanmaya devam etti. Buna karşılık, Üç-Köyler zavallı ve cesur Tanas'ını kaybetti. Ağa henüz nekahet devrinde idi ki, Tanas sımsıkı bağlı olduğu halde huzuruna sürüklendi ve ağa da ırgatlarına:

"Öldürün!" demekle yetindi. Irgatlar Tanas'ı avluya götürdüler ve jandarmanın gözü önünde, öldürünceye kadar göğsünü çiğnediler.

Cezasız kalan bu cinayetten birkaç gün sonra, iyi kalpli, namuslu ve yorulmak nedir bilmeden çalışan bir adam olan nahiye öğretmeni Bay Kristea, aramıza katıldı. Yaz tatilini Bükreş'te, bir akrabasının yanında geçirmişti. Bize başkentte gördüklerini anlattı:

"Bükreş, büyük bir lüks panayırıdır," dedi. "Derebeyleri, 'I. Karl von Hohenzollern'in kırkıncı bolluk ve şeref dolu saltanatını'* kutlamak için milletin kanını emiyorlar. 'Bolluk', 'Refah', 'Şeref' kelimeleri bütün duvarları kaplıyor. Evlerin cepheleri hep badana olmuş ve bayraklarla donatılmış. Geceler, bir âlem. Pis kokulu boş bir arazi olan *Filaret*, göz kamaştırıcı bir mahalle kılığına girmiş. Masallardaki gibi yerden bitiveren bembeyaz binalarıyla ünlü *Sergi'leri* işte bu *Filaret*'te kurulu. Sergide her şey teşhir ediliyor. Bilhassa bizim bilmediğimiz "köylü evleri" ve bir "Rumen köyü"; hepsinin belediye reisi olması lazım gelen milli kıyafetli, tombul köylü aileleri; köpeklerimizin parçaladıklarına hiç benzemeyen inanılmaz güzel hayvanlar var. Milyonlarca para israfa gidiyor! Bu arada ise memleket can çekişmekte. Göz göre göre yok oluyoruz. Bizi katlediyorlar. Dün Tanas emirle öldürüldü. Geçen gün, jandarmaların ortalık karıştırıcı broşür diye isimlendirdikleri Anayasa broşürlerinden köylülere dağıtmaya cesaret eden zavallıyı, bir araba içinde hastaneye götürürlerken gördüm. Nereye gidiyoruz? Ne olacağız?"

---

* 1866-1906.

XIII

HÂLÂ "SERGİYİ TAKİP EDEN SENE" diye adlandırılan bu unutulmaz 1907 senesi Mart'ının ilk haftasıydı...

Şubatın ortasından itibaren, değişmeyen ve gittikçe daha iyi gelen bir hararet gökyüzünü doldurmuş, karları eritmiş, derelere şırıltılarını, kuşlara cıvıltılarını, ağaçlara filizlerini ve toprağa güzel siyah yüzünü iade etmişti. Bu hararet hayvanlara bir canlılıktan başka bir şey getirmemişti; hele insanlara hiçbir şey. Hiçbir şey ve bir de gittikçe büyüyen bir ümitsizlik. Çünkü kıştan çıkmış çıplak bir toprağa, çıplak ağaçlara, ırmakların suyuna ve açlıktan kırılan köylerin üzerine düşen güneş, insanların ve hayvanların boş karınlarını doyurmaya muktedir değildi.

Yürürken dengesini kaybeden, düşüncesiz jestler yapan, inler gibi konuşan ve bakışlarıyla etrafı araştıran köylülerin grup halinde tarlalara gittiği görülüyordu. Sanrıya tutulmuş insanlar gibi, güzelim kara toprağa uzun uzun bakıyorlar ve çaresizliklerinden başları dumanlanarak evlerine dönüyorlardı: Artık bir tek olsun yük hayvanları, kuvvetleri ve tohumları yoktu ve bu toprak dahi kendilerinin değildi. Ruhsal durumları bir isyan, bir cesaret kaybetme halini göstermiyordu, fakat bir çeşit sarhoşluk içinde kendilerinden geçmişlerdi. Kendi kendileriyle konuşan, çocuklar gibi tepinen, başlarını kaşıyan, kollarını kavuşturan ve aşındırırcasına ellerini ovuşturan insanlar gördüm.

Birden, bir patlamanın ışığı gibi, köyde bir haber dolaştı. Moldavya'da köylüler, büyük çiftçilerden Musevi Fişer'in konağını ateşe vermişlerdi! Bunu bize, Bay Kristea bir gazeteden okudu. Gazete, haberi şöyle bitiriyordu: "Bu hadise, Yahudilere köylüleri son damlasına kadar sömürmenin ne demek olduğunu öğretecektir. Kahrolsun! Kahrolsun Yahudiler!"

Haberi dinleyen köylüler birbirlerinin yüzüne baktılar:

"Hangi Yahudiler? Bizim vilayette Yahudi ne gezer? Hem onların, toprak sahibi olmaya hakları da yok. Suçlular toprak sahipleridir, çiftçiler değil."

Bu sözler üzerine, herkes yüzünü konaktan yana çevirdi. Kostake:

"Kıyamet kopacak... Baragan, devedikenlerini tutuşturmaya başlıyor," dedi.

Stoyan Baba'nın hanı önünde bulunuyorduk. Yırtık elbiseli, soluk yüzlü, bitik halli köylüler birbiri ardı sıra, ateşli ateşli gelmekte ve kekeleye kekeleye soru sormak-

taydılar. O zaman, bu haberin günün yegâne hadisesi olmadığını anladık. Bu haberle beraber köye bir ikinci jandarma da çıktı geldi. Tabii iyi yedirilmiş, iyi giydirilmiş, iyi silahlandırılmış, az konuşan, bilhassa efendilerinin kulakları gibi ciddi olan bu iki zulüm aleti (jandarmalar), bu sözler söylenirken orada idiler. Kıdemlisi derhal Kostake'ye sataştı:

"Dilini tutsan iyi edersin, arkadaş!"

Sonra öğretmene:

"Siz de Bay Kristea, gazetenizi bundan böyle evinizde okuyun!"

Köylülere de:

"Burada ne arıyorsunuz? Haydi evlerinize... Toplantılar yasak..."

"Niçin," diye sordu bir adam, "yoksa sıkıyönetim mi ilan edildi?"

Jandarma cüretkâr adamın üzerine yürüdü:

"Demek Anayasadan haberin var ha? Gel, sana bilmediğin bir maddesini öğreteyim!"

Tutukluyu belediye dairesinin önüne kadar gürültülü bir insan sürüsü takip etti. Köylü, söz konusu maddeyi öğrenmek için, geceyi orada geçirdi. Fakat bu "madde", derhal başlayan büyük davada, savunmanın dilini alev alev yanan bir yangına çevirdi.

Ertesi sabah, dayak yemiş köylünün haykırışlarıyla erkenden uyandık ki, serbest bırakılır bırakılmaz köylü bütün kasabayı dolaşmaya ve:

"İmdat, iyi yürekli insanlar, imdat! Beni öldürdüler!" diye bağırmaya başlamıştı.

Herkes, simsiyah olmuş başıyla tanınmaz hale gelen köylünün yere yıkıldığı hanın meydanlığına koştu. Tudoriça zavallıyı tedavi etti, hancı da bir bardak rakı içirdi. Herkesin bakışları jandarmaları arıyordu. Gelmekte bir saat geciktiler. Bu esnada, dövülen adam biraz kendine geldi ve karakolda geçirdiği müthiş geceyi anlatmaya koyuldu. Köylüler sapsarı kesilmiş onu dinliyorlardı. Kadınlar ağlıyordu. Nihayet sırtlarında tüfek, bellerinde tabancıları olduğu halde, alay ederekten ve sallanaraktan gelen jandarmalar meydanda göründü.

"Katiller! Cellatlar!"

Tam bir sessizlik. Kalabalığın ortasında durmuş olan bu "katiller" sözünün muhatapları, bu kelimeleri sarf eden kadın sesinin kime ait olduğunu keşfe çalıştılar. Başarılı olamadılar.

Kıdemli jandarma:

"Devlete bu şekilde söven paçavra kim?" diye haykırdı. Bir itişme oldu ve bir kadın jandarmaların önüne dikildi:

"Ben!"

Bu Stana idi. Elleri kalçalarında, ateş gibi kıpkırmızı kesilmişti. Delice bakıyor, göğsü inip çıkıyordu. Sivri ve ileri doğru atılmış olan kocaman karnı elbisesinin önünü yukarı çekiyordu.

Kızgın jandarma onun üzerine yürürken:

"Sen mi orospu?" dedi.

"Evet, evet ben! Alçaklar! Cellatlar! Bunu size ben, efendinizin orospusu söylüyor."

Stana'nın ağzından, doğru gidip jandarmanın gözüne oturan bir tükürük çıktı. Aynı anda, dayak yiyen köylü, "Geber!" diye bağırarak yeni jandarmanın sırtına atladı ve onu yere yuvarladı. Bu da, ötekinin elinde tabancayla

hemen onlara dönmesine sebep oldu. Fakat, artık hiçbir şey seçilmez olmuştu. Herkes birbirine girdi. Ve altı el silah patladı, bir göz açıp kapamada boşalan meydanda, iki jandarma kan içinde yere seriliydi.

Birkaç dakika için, ortada, heyecandan donakalmış olan, bakışları şaşkın, ağızları açık çocuklar görüldü; sonra, aynı anda öteden beriden meydana çıkıveren, her birinin av tüfeğiyle silahlı olduğu veya o yoksa yanına bir tırpan, bir balta veya çatal alan köylüler fark edildi.

"Konağa! Belediyeye!" diye haykırıldı.

Konağın yolu üzerinde olan belediye binasına yoğun bir kütle halinde koştular.

Kostake ve Tudoriça, evde bulunan dört tüfekten birer tane edindiler. Ötekiler onlara:

"Allah aşkına, burada kalın. Bu çılgınlığa karışmayın," diye bağırdılar. Fakat Kostake'yle Tudoriça uzaklaşmışlardı bile. Çürük-Diş, kırmızı suratlı Eli ve ben onları takip ettik.

Güneş, nisandaki gibi, buhar çıkartarak ortalığı kavuruyordu.

Kalabalığı, belediye binasının önünde, "Belediye reisi... Belediye reisi..." diye ulurken yakaladık.

Belediye reisi meydana atla ve yarı çıplak bir halde bahçe kapısından çıktı. Gene ata binmiş olan daha birkaç zengin köylü de onu takip etti. Bunu görünce, ölen jandarmaların karabinalarını almış olan iki köylü, firarilerin üzerine ateş etti. Ama tutturamadı. Neden sonra, asiler belediye dairesini yağma ettiler ve koşarak konağa doğru çıkmaya başladılar.

Kilisenin önünde, gözleri dışarı fırlamış olan kasaba papazı, elinde bir haç olduğu halde kollarını açtı ve:

"Durun, melunlar... Durun... Allah adına! Gökteki yeriniz cehennem olacak!" diye bağırarak onları yoldan çevirmek istedi.

"Cehenneminle ve gökyüzünle seni şeytan çarpsın!"

Papazı yere devirdiler.

Yol kenarında bir kadın, kollarını havaya kaldırmış, bağırıyordu:

"Allahım! İmdadımıza yetiş! Bu ne uğursuzluk!"

Konak yüksek bir duvarla çevrili idi. Kapısı sürgülenmişti. Derebeyinin, çok evvel, ailesiyle birlikte gittiği biliniyordu. Avluda hiç hareket yoktu. Yalnız deli gibi havlayan, kurt kadar iri bir sürü köpek, duvarın arka tarafında koşuyordu. Kalabalık, kapının önünde:

"Toprak! Tohum! Hayvan!" diye haykırarak durdu.

Vekilharç balkona çıktı. Yüzü sakin, fakat soluktu. Ortalığı kaplayan bir sessizliğin ortasında, titrek sesiyle:

"Ancak, her ilkbaharda yaptığım şeyi tekrar edebilirim..." dedi.

Kulakları sağır eden sesler, vekilharcın lafını kesti:

"Hayır, hayır! Artık yeter! Topraklarımızı istiyoruz!"

Derebeyinin adamı elini uzattı ve onları susturmak istedi:

"Bana ait olmayan toprakları taksim etmemi nasıl isteyebilirsiniz? Bunu ancak Bey yapabilir; çocuk gibi konuşmayın. Amma çattık ha!"

O zaman, vekilharcın kasabada olup bitenden haberi olmadığını anladık. Fakat tam o esnada, belediye daire-

sinden ve daireye komşu olan belediye reisinin evinden kalın duman sütunlarının yükseldiğini görünce, hepimiz şaşırdık.

Vekilharç başını elleri arasına alarak:

"Allahım, belediye binasını yakıyorsunuz!" diye gürledi.

Ona:

"Toprak! Bize topraklarımızı geri verin!" diye cevap verildi.

"Bana komşu bir nahiyeye gidip Bey'e telgraf çekmeme ve size toprakları taksim etmek üzere onun iznini talep etmeme müsaade edin!"

"Hakkı var," diye bağırdı bir köylü. "Toprak kendisinin değil. Haydi gidip efendisine toprağı taksime müsaade etmesini haber versin!"

"Tamam! Tamam!" dedi asiler. "Çabuk, koş."

Elçi derhal bir ata bindi ve yolu kapayan kalabalığın ortasından kendine bir geçit açarak gitti. Büyük ahşap kapı onun ve kalabalığın üstüne tekrardan kapandı. Fakat o anda Kostake, birden elini alnına vurarak:

"Biz hepimiz aptalız!" diye haykırdı. "Herif bizi atlattı: Giurgiu'ya telgraf çekecek ha? Evet, silahlı yardım almak için!"

Bunu işiten köylüler hiddetten titrediler. Herkesin gözleri uzakta dörtnala giden atlıya çevrildi.

"Zaten," diye ilave etti Kostake, "Belediye reisiyle hempaları şimdiden onun önünden gidiyor. Akşama askerler burada olur."

Biri:

"O halde, elimizin altında bulunan *malai*'yi, buğdayı, unu ve samanı alıp götürelim!" diye bağırdı.

Köylüler:
"Evet, hiç olmazsa bunu yapalım!" diye haykırdılar.
Bu, konağa yapılan hücumun işareti oldu.

Fazla zorlukla karşılaşılmadı. Kalabalığın arasında birkaç şişe petrolü bulunan kadınlar vardı. Kapıya petrol döküldü. Ve alevler kapıyı sardı.

Onu takip eden bir sessizlik içindeki bekleşmenin arasında, konakta da bağrışmalar ve koşuşmalar oldu.

Sonra ellerinde silah bulunan sekiz ırgat tepemizin üzerinde uzanan balkona çıktı, iki kere silah patladı ve kurşunlar iki kere aramıza ölümü ve ümitsizliği serpti. Kırmızı yüzlü Eli yanı başımda öldü. Kostake ve Tudoriça parmaklarından hafifçe yaralanmakla işi atlattılar. Yonel'e ve bana bir şey olmamıştı. Kalabalıkta dört ölü ve bir hayli yaralı sayıldı.

İşte o zaman hiddet hiçbir hudut tanımadı. Herkes kendi başını alarak konağı istilaya koştu. Evvela üzerimize ateş etmiş olan ırgatların hesabı kesildi: sekizi de öldürüldü. Onları ele geçirmek için bütün kapalı kapılar kırıldı, ağzına kadar dolu mahzenler araştırıldı. Kıra kaçmayı başaran iki ırgata da yetişildi; onlar da demir çatallarla delik deşik edildi. Fakat bu ümitsiz kavganın içinde, bizden üç kişi daha ruhunu teslim etti.

Hizmetçilere hiçbir şey yapılmadı, kaçmalarına izin verildi. Onları biraz sonra, gözyaşlarını, ölülerine ağlayan köylülerin gözyaşlarına karıştıran vekilharcın karısı ve iki küçük kızı bir arabayla takip etti.

Daha sonra çiftlik, yağma ve tahrip edildi. Avluda yiyeceklerle meşgul olunurken, konağın daireleri sistematik

bir şekilde yıkılıyordu. Derebeyinin yazıhanesini bir sürü adam baltalarla yere indirmekteydiler. Kostake de bunların arasında idi. Tudoriça ile birkaç kadın da aynı işi derebeyinin karısının odalarında tamamlıyorlardı. Onları, tam salona saldırdıkları anda buldum. Hayret! Stana, orada, insana dehşet veren bir şekilde, artık bir demir ve tahta yığınından ibaret bulunan bir piyanoya, tek başına, balta darbeleri indirmekteydi. Stana'nın halinden hafifçe korkuya kapılarak, onun etrafını sardık. Tudoriça ona dedi ki:

"Eskiden, senin ölünü görmeyi temenni ederdim. Şimdi seni kucaklamak istiyorum."

Ve onu kucaklamaya çalıştı. Fakat Stana bunun farkına varmadı ve faydasız balta darbeleri indirmeye devam etti. Stana'nın her *ahan* sesinden sonra, dudakları bazı anlaşılmaz şeyler kekeliyor ve saçları yüzüne düşüyordu. Müthiş derecede terlemekteydi.

Korktum ve binanın öteki kısımlarında olup biteni görmeye gittim. Oyuncak dolu bir büyük odayı boşaltan bir erkek ve kız çocuğu kalabalığına rastladım. Çürük-Diş bunların başında idi. Burada bütün dünyanın oyuncakları vardı! Çocuklar kollarını, yavru ayılar, atlar, oyuncak mobilyalı bebekler, rayları ve vagonlarıyla lokomotifler, kutu kutu kurşun askerler, küçük arabalar, yelkenli kayıklar ve daha bir sürü şeyle doldurmaktaydılar. Onlarla konuşurken, oradan, yırtıcı bir canavar gibi saçları darmadağınık Stana, karnını sallayarak, bir kasırga gibi geçti. Biri, bağırdı:

"Kendinizi sakının! Stana çıldırdı!"

Hepimiz balkona koşuştuk ve balkondan, derebeyinin o güzel koşum hayvanlarının kasabanın yolunu tuttuğunu gördük. Bir düzine araba ve iri boynuzlarıyla süt

gibi beyaz öküzler vardı. Onlara her şeyi yüklemişlerdi: *malai*, un, tohum dolu çuvallar; saman, yulaf; tuzlanmış domuz, jambon, sosis ve kümes hayvanları; bir arabada ise yalnız şarap ve bir varil rakı bulunuyordu. Yakmak için odun bile almışlardı.

En önde giden arabanın kenarına oturmuş, birbiri üzerine yığılı kadınlar, erkeklerinin cesetleri üzerinde ağlıyorlardı.

Onları seyrederken, camları yere indiren bir patlama bütün konağı sarstı. Katran gibi simsiyah, kocaman bir bulut tabakası avluyu doldurdu ve nihayet benzin depolarının bulunduğu binaları alevler sarıverdi. Oyuncakları ve her şeyi unutarak savuştuk. Avluyu geçerken sırtını duvara vermiş olan Tudoriça'nın panik halindeki köylülere şaşkın şaşkın bağırdığını işittim:

"Atları ve inekleri salın! Kümesleri açın!"

Kasabaya geldiğimiz zaman öğle olmuştu. Meydan ağlamalar, haykırmalar, gidip gelmeler ve karışıklıklarla dolu idi. Sürgün yıllarında Türklerin önünden kaçarken de köylülerimiz böyle paniğe kapılmış olsa gerekti. Alevler içindeki konağın karşısında –saçları diken diken eden bir yangındı bu– köylü kadınlar kafalarını döverek koşuşuyorlardı:

"Öldürecekler! Hepimizi köpekler gibi katledecekler!"

Bay Kristea da bu fikirde idi:

"Evet, katledileceğiz. Bilhassa artık söz konusu olan, 'Yahudi çiftlikleri' değil. On vilayet isyan halinde! Ve ateşe verilen yüz konaktan ancak bir tanesi 'Yahudi konağı' olduğu içindir ki, ordu yola çıkmış bulunuyor. Bunlar bugünkü haberlerdir, dostlarım. Ve bunlar insanı düşündürüyor: Derebeyleri merhametsiz davranacak!"

Öyle davrandılar.

Sarımtırak ve parlak bir gurup, harabe haline gelen ve hâlâ duman tüten ve havayı dolduran intikam kadar kasvet verici olan konağın üzerine yavaş yavaş inmekteydi. Tepenin üzerinde yangından kaçabilmiş hayvanların siyah siluetleri dolaşıyordu.

Kasabada, meydanlığın ortasında, koşumları serbest bırakılan öküzlerle yükleri henüz indirilmemiş arabaların yanında köylüler, yiyor, içiyor ve konuşuyorlardı. Kasaba papazıyla zengin köylülerin aileleri, en lüzumlu eşyalarını beraberlerinde götürerek kaçmışlardı. Bunun üzerine düşünülmeliydi. Fakat insanın ağzının suyunu akıtan kümes hayvanları imdada yetişince, ağlamalar sona erdi ve daha ziyade toprak taksiminden konuşulmaya başlandı. Sesleri daha net olarak duyuran karanlıkta, bir *köylünün* haykırdığını işittim:

"Büyük babamın tarlaları Giurgiu'ya doğru uzanıyordu."

"Hah! En iyi toprakları gözüne kestirmişsin!" diye ona cevap verildi.

Zaman zaman uzaktan bir feryat işitiliyordu.

Bir eş veya bir anne, ölüsünün başında ağlıyordu:

"Ah! Corce, Corce seni nasıl öldürdüler?"

Biri:

"Stana bir daha görünmedi," dedi.

"Benzini tutuşturan, muhakkak odur. Zavallı kadın!"

Birden, bir silah sesi karanlığı yırttı, tepede bir top patladı ve bir mermi arabaların üzerine düştü.

Köylülere, herkesin fazla miktarda yemesine müsaade edilmediğini öğreten Üç-Köyler'in bombardımanı, işte böylece başlamış oldu.

XIV

ARABAMIZ BİNBİR GÜÇLÜKLE büyük yola çıktığı zaman, şimşekler çakan şafak ve uçmakta olan kargalar bizi ufuktan selamlıyorlardı. İşte o zaman, Kostake, atlara vurmaktan bir saniye bile geri kalmadan arabayı deli gibi sürmeye başladı.

Zifiri karanlıkta, kasabadan top ateşi altında yapılan bu çıkışı her zaman için "cehennemden çıkış" diye anacağım. Bir an, başarılı olamayacağımızdan korktuk. Her tarafa mermiler düşüyordu. Alev içindeki kulübeler yakıcı bir hal alan saman damlarını her istikamette dağıtmaktaydılar. Artık dikkat edilmesi lazım gelen, her adımda çarpılan cesetler değil, arabaya asılan ve kaçmamıza engel olan canlı insanlardı.

Kolları arasında Patruç'u tutan Kostake'nin karısı ve Tudoriça, her üçü de aynı mermiyle öldü. Evin öteki insanları da bahçeler ve tarlalar istikametinde kaçanlarla beraber kayboldular. Ben ve Yonel'le kalan Kostake ise bir torbaya biraz yiyecek ve geriye kalan az miktardaki parayı doldurduktan sonra, atları arabaya koştu.

"Bir kere şansımızı deneyeceğiz, çocuklar!" dedi kederle. "Eğer başarırsak Hagieni'ye gideriz. Fakat bu, hayli güç olacak. Çünkü artık devedikenleri bizi takip ediyor. Ve hepsi de alev içinde! Ne yapalım... Bunu kendimiz istedik..."

Kostake *tenda*'da yatan üç ölüyü kucaklamaya gittiği zaman, evimiz de sırası geldiği için yanmaya başladı.

Kostake ölülerine:

"İşte sizin mezarınız!" dedi.

Sonra, gecenin geri kalan kısmında, en imkânsız yollarda sıkıntı çekmek ve kitle halinde arabaya atlayan firarilerle mücadele etmekten başka bir şey yapmadık.

Dört kilometrelik kesintisiz bir koşudan sonra atlar, kan ter içinde kalarak kendiliklerinden durdular. Gün olmuştu. Büyük bir tepe, bombardımanın dindiği Üç-Köyler'le içindeki cehennemden bizi ayırmaktaydı. Kostake dizginleri koyuverdi, samandan bir kaşağı ile atları ovuşturdu ve yüzü samanların arasında kaybolmak üzere arabanın dibine yıkıldı.

Etrafımızda yeni sürülmüş uçsuz bucaksız tarlalar uzanıyordu. Çobanaldatan kuşları kuyruklarını sallayarak bir yerden öteki yere uçuyor ve uzaktan bir tarla kuşunun sesi geliyordu.

Çürük-Diş ve ben, kelime söylemeye cesaret etmeden, birbirimize bakıyorduk. Artık hissettiğimiz bir korku değil, büyük bir uyuma ihtiyacı idi. *Köylülerin* sefaletiyle derebeyler zulmünün bu kadar dehşete sebep olacağını hiçbir zaman aklımıza getirmemiştik. Gözlerimiz dolu dolu olmuştu. Burun deliklerimiz hâlâ barut ve kan kokusunu muhafaza ediyordu. Başımız, tasavvur edilebilecek bütün ümitsizlik çığlıklarıyla çalkanıyordu.

Devedikeni hikâyesi!

Şimdi, onun bittiğini zannediyorduk. Ne yazık ki, hiç de öyle değildi!

Dörtnala koşan atların gürültüsü uyuşukluğumuzu bir anda giderdi. Ellerinde dizginler olduğu halde arabanın ortasında ayakta duran Kostake, sesin nereden geldiğini iyice anlamak için bir saniye kulak kabarttı:

"Süvariler!" diye homurdandı. "Tepenin arkasındalar!"

Ve atlara vurarak:

"Haydi evlatlarım! İşte devedikenleri de peşimizde!"

Bunlar iyi yürekli Kostake'nin son sözü oldu.

İnmekte olduğumuz yamacın dönemecinden üç atlı meydana çıktı. Çürük-Diş ve ben göze görünmeden arabanın arkasından onlara bakıyorduk. Ve biz böyle büzülür, yere yatar ve nefesimizi kısarken zavallı dostumuz Kostake de, sırtının süvarilere verdiği hedefi aklına bile getirmeden atlara vuruyor, vuruyordu. Süvariler bizi yakalamak için tek bir hamle yaptılar. Ve onların elli adım ötede durduklarını, omuzlarından karabinalarını çıkardıklarını ve ateş ettiklerini gördük. Arabanın kulakları sağır eden koşusunda Kostake'nin arabadan yuvarlandığını hissettim. Hepsi buydu; şaşkına dönen atlarımız koşularına dörtnala devam ederlerken bayıldım.

Uzun müddet, hissiz kaldım. Kendime geldiğim zaman müthiş bir baş ağrısı ıstırap vermekteydi. Yonel arabayı düz arazide adım adım sürüyordu. Nihayet bir köy göründü. Arkadaşım ağlıyordu. Bana:

"Kostake'yi öldürdüler, biliyor musun?" diye sordu.

"Biliyorum, arabadan düştü."

"Öldü! Gittim, onu buldum."

"Ya askerler?"

"Allah belalarını versin! Ben arabayı durdururken onlar da hemen kayboldular. Ya şimdi, nereye gideceğiz?"

Hiç cevap vermedim ve köyden yaya gelen bir ihtiyar köylüye rastlayıp da bize nereden geldiğimizi sormasına kadar dilsizler gibi yolumuza devam ettik. İhtiyar köylüye Üç-Köyler katliamını anlattık. Korktu ve bizi de korkuttu:

"Talihsizsiniz! Bizde de ayaklanma oldu: oraya gitmeyin sizi de tevkif ederler! Hemen hemen bütün öldürmediklerini tevkif ediyorlar."

"Bombardıman edildiniz mi?"

"Hayır. Fakat *imansızlar* tarafından 'kıştırtıcı' ismi verilen zavallılar, yığın yığın kurşuna diziliyorlar. Ve ne müthiştir ki onlara evvela kendi mezarlarını kazdırıyorlar! Dünyanın sonu bu, çocuklarım... Bize Baragan'da olduğu gibi istediklerini yapıyorlar."

Ben:

"Baragan'da hiçbir zaman bu kadar insan öldürülmedi," dedim. "Biz oralıyız ve oraya dönmek istiyoruz."

"Yalomitsa'ya doğru mu gitmek istiyorsunuz? O halde ana yola varıncaya kadar, solunuzdaki şu küçük yolu takip edin, sonra sağ tarafta Argeş köprüsü gelir, köprüden

sonra Radovanu'ya kadar ırmaktan aşağı inin. Haydi, Allah yardımcınız olsun!"

Devriyelerle dolu olan yollardan geçerek, akşama doğru, yorgunluktan ve korkudan bitkin bir halde Radovanu'ya vardık. Memleket sakindi veya sakinleştirilmişti bile. Her ne olursa olsun, dosdoğru bir hana gitmek, atları ahıra çekmek ve bir hafta müddetle ağzımızı açmamak üzere bir odaya kapanmayı başarmış olmaktan ötürü memnunduk.

Fakat konuşma arzumuz olmamasına rağmen, işitmekten kendimizi kurtaramadık. Sabahtan akşama kadar tedhişten bahsediliyordu: Memleketin bir ucundan öteki ucuna kadar adamlar hiç yargılama filan olmadan, bir ihbar üzerine kurşunlanıyorlardı. Artık söz konusu olan, sefalet, açlık, zulüm değil, sadece "Yahudiler" ve "kışkırtıcılar" idi. Memleketi ayaklandıran bunlardı. Askerleri kendi öz aileleri üzerine ateş etmekten kurtarmak için memleketlerinden çok uzağa gönderiyorlardı ve onlar orada başka yere gönderilen arkadaşlarının aileleri üzerine ateş ediyorlardı. Her kim üzerine olursa olsun ateş etmeyi reddedenler kurşuna diziliyor veya küreğe gönderiliyordu. Hapishanelerde artık hiç yer kalmamıştı. Ve her gün mahpuslar geçiyordu.

Varışımızın ertesi gününde, öğrenciye benzeyen genç bir adamı muhafaza eden bir jandarma hana çıkageldi. Genç adam o kadar dayak yemişti ki ayakta duramıyordu. Köylüler ona su vermek için koşuştular, çünkü genç adam susuzluktan bağırıyordu. Jandarma onun hüviyetini ortaya koydu:

"Merhamet etmeyin! Bu, tehlikeli bir *kışkırtıcı* ve bir *jidan*'dır!"

O kadar dayak yemiş olmasına rağmen, genç adam ayağa kalktı:

"Evet, Yahudiyim ben! Fakat *kışkırtıcı* değilim. Kışkırtıcı olan sizin köleliğinizdir, köylüler! Ne *jidan* ne de *kışkırtıcı* olan büyük Kosbük'ün 'Toprak İstiyoruz' adlı şiirindeki peygamberlere has sözlerini hatırlayın:

Pek aziz olan Allah, bizi toprak yerine
Kan istemeye itelemesin;
Birer İsa da olsanız,
Mezarda bile elimizden kurtulamazsınız."

Başka çocukların henüz oyun oynadıkları çağda bizim böylesine trajik saatler yaşamamız yüzünden artık tahammülüm kalmamıştı. Artık bilhassa, kurşuna dizmeden, idamdan, işkenceden bahsedilmesine dayanamıyordum. Bu, bana derhal müthiş bir baş ağrısı veriyordu. İşte böylece, aynı tedhiş sahnelerini tekrarlayan köylüleri işitmemek için kendimi zorladığım halde, Radovanu'dan hareket sabahımızda, bir adamın anlatmakta olduğu bir hikâyenin son sözlerini duydum ki bu, kanımı donduruverdi:

"Zavallı Marin'in hiçbir kabahati yoktu. Lateni'nin eski balıkçısı! Şurada, burada çalışır kavalını çalardı. Onu da tevkif ettiler, çünkü her yerde bir köy *nazbatia*'sı [türküsü] söylediği ihbar edilmişti. Ve bu *nazbatia, bir cevizden daha büyük olmayan ve çocukların pençeleriyle onu kaçırmamaları için sopalarla müdafaa edilen bir* mamaliga'*dan* bahsediyordu. Demek bu adam bir kışkırtıcı idi. Ve onu kurşuna dizdiler.

Yonel:

"Zannederim ki babandan bahsediyorlar," dedi.

Bunu, ben de zannediyordum. Fakat artık hiçbir şey hissedemiyordum. Yüreğim ağzıma geliyordu. Üzerine ağır bir şeyle vurulan bir kedi gibi sendeleyerek arabanın arkasına geçtim. Daha sonra, arkadaşım, atları kamçılar ve güneşli tarlalardan arabayı uçururken ona kadar sürünerek sordum:

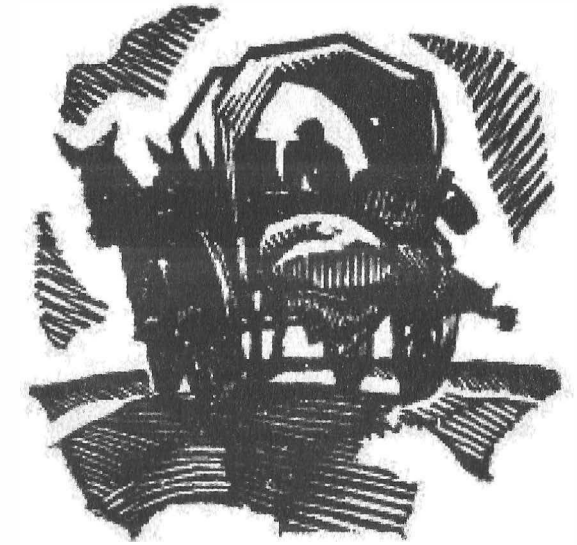
"Nereye gidiyoruz, Yonel?"

"Dünyaya, Matake, devedikenleri de peşimizde!"

BİTTİ

BU KİTABI RUMEN MİLLETİNE, RUMEN HÜKÜMETİ TARAFINDAN KATLEDİLEN ON BİR BİN İNSANINA, TOPLA RLA YERLE YEKSAN EDİLEN STANİLESTİ, BAİLESTİ, HODİVOAİA ADINDAKİ ÜÇ KASABASINA İTHAF EDİYORUM. BU CİNAYETLER 1907 MART'INDA İŞLENMİŞ VE CEZASIZ KALMIŞTIR.

Panait İstrati, Mart 1928

Baragan'ın Devedikenleri, "Balkan edebiyatının Gorki'si" olarak bilinen Panait İstrati'nin kaleminden son derece sürükleyici, gerçek olaylara dayanan bir yapıt. Daha iyi bir hayat bulmak için evlerini terk eden serüvenci çocukları, bir lokma ekmek uğruna verilen kavgaları ve yoksul köylülerin adalet arayışını anlatıyor. İstrati'nin şiirsel üslubu, eşsiz güzellikteki doğa ve insan betimlemeleri yine hayranlık uyandırıcı.

Anlatılan hikâye ne kadar etkiliyse onu bize aktaran on dört yaşındaki Matake'nin yüreği de o denli saf. Devedikenlerinin peşinden koşarak dünyayı keşfetme, sevgiyi bulma ve yaşama arzusuyla dopdolu. İstrati bu kitabını, 1907 Mart'ında Romen hükümeti tarafından katledilen binlerce isyancıya, "dünyanın hak arayıcıları"na adamış. Edebiyatımızın büyük ustalarından Salâh Birsel'in Fransızca aslından çevirisiyle Yordam Edebiyat'tan!

"İstrati'nin şahısları hareket halinde yaratılmış! Hep baş döndürücü bir sürat içinde yaşıyorlar. Hele Baragan'ın Devedikenleri*'nde eşya ve bitkilerin de bu sürat koşusuna iştirak eden bir hâli var."* **Salâh Birsel**

yordam edebiyat

YordamEdebiyat
YordamEdebiyat
YordamKitap

12 TL. KDV'den muaftır

ISBN 978-605-172-401-0